

Művészet

Ára 9,50 lej, 750 ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Daniel Vighi
Tisza Pista,
felkeltél már?

Magyari Sára,
Tóth Szergej
A hatalom városi jelei

Horváth Imre
Vívótársaim
– váradi párbajok

2021
Május

Irodalom

- 4 Simon Márton
Álltunk az égő múzeum mellett
az esőben és nem jött a busz;
Hat módszer, hogy medvévé
változva ébredjünk (*vers*)
- 6 Tamás Dénes
Álmomban hol (*próza*)
- 7 André Ferenc
Lót leányai; nemzedéki minták
Turistaútvonal (*vers*)
- 10 Patak Márta
Ne félj a húrokat ujjal
pengetni (*próza*)
- 13 Ádám Szilamér
Próbálj meg elrepülni (*próza*)
- 14 Louise Glück
A rajongás mítosza (*vers*)
- 16 Gagy Judit Eszter
Az ember; A sötétben minden;
Levél a múzsához; Ezek
a tönkretételek; Ismétlés;
Adathordozó (*vers*)
- 16 „A cél: a fájdalomcsillapítás”
Kézdi Imola versei
- 20 Kerényi Tamás
Angliai napló (*részlet*)

Galéria

- 22 Saját gyökereim éltetik
a művészetem – Ioan Bunuș
képzőművésszel, grafikussal
Szűcs László beszélget

Dialog/Párbeszéd

- 34 Daniel Vighi
Tisza Pista, felkeltél már?

Esszé

- 36 Mikola Emese
Végy egy kecskét...

Tandem

- 38 Tóth Szergej, Magyar Sára
A hatalom városi jelei

Társadalom

- 41 Forgács Áron
Szólásszabadság a tizenhatos
mélyén

Kultúra

- 44 Fekete Ágnes
„Nem baj, ha piszkos lesz
az ujjunk” – A Fecsegő Ecsetek
művészetterápiás műhelyről
- 46 Bozsódi-Nagy Orsolya
Közösen keresni a dolgok
értelmét – Beszélgetés Gianina
Cărbunariu drámaíróval
- 48 Horváth Imre
Vívótársaim – váradi párbajok

- 51 Demény Péter
A nagy költészet vízjele

Kritika

- 54 Simon Judit
Embermesék a bunda alatt
(*színház*)
- 56 Codău Annamária
A lényeg a kombinációban
rejlik? (*könyv*)
- 57 Szlopp Bernadette
Megrajzolta nekünk... (*könyv*)
- 58 Beretvás Gábor
Amikor minden darabokra
hullik (*film*)

- 60 Fazakas Márta

További csodák is történnek
(*könyv*)

Előhívás

- 63 Kőrössi P. József
Mészöly, foci, kánikula, Péter

Szűcs László

Fák és emberek

Vajon a fontos ügy melletti elkötelezett civil kiálláshoz nélkülözhetetlen ez a tekintetből is sugárzó, zavarba ejtő szenvedély, már-már szent örötség? Ez a kérdés fogalmazódik meg bennem, amint egy ismerős politikus irodájában a tanúja vagyok annak, amint váratlanul bezúdul egy olyan harmincas-negyvenes, rokonszenves arcú román férfi, akiből hangosan és megállíthatatlanul ömlik a szó, miközben mondandóját az ujjával egy tabletgépet pörgetve illusztrálja is. Alaposan felkészült, egy adthordozót is átad a képviselőnek, akit utolsó esélyként emleget. Igazi zöld aktivista, aki azt is elárulja, egykor társakkal küzdött a nagyváradi fakivágások ellen, ma jobbára egyedül. Talán ez is része ama kompromisszumok nélküli elköteleződöttségnek. Szegény Marossy Anna jut eszembe róla, a város egykor volt „zöld lelkiismerete”, ilyen volt az ő tekintete is, az ő elszántsága is. Ma sétány és emléktábla viseli a nevét a Körös-parton, amíg élt, legyintettek a kiállítására.

A mutatott csonkoknál, gondosan eltüntetett friss vágásnyomoknál, a sorolt mennyiségek-nél is megdöbbentőbbek a miértre, a kinek az érdeke kérdésekre vonatkozó válaszai. Ha csak ezek töredéke igaz, akkor is. S hogy miért itt és most? Abban bízik, hogy a zöld tárca aktuálisan magyar minisztere talán elejét veszi a további nagyvárosi pusztításnak. Mert nem csak a Peceparti Párizsban hasonló a helyzet. Ugyanis ha más léptékben is, de az értékes faállományt nem csak a messzi havasokban ritkítják aggasztó mértékben.

Az elszánt mozgalmár leginkább a város korábbi polgármesterét említi az értékes fák eltüntetésének felelőseként. Azt az embert, aki a minap szigorúan szabályos, törvényes körülmények között távolította el állásából a váradi filharmónia igazgatóját.

Fák vagy emberek. Fák és emberek. Nincs nagy különbség közöttük, ha a szédítő fejlődés útjában állnak.

A SZERK.

A CÍMLAPON ÉS A HÁTSÓ BORÍTÓN Ioan Bunuş művei láthatók.

Újvárad 2021/3

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

I. évfolyam, 3. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐK: Kemenes Henriette (print),
Tasnádi-Sáhy Péter (web)
SZERKESZTŐK: Bíró Árpád Levente (kultúra)
Simon Judit (esszé, kritika) Traian Ștef (dialog/ párbeszéd)
Ujvárossy László (tervezés, művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Boka László, Kőrössi P. József,
Magyari Sára
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel),
6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej
(2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással
(RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes,
RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával
(Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal
(mandat postál, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint
az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével.
Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bănuțiu nr. 14.
CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben
(Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

Simon Márton

Áltunk az égő múzeum mellett az esőben és nem jött a busz

Azt mondtad, ezzel a helyzettel most legalább
valahol mélyen azonosulni tudsz, amire nekem az jutott
eszembe, ezt miért nem a tulipánmezőre
mondtad inkább, de aztán

úgy voltam vele, talán most kellene megpróbálnom,
belekezdeni egy olyan hosszú mondatba,
hogy legyen esély megtanulni repülni, mire véget ér a zuhanás,
szóval fedezéket magyarázni magunk köré,

ha már pár éve ezen a napon itt lőtték le, de hát még egy
pár éve is mindennap lelőttek itt valakit, meg máshol
most is ugyanúgy, szóval mindegy, letettük a virágot,
menjünk, ne beszéljek annyit, jogos, vár a komp,

várnak a hírekben a vesztett futamok, noha mi jócskán
a folyamat tetején ülünk. Mindig szereplő, sosem alany,
az a fajta, aki felhőket fotóz, mert megengedheti magának,
hogy megengedhesse magának, és csöndben

hal bele abba, amit nem mesél el. Téged ez persze nem érdekelt.
Te sosem azért mondtál dolgokat, mert
közlendőd lett volna, hanem mert ettől éreztük
magunkat valahogy. Mint egy virágkötő. Ezért szerettelek.

SIMON MÁRTON (1984)
költő, műfordító. Kötetei:
Dalok a magasföldszintről
(2010), *Polaroidok* (2013),
Rókák esküvője (2018). Bu-
dapesten él.

 Irodalom

Hat módszer, hogy medvévé változva ébredjünk

Szemed feketéjéből betűk, fekszünk.
Szófajjal nem rendelkező célok az idegpályák mentén.
Van, aki élete harmadát ágyban tölti,
van, aki a huszonnegyedében ébren forgolódik.

Folytasd. Mondják el lágy részeid, milyen két
pontot kötöttél össze a zuhanással.
Részletesen térjenek ki rá, miért másztál utána vissza fel.
Karmold meg olyan magasságban a kérgem,

ahonnan már nem te voltál.
Legyen minden elviselhetetlenül közeli,
mint egy fejben. Tönkrement, elfelejtett webkamerák
az etető körül.

Beismerhető, szeretünk hibázni.
Hunyt szemmel fekve keresni odabent.
Míg kiderül, hogy csak egy halom tűlevél voltunk,
mészáló, gallyak, sár, és ez látszott úgy messziről.

Tamás Dénes

Álmomban hol

Egy fiataalkori álmom egy mélyen a víz alatt elterülő terembe engedett bepillantani. Mintha egy hatalmas templombelsőbe néztem volna alá egy hajóablakszerű nyíláson. Fák voltak odabent, hatalmas, halott fák, csupasz, göcsörtös ágakkal, amelyek olyan eszelősen meredeztek szerteszét, mintha csak idegsejtek nyúlványai lettek volna. Egy terebélyes fa közülük is kitűnt. A terem közbűlső részén ágaskodott, előtte tágas tér, ami azonban nem volt üres, emberekkel volt tele, nőkkel és férfiakkal, csupa falusi emberekkel, egyszerű, kopott öltözkük árulta el ezt, meg ahogy ott álltak, szoros rendben, némán egymás mellett, mintha nem is élő, eleven emberek, hanem egy áthatolhatatlan, nyomasztó kőfal domborulatai lennének. Majd egy magas, sovány embert vezettek be, látszólag nem volt rajta semmi különös, de az mégis világosan érződött, nem a falusiak közé tartozik. És még egy dolog volt biztos: az ítéletre

Irodalom

TAMÁS DÉNES (1975, Sepsiszentgyörgy) író, kritikus.

vár. Ami nem valamilyen hangzatos bejelentés formájában érkezett meg, kezdetektől fogva ott volt a levegőben, de leginkább az emberek előreszegett, határozott tekintetében, ami azt sugározta, nincs is mit itt eldönteni, az ítélet már réges-régen készen áll, csak végre kell hajtani. Ez történt. Két ember egy hosszú létrát cipelt a fa alá, nekitámasztották egyik vaskos ágának, utána egy hurokra végződő kötelet vetettek át az ágon, a sovány férfit feltuszkolták egy darabig a létrán, nyakára illesztették a hurkot és lelökték a létráról. De nem maradt fent rángatózva a levegőben. A nyaka, mintha csak gumiból lenne, elkezdett megnyúlni, nyúlt, csak nyúlt, egészen addig, míg a férfi lábai majdnem leérték a földre. Ami nem történt meg, a férfi ott maradt a levegőben, megnyúlt nyakkal

rugózott fel-alá. Az arca, a szeme azonban élt, de nem gyalázat, megaláztatás volt rajta, hanem valami égető közöny. Nem is közöny, csak egykedvűség.

Én voltam az a férfi, mondtam magamnak, amikor felébredtem az álomból. Én kell magamra vegyem, elviseljem, kihordjam szülőfalum érthetetlen ítéletét. Ma már tudom, egyoldalúan gondolkodtam akkor. Az álomban, ahogy az éber életben sincs tiszta én. Ennél sokkal mélyebben és bonyolultabban vagyunk belegöngyölödve elménk szerkezetébe. De itt a nyelv hagy leginkább cserben, ami mindenhová, ahol történik valami, egy cselekvőt, egy mozgatót fabulál, miközben ha vagyunk valakik, ha meg szeretnénk tudni, hogy kik is, akkor magát a belegöngyölödést kellene szemügyre venni. Ami lehetetlen küldetés, belülről kívülről szemlélni még egy istennek is lehetetlen feladat. Nem beszélve arról, hogy ami kívülről látszik az legfeljebb egy térképre hasonlít, amit jó lenne nem összetévesztetni a táj részletgazdagságával, a részletekből alig kiolvasható hatóerővel. Ezért megfejtani sem lehet az álmokat. Nincs hogy kibányászni belőle a tartalmakat. Akár egy vers, az álom is legfeljebb elmondható, csak éppen tartalmi, szimbólumai annyira a személyesség kimondhatatlan szövedékébe illeszkednek, hogy mások számára legtöbbször banalitásoknak, értelmezhetetlen zagyvaságnak hatnak.

Nem is tudom kiszakítani magam ebből az álomból. Nem tudok felébredni belőle. Gyakran látom az arcokat magam előtt. Belenézek a tömeg sürgető, parancsoló kőarcába, és elrettenek tőle. Azt hiszem, bármilyen tömegtől el fogok borzadni ezután is. De van úgy, hogy a felakasztott férfi tekintete villan be, és azt érzem, elviselhetetlen számomra az onnan sugárzó egykedvűség, az önfeladás mértéktelensége, én egész életemben a saját utamat akartam járni, de akkor honnan ez az ítélet fölöttem. Menekülni szeretnék. Lehet mindig is menekültem. Majd egy fiatal, de vibrálóan bölcs férfi egyik mondata jut eszembe: *az ítélet nem egyszerre jön, az eljárás maga válik lassanként ítéletté.*

André Ferenc

Lót leányai

I.
gyermekeim ha élni akartok
tanuljatok meg felejteni
felejtsetek el hogy ég a város
ki ellenetekre tört ki ápolit
most lángok közt hogyan sikolt
hogyan rohan szitáló kénesőben
felejtsetek el az igazság illatát
a perzselődő haj sercegését
a lányokat kiknek arcát sav marta le
az impotens férfiakat akik
tegnap még átzokogták az éjszakát
mert ágyékukban fekélyes az áldás
felejtsetek el apátok szavát
aki csak angyalokba szerelmes
válluk óvatos ívét csuklójuk
halk ropogását lapockájuk
finom szőrzetét imádja
aki átadná a testetek a város
legdühödtebb halszagú kanjainak
hogy óvja az angyalarcúakat
akik mindig szépen beszélnek
és tiszta zakót viselnek
átadná a testetek az indulatoknak
hogy sarjadjon belőlük a nemzet
hát tanuljatok meg felejteni
gyermekeim ha élni akartok
felejtsetek el az anyátoktól
tanult párolt hús receptjét
és töröljétek ki izmaitokból
a szülési fájdalmakat leányaim
felejtsetek el a fehér folyások
ragacsos reggeleit melltartók
pántja alatt tátongó szurdokokat
szép szavakból szemerkélő
elkeserítő összebújásokat a hosszú
szoros ölelésekben csírázó
megalkuvásokat a borostától
viszkető bőrt a nyakatokon
hasatok bolyhos pihéit simító
ujjakat a bányamély szemeket
a kiszáradt ajkak a szorítástól
megfáradt verejtékező tenyereket
a mellkasban toporzékoló szívetek
tanuljatok meg felejteni
és felejtsetek el megbocsátani

Irodalom

ANDRÉ FERENC (1992)
költő, műfordító, slam-
mer, szerkesztő. Csík-
szeredában született. A
FISZ, az EMIL és a Ro-
mániai Írók Szövetségé-
nek tagja. Kötetei:
szótagadó (2018), *Bújócs-
kaverseny* (2020).

II.

kifogásaid előtt leengedték a sorompókat,
mögötted a szél sistergő hamut forgat.
az út előtted akár egy kettévágott szótag.
nem tekintesz hátra. már rég sószobor vagy.

tehetetlenséged nem áldás és nem áldozat.
sáfrány és nefelejcs virágzik maszkodon.
örökségül hagyod néhány kiszolgált ráncodat.
gyomrodban bög egy láncra vert masztodon.

akit házadba engedsz, könnyen beléd költözik.
amit valaha megérintettél: mind mögötted ég.
hajad üvöltve tépheted, körmödet rághatod tövig.
kéneső sem mossa le rólad lányaid tekintetét.

nemzedéki minták

szemed feszítsd: ez már a város. matt üveg.
határozottan szmoggdör és félig lenyűgöz.
belépni: kényszer, de legalább lendület.
ragad beléd. vér a kesztyűhöz.

lehetne tiéd, ahogy magát szerteszórja.
a templom turistaközpont, de inkább
föl-föl zúg udvarán a feledés dízelmotorja.
madárszar a szobrokon: nemzedéki minták.

tavasz jön át az úton. telefonál, nevet.
tűpontos szándékkal ront neked.
félrelök, meginogsz, zsebedből morzsa pereg.
nem szeded fel. félsz. mi van, ha hazavezet.

Turistaútvonal

Házsorok tanulnak lélegezni
Lábnymomban fényözőn
Biciklisáv köhög majd elsuhan
Egy konok templom rám köszön

Privát istenek privát nyelven
Magánbűntudatot osztogatnak
A kórházból kiengedik a vakolatot
Szájában pipetta ahogy baktat

Párologni kezd a buszmegálló
Hajnalra játékterem nő a helyén
Nyugdíjas fák tudják merre jártam
Sosem téved el a kósza szemfény

A házak néven nevezve egymást
Kérdezik hogy telt a keddi pánik
A tavalyi év durva évtized volt
Sokan nem jutottak el hazáig

Patak Márta

Ne félj a húrokat ujjal pengetni

Az utolsó előtti napon ült a javított kéziratlapok előtt, nézett kifelé az ablakon, mintha a kezdeshez onnan várna valami jelet, amelyben megkapaszkodhat, vagy mintha egyszerűen csak gondolkodna. Én fél szemmel a kék tintával sűrűn telerótt lapokra sandítva próbáltam megállapítani, hogy mennyi lehet a mai adag. Elve volt, hogy amíg ő le nem tisztázta, addig nem lehet gépbe diktálni, viszont még a javított változatot sem adta ki a kezéből, mintha attól félne, hogy ellopom a gondolatait. Hiába nyugtattam, hogy amikor diktál, én sosem figyelek a szövegösszefüggésre, amint megszólal, abban a pillanatban írom is, amit mond. Még szinte föl sem fogtam a mondatot, de már a következőnél tartok, tehát eleve kizárt, hogy én bármit is megjegyezzek a hallottakból.

Nem akartam fölöslegesen idegesíteni, nem is árultam el neki, de néha azért megmaradt ben-

hűvös volt, ősszel gyönyörű az a színekavalkád, hiszen a platánlevél talán a legszebben barnul az összes közül. Mindig tovább tartott az út ősszel, amikor sárgulni kezdtek a levelek.

Én még gimnazista voltam, az öreg akkor már a hetvenen jócskán túl lehetett. Apám egyik ismerőse szolt, hogy a szomszédja keres valakit, aki gépbe írná a szövegeit. Soha semmi nem jelent meg tőle, kikötötte, hogy az írásait majd a halála után adhatják, mert sokan fölismernek magukat az élők közül. Rokonok, barátok, utcabeli ismerősök, szomszédok. Nem akar ő kellemetlenséget senkinek, főleg nem magának, úgyhogy engem is szabályosan megesketett, hogy a kovácsoltvas kapun kilépve mindent elfelejtek, amit tőle hallottam.

Én bólogattam, nem is értettem, miért kér ilyet, mikor gépelés közben az ember nem a szövegösszefüggésre figyel. Az öreg tisztázatból diktált, úgyhogy elég gyorsan ment, arra viszont rá kellett szoktatnom, hogy minden írásjelet és egyéb instrukciót mondjon, különben nem lesz pont, vessző, nagy kezdőbetű vagy új bekezdés a szövegében.

Apámék azon a nyáron kaptak a munkahelyen számítógépet. Összeszaladtak a kollégái az irodában, úgy csodálták a Commodore 64-et. Emlékszem, én is bementem, körbeültük a nyomtatót, és lestük, ahogy ide-oda jár a nyomtatófej, mozgása nyomán az aprócska pontokból lassan összeáll a betű, közben a forgó henger hangos cirregéssel tolja kifelé a papírt. Nem tudtunk betelni a látvánnyal.

Előtte villanyírógépen írtam az öreg szövegeit, próbáltam rábeszélni, hogy vegyen magának számítógépet, sokkal jobban jár, abban örökre eltárolhatja az adatait, bármikor ki tudja nyomtatni, bele is tud nyúlni, ha utólag valami eszébe jut, és esetleg javítani akar, nem kell újragépelni az egészet. De ő csak a fejét rázta, nem, nem, ha eddig megfelelt az írógép, akkor ezután is jó lesz. Aztán a végén mégis meggondolta magát. Egyik délután megyek, és már ahogy a kapuban fogad, abból sejtem, hogy odabent meglepetés készül. Mindenre számítottam, csak a Commodore 64-re nem.

Irodalom

PATAK MÁRTA Kaposváron született 1960-ban. Író, műfordító. A *test mindent tud* című regénye 2015-ben Újvidéken a Forum, *Enyhítő körülmények között* című novelláskötete 2017-ben a budapesti Scholar, *Mindig pén-tek* című regénye pedig a marosvásárhelyi Lector kiadó gondozásában jelent meg 2019-ben. Leányfalun él.

nem egy-egy mondata, főleg olyankor, amikor megállt, mert menet közben eszébe jutott valami. Ilyenkor visszanéztem az utolsó bekezdést, hogy minden szó a helyén van-e benne, és amíg ő meg nem szólalt, és nem kezdtem írni a következőt, gépiesen visszhangzott a fejemben az az utolsó mondata. Akkor mindjárt észre sem vettem, hogy bennem maradt, csak amikor kiléptem a borostyánnal befutott ház kovácsoltvas kapuján, és elindultam a hosszú platánsorral szegélyezett járdán a városközpont felé, akkor tűnt fel, hogy magamban még mindig azt a mondatot ismételgetem. Ne félj a húrokat ujjal pengetni.

Szerettem hozzá járni. Szerettem azt a platánsorral szegélyezett, árnyas utcát. Nyáron jó

Komplett egység, össze is volt rakva, csak be kellett kapcsolnom, és odaültem a billentyűzet elé. Néztem rá kérdőn, ő vállat vont, Meggondoltam magam. Kezdhetjük?, és ezzel elejét vette minden további faggatózásnak. Én amúgy sem tartottam volna illendőnek a kérdezősködést, már csak a korom miatt sem, úgyhogy bólintottam, és odaültem a gép elé.

Egy pillanatra átvillant bennem, vajon mi lesz most az eddigi szövegekkel, mert ha összefüggének, akkor nem ártana, ha meglenne gépben a teljes anyag, aztán mivel az öreg sürgetett, hogy minél előbb álljunk neki, hadd haladjunk, nem is gondolkodtam tovább a kérdésen, annyit azért még magamban megjegyeztem, hogy ezt a vételt kimondottan az én kedvemért csinálta.

Mindig délután háromkor érkeztem. Otthon hamar elintéztem az ebédet, előkaptam a füzeteimet, gyorsan átlapoztam a történelmet, mert az volt a legnagyobb mumus, főleg negyedikben, aztán a végén már szinte tűkön ülve vártam, hogy indulhassak. Nem tudom, mi vonzott oda hozzá, illetve dehogynem, maga a munka, a gépelés, szerettem belefeledkezni, ahogy a tíz ujjam vakon jár a billentyűzeten. A Commodore 64 már csak a ráadás volt, hiszen a villanyírógép is legalább annyit tudott.

Írtam a szöveget, a folyadékkristályos kijelzőn közben ellenőrizhettem, hogy néz ki, egy pillantással átfutottam, javítottam az esetleges gépelési hibát, aztán a margarétatárcsa egy gombnyomásra kipörögte a végleges szöveget a papírra. Ez az egész nem tartott tovább, mintha mechanikus gépen írnék, viszont megvolt az az előnye, hogy korrektort sem kellett használnom, ha véletlenül melléütöttem.

Igazából nem is csak maga a munka, hanem az a hangulat, az a ház is vonzott, és maga az ember, meg ahogyan engem fogadott. Filmbe illő jelenet volt, ahogy megjelent a kovácsoltvas kapuban a barna kockás posztópapucsában, hosszú, hálóingszerű fehér leplében, mint egy kísértet. Miközben széles taglejtések közepette üdvözölt, majd egyszerre terelt is maga előtt a loncokkal, bukszusokkal körbenőtt járdán, rögtön megcsapott az az illat, amit az egész utcában csak az ő kertjében lehetett érezni, sehol máshol, pedig nagyjából egy időben épült, hasonló stílusú házak és kertek voltak végig az utcában.

Beterelt maga előtt, leültetett a verandán, mert diktálás előtt meg kellett vele innom a whis-

kyjét, el kellett szívnom vele a cigarettáját, ez persze azt jelentette, hogy én megittam a bodzaszörpömet vagy a mentalevéllal ízesített limonádémat, ő meg szívtá a cigarettáját, azt a napi egy szálat, mert a végén már csak annyit engedélyezett magának, azt is az én jelenlétemhez, ahogy mondta, a nap fénypontjához kötve. Szigorúan szemtanú előtt kell elszívnia, hogy később igazolni tudjam, ha véletlenül elfelejtené. Ezt még hoztátette azzal az utánozhatatlan, hamiskás mosolyával, amitől nemcsak a szája húzódott szélesre, egész a füléig szinte, hanem apró, ravaszksás szürke szeme is nevetett közben. Csak úgy csillogott, amikor nevetett.

Hegedülni is tudott, nem is akárhogyan, és az a zseniális ember ott rejtőzött a világ elől, és csak írt, azt sem tudta, kinek, muzsikálni is csak magának, legfeljebb nekem muzsikált. Pedig még hetvenévesen is bátran kiállhatott volna a koncertterembe, mert amint kézbe fogta, rögtön életre kelt a hegedűje, szinte vele együtt lélegzett, mint valami önálló lény, miközben szóltak a hangok a rezonátorszekrényben.

Tessék egy pizzicato! Glissandróstul! Nesztek, Bartók!, kiáltott fel, aztán a tétel végén fújt egyet, mint aki egészen addig levegőt sem vett, annyira koncentrált. Egy idő után kirobbant belőle a nevetés, a térdét csapkodta, annyira nevetett, majd szó nélkül visszatette a tokjába a hegedűt. Akkor még nem értettem, most, ennyi év után kezdem csak sejteni, hogy mit nevetetett.

Nem bántam, ha időnként elővette, szerettem a hegedű hangját, főleg az ő játékát. Mindegy volt, mit játszik, Paganinit vagy Bartókot, behunytam a szememet, és közben valahol máshol jártam, egy meghatározhatatlan helyen, ugyanúgy, mint amikor a hangját hallgatva a szövegeit gépeltem, mert arra is másképpen kellett figyelnem, mint órán, amikor a tanár magyaráz. Szinte lebegtem, teljesen átengedtem magamat annak a se nem folyékony, se nem légnemű, másféle halmazállapotú közegnek, amit a hangja zenéjével vagy a hegedűjátékával teremtett nekem.

Ne félj a húrokat ujjal pengetni!, ezzel fordult felém, amikor egy idő után megnyugodott. Hosszan nézett rám, összevont szemöldökkel, szinte szigorúan, mint aki csak színleli a nyugalmat, de az első ellenvetésre rögvést ugrik és a galériomnál fogva fölránt a székemről.

Aztán kortyolt egyet a pohár vízből, ami mindig oda volt készítve az asztalra, több is, amerre

járt, mindenhol hagyott egy pohár vizet, hogy bármikor ihasson, ne kelljen keresgélnie, ha éppen kortyolna egyet, mert beszéd közben kiszáradt a torka. Kortyolt egyet, aztán komoly, súlyos, jelentőségteljes pillantást vetett rám, mint amikor valaki már feltarisznyázott valakit, de mielőtt útnak indítja, még egyszer utoljára elismétli neki az életre szóló, bölcs tanácsot. Én bólogattam, mint aki érti, mire gondol, meg is voltam róla győződve, hogy értem, annak hittem, ami, nem képzeltem mögé más jelentést, hiszen alig valamivel előtte a saját szememmel láttam, hogy nem lehetetlen, a saját fülemmel hallottam azt a pizzicatót, ahogyan ő mondta, glissandróstul.

Döbbszent csend fogadta a bejelentésemet, hogy szeptembertől nem jövök. Megértette, szó nélkül bólintott rá, hogy elmegyek, felköltözöm Budapestre, a kollégiumba, legfeljebb hétvégeken járok majd haza, akkor majd meglátogatom. Ezt félszegen megjegyeztem még, ő pedig bólogatott, persze, menjek, ez a világ rendje, de közben láttam rajta a kétségbeesést, és nyilván azt is előre tudta már, hogy sose fogom meglátogatni. Búcsúzóul megöleltük egymást a kovácsoltvas kapu előtt, aztán sarkon fordult, hátra se nézett. Álltam ott egy darabig a rácsba kapaszkodva, tekintetemmel követtem, amint tart befelé lehorgasztott fejjel, lassan, mintha tűnődne, és valami kavicsfélét rugdalt maga előtt.

Ha legalább tudnám, ki örökölte a házát, akkor most megkérdezhetném, mit csinált az öreg a számítógéppel, hová lettek a kéziratok, a javítások, mert a javított példányt is mindig megtartotta. Mosolygott, amikor kérdeztem, minek, azt válaszolta, elteszem, sose lehessen azt tudni. Nem árt időnként visszanyúlni az eredetihez, hátha túl sokat javítottam, olyasmit is kihúztam belőle, amit nem kellene! És mosolygott hozzá, azzal a ravasz mosolyával, ahogyan csak ő tudott mosolyogni, mikor az írásról vagy a játékról beszélt.

Nem voltam otthon, amikor meghalt, még a tavaszi vizsgaidőszakunk előtt. Miután elkerültem otthonról, éltem világomat, az egyetem és a főváros csupa új élményt hozott, eszembe se jutott öreg barátom. Havonta ugyan hazajártam, és ha időnként az utcájuk felé tévedtem, olyankor mindig fölmerült bennem, hogy meg kéne látogatni, de csak húztam-halasztottam, talán nem mertem bevallani magamnak, hogy elmúlt az az idő, szeretefoszlott az a varázs, amit a hegedűjátékával meg a diktálásával teremtett maga körül, amikor hozzá jártam kéziratot gépelni.

Ahogy most visszagondolok rá, látom magam előtt, az asztal fölé hajol, és szálkás dőlt betűvel írja erre a képeslapra a névnapi üdvözetet, ami ennyi év után véletlenül a kezembe került. Régi kacatjaim között kutattam, akkor esett ki a szépen dekorált világirodalom történeti jegyzeteim közül. A képeslap egy fehér szakállas öregembert ábrázol, kezében a hegedűvel. Vonója az asztalon pihen a gyertyatartó mellett, miközben ő néz kifelé az ablakon. A képeslap hátoldalán a jókívánságok után a nevem, majd az ismerős mondat, ne félj a húrokat, utána három pont, végül pedig az aláírás, öreg barátod és a név.

A jól sikerült névnapi bulim után a kollégium előterébe lépve első dolgom természetesen a betűrendes fachokba sorolt levelekhez vezetett. Nem volt nálam semmi, amibe eldughattam volna, úgyhogy a kezemben vittem föl a képeslapot. Szobatársam érdeklődve fordult felém, ahogy beléptem, ki is kapta volna a kezemből, ha hagyom, de én gyorsabb voltam, elrántottam előle, és egy mozdulattal a jegyzeteim közé süllyesztettem. Amikor megkérdezte, ki írta, válaszra se méltattam, csak eldőlttem a megvetett ágyamon, de hiába igyekeztem, nem tudtam a fergeteges buli emlékével álomba ringatni magamat. Most, hogy ennyi év után megint a kezembe akadt, olyan, mint egy intelem, vezeklés az elodázt pillanatokért.

Ádám Szilamér

Próbálj meg elrepülni

Azt mindig is érezte, hogy az univerzum igazságtalan, nem kifejezetten vele, vagy az emberekkel, hanem a teremtetett lényekkel úgy általában. Mikor először komolyabban is elgondolkodott rajta magából indult ki. Az udvarán üldögélt, mélyen vette a levegőt, miközben nézte, ahogy a nője bepakolja az utolsó táskáit is a kapu előtt várakozó szerető autójába. Közömbös hozzászokottsággal nézte ezt az egészet. Becsukta a szemét és elképzelte, hogy lassan felemelkedik a kerti székből és elrepül valahová nagyon messze. Megvakarta a nyakát, elgondolta, hogy eddig minden nője lelépett tőle, valamit bazmegolt, hogy milyen különlegesen elbaszott az élete és bement lefeküdni.

Azzal a száналommal nézte a szomszéd tyúkjait, ahogy a kerítésen próbálnak átrepülni, ahogy magára is gondolt az elmúlt napokban. Sokszor vannak kint a tyúkok ebben a külvárosi, nem túl forgalmas utcában, az árkokban naphosszat elkapirgálnak. Néha az ő udvarára is megpróbálnak átjutni béna végtagjaikkal. A tyúkok röpképtelen nyomorán rágódott, aztán rögtön eszébe jutott a strucc is, aztán kicsit tovább gondolva tényleg egy általános átcseszést vélt felfedezni, mert minek tud olyan gyorsan futni a gepárd, ha csak pár másodpercig bírja, vagy miért van tüdejük a delfineknek, bálnáknak, ha a vízben élnek, meg a méhek meg miért tudnak szúrni, ha úgylis belehalnak és te jóisten, ámult el, ez mind csak pár pernyi gondolkodás után jutott az eszébe, ráadásul egy nem túl művelt észbe, hogy akkor ez tényleg vagy a pokol, és akkor érthető minden elcseszetség, vagy pedig valaki jól szórakozik fentről.

Egészen addig nem gondolt az univerzum kijavítására, míg egy csórényakú szürke tyúk egy reggel fel nem akasztotta magát. A kerítés két léce között a meglepően nagy fej csukott szemekkel óriásira tátott szájjal és hosszan előrenyújtott

nyelvvel meredt előre. A teste a szomszédnál maradt. Szétfeszítette a két lécet, majd nézte, ahogy a rideg test a földre omlik, és nem mozdul. Áthúzta a résen, majd letette az udvar közepére – a kerti kávézó asztalára valahogy nem volt gusztusa –, majd fölé guggolva gondolkodni kezdett rajta.

A keresőbe írva ezernyi oldal ugrott fel, ami részletesen, dilettánsoknak is érthető egyszerűséggel magyarázzák el, hogy miként kell állatokat – növényeket, gombákat – preparálni. A dokumentum szerint a madarak preparálása nagyjából öt órát vesz igénybe. Másnap hat óra alatt elkészült.

Aztán a drótra húzott szárnyait kiterítette, majd a végére rögzítette a propellereket. A farkánál pár erősebb dróttal tett be tódást, hogy a hátsó két légcsavar tökéletes egyensúlyba kerüljön. A drón egyéb részeit, az akkumulátort meg a külön-

Irodalom 13

ÁDÁM SZILAMÉR a kolozsvári bölcsészkar másodéves mesteri hallgatója. Ír, tanít, szalad, biciklizik, főz, kuttyázik, jelenleg épp Székelyudvarhelyen.

féle elektronikákat a tyúk hasába varrta. A vezetékek észrevétlenül simultak bele az állat tollai közé. Töltőre tette, és várt.

A tyúkudvar valóságos rikácsolásban tört ki, ahogy a lomha szárnyas föléjük szállt. A légcsavarok szele szétrúgta az etetőkbe tett korpát és zabot. Majd lassan újra emelkedni kezdett, és nagy köröket tett a szomszédság fölött. A fiatal technikus arcán megmagyarázhatatlan könnycsepp indult el, ahogy magához hívta repülő tyúkját.

Louise Glück

A rajongás mítosza

Amikor Hádész arra jutott, hogy szerelmes a lányba,
megalkotta neki a föld másolatát,
ugyanúgy mindent, még kaszálót is adott hozzá,
viszont elhelyezett rajta egy ágyat.

Ugyanúgy mindent, a napfényt is beleértve,
mert mégiscsak nehéz volna egy fiatal lánynak
a ragyogó fényből ilyen gyorsan
a merő sötétségbe kerülni.

Az éjszakát fokozatosan adná hozzá, gondolta,
kezdetben mint rebbenő falavelek árnyait.
Majd hold, majd csillagok. Majd sem hold, sem csillagok.
Hadd szokja lassan Perszephoné.
Végül, gondolta, vigasztalónak találná.

A föld hasonmása, azzal a különbséggel,
hogy itt létezik szerelem is.
Vajon nem szerelmet akar mindenki?

Sok éven át várt
egy világot építve és Perszephonéra
vigyázva a kaszálón.
Perszephoné a szaglászó, az ízlelő.
Ha egyetlen vágyad van,
valamennyivel bírsz, gondolta.

Vajon nem az imádott testet
akarja érezni mindenki az éjszakában,
ölelés, esthajnalcsillag, hallani a csendes légzést,
ami azt mondja, *életben vagyok*, és ami azt is jelenti,
életben vagy, mert hallasz engem,
itt vagy velem. És amikor az egyik megfordul,
a másik fordul meg –

Ezt érezte ő, a sötétség ura,
a Perszephonénak megépített
világot nézve. Soha nem fordult meg a fejében,
hogy nem lesz többé szaglászó itt,
és evés sem nyilván.

Bűntudat? Rémület? Rettegés a szerelemtől?
Ezeket a dolgokat nem tudta elképzelni;
nem képzelel el őket soha senki, aki szerelmes.

LOUISE GLÜCK (New York, 1943) apai ágon érmihályfalvi származású amerikai költő, író. 2020-ban elnyerte az irodalmi Nobel-díjat.

Irodalom

Álmodik, azon tűnődik, mi legyen a hely neve.
Először azt gondolja: *Az Új Pokol*. Azután: *A Kert*.
Végül úgy dönt, legyen a neve
Perszephoné Leánykora.

Puha fény emelkedik a kaszáló fölé,
az ágy mögött. Karjaiba veszi a lányt.
Szeretlek, semmi bántódásod nem eshet, akarja mondani,

de ez hazugság, gondolja,
így azt mondja végül,
halott vagy, semmi bántódásod nem eshet,
ami sokkal biztatóbb kezdetnek
tűnik számára, sokkal őszintébbnek.

VISKY ANDRÁS fordítása

Irodalom 15

VISKY ANDRÁS író, dramaturg, egyetemi tanár 1957-ben született Marosvásárhelyen, Kolozsváron él. Legutóbbi kötete: *Mire való a színház? Urban a theatrum theologicum felé* (2020).

Gagyí Judit Eszter

Az ember

Könnyű most minden tette.
Nem mutatná meg értékét
még egy orvosi mérleg sem.

Üres reakciót dug a zsebembe
s ahogy szokása: előtte felhúzza,
mint valami időtlen órát ketyegni.

A maga beállított ütemében
megtörténik a semmi.
Rájövök, hogy előbb vagyok
kötoztnivaló, és bolond csak utána
– körbetapintok a peremek mentén:
vajon hány méter az ember alatta?

Váratlanul kijelentem az egyetlen
biztosnak vélt mértékegységet:
hinne kéne a cselekvő kezeknek.

GAGYI JUDIT ESZTER (1996, Székelyudvarhely) szabadúszó grafikus, író. A PKE vizuális kommunikáció mesterképzésén végzett. Írásai a *Várad* kulturális folyóiratban, a *Látóban*, az *Irodalmi Szemlében* jelentek meg. Nagyváradon él.

 Irodalom

A sötétben minden

Ahogy az első fény beszűrődik
megerősítjük egymás körvonalait
hogy este is pontosan tudd
hová kell visszafeküdnünk.

A sötétben minden körberajzolt
test elmozdítható – hiába, hogy
megannyi vonal egy határ.
Amikre azt mondod: biztonság.

Kíváncsiságoddal össze ne törd.

Levél a múzsához

Úgy sétálsz be kérdőjelként,
gerincem is felkiált.

Ezek a tönkretételek

.....azok a tönkretenetelek
.....menetelek
.....menetelek
ez a helyrehozatal

Ismétlés

Leírni kétféleképp:
ugyanazt ugyanúgy.

Adathordozó

az emlékezet
szemetéből egy ódát
még kimenteni

„A cél: a fájdalomcsillapítás”

16

Kéző Imola a Kolozsvári Állami Magyar Színház ismert és elismert Jászai Mari-, Poór Lili-, Bánffy Miklós-, Bubik István-, UNITER-díjas színművésze, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje, az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díj kitüntetettje. A marosvásárhelyi Nemzeti Színháznál kezdte, Kolozsváron folytatja a művészi pályát. A dráma-irodalom izgalmas cím- és főszerepeit játszotta, és játssza, amikor ismét megnyílik a közönségnek a színház. Mindemellett boldog házasságban él, vidáman neveli két gyermekét.

Hirtelen, váratlanul, szinte berobbant az irodalmi életbe, költővé avatták a jeles irodalmi folyóiratok, neves hazai kiadónál készül a kötete.

Állítja, sosem írt verset, mielőtt bezárt a színház, és bezárkóztak az emberek. Akkor hogyan „jöttek” a versek, és miért „kávé-versek”? – kérdeztem a művésznőt messengeren.

„Először szójátékok jöttek a szerelemről. Tavaly júliusban, egyik reggel, kávézás közben eljátszottam a gondolattal, hogyan sűríténem bele egy mondatba, egy-egy színpadon eljátszott szereplő „véleményét” a szerelemről. Játéknak indult, most is az. A reggeli kávé az, amikor még csendes a ház, van egy kis énidőm, ezért neveztem „kávé-kávé-verseknek”. Reggeli rituálé lett, kikapcsolt, feltöltött. A színpadi alakok történeteiből és a saját élményeimből gyúrtam össze egy lányt. Ő írja ezeket a kávéverseket.”

Olvasatomban ezt a lányt is Imolának hívják, ezt nem árulom el, mert kíváncsi vagyok, mennyivel többet vagy kevesebbet árul el magáról a verseiben, mint a színpadi szerepeiben, a közlési, megmutatkozási vágy bújlik-e meg a versírás mögött. Ehhez hozzáteszi: „Az út, amit versírás közben bejárok, hasonló a színpadi munkám során bejárt úthoz.”

Száma a vers a színpad sűrített változata. Mindkettő játék, de elismeri, egyikben sem fájdalommentes az őszinteség. „A cél: a fájdalomcsillapítás. Nézőnek, olvasónak és nekem is.”

Kéző Imola megfogalmazása szerint a „versek inkább kiegészítik a közlésvágyat. „A színházat semmi nem pótolja, de nagyon jó érzés, hogy így is eljutok az emberekhez, így is létrejön a találkozás. A taps, az azonnali visszajelzés elmarad, vagy más formát ölt.” Meséli, középiskolások megírták neki: „jó bulik” a versei. „Megérintik őket, és ezentúl több verset olvasnak, a „nehezebb kategóriából” is.

Azt mondja, a „berobbanását” nem sikerként, hanem ajándékként éli meg, és biztos benne, hogy a versek a színpadra is elkísérik. „Amikor visszaköltözöm a színpadra, akkor is ott lesznek velem, bennem, lejegyezgetem őket a szünetben. Egy-egy színpadi helyzetből vagy képből, lehet, a másnap reggeli kávéjánál új vers születik.”

S. J.

Kézdi Imola

zavar

mi nem, csak a nap
s az éj egyenlő.
virágba borul a
szeszély, zavaros
ügyeinkre fakad.
halásápadt,
hazug szóvirág
nyílik a szánk
szegletében.
csókold le, hisz
itt a tavasz!

szemfényvesztő

szemfényvesztő
szememfénye!
szembeszállni
veled, nem tudok.
tekinteted
belém költözött.
ál nálunk az arc,
s a bál is.
lelkem lárvának
öltözött, s hogy
elhagylak majd,
csak vaklárma.

vacsora

ékszerként csillog
a penge a hátamban.
rajtam csak egy
lenge bánat van.
selyemkeserűség.
Közöny és Változás,
itt ülnek velem.
unatkozom és éhezem.
Változás hazamenni
készült. végül
lemondtam a vacsorát.
és magamról.

a ló halála

lóg a lába, lóg
a felfüggesztett
szerelemnek.
ó, hiába siratjuk,
kilógott a ló lába,
régén tudjuk.
lóhalálában
szétrágtam,
apró darabokra
vágtam ki
belőle a rezet.
puzzle lett
vagy mozaik?
mindegy is, mert
nem rakom ki,
csak a szűrődet.

angyalok

álmokból gyűjtött,
borszagú, bukott
angyalok
a cserépedényben.
félszeg félistenek
hitével öntözöm
őket, ha kell -
visszaálmodom -
ránk támadnak,
ha kikelnek, tudom.

edzésben

legyengült vágyakon,
túlsúlyos homály fújtat,
lélekszöveten
remeg a fáj.
csámpás elmúlás
edzi feszesre magát.
félszeg szerelemben
izmosodik, lóg a
szeren, a halál.

Irodalom

KÉZDI IMOLA (Csíkszereda, 1977) Jászai Mari-díjas színésznő, a Kolozsvári Állami Magyar Színház művésze.

Kerényi Tamás

Angliai napló (részlet)

2020. december 18.

úgy döntök, a fárasztó hét után jól esne pár sör a közeli kocsmában. a pultnál leülök a bár-székre, mit igyak, ale, guinness tétovázok. mellettem elázott fickó könyököl. furcsa szerzet, farmer, nagy kihajtható nyakú ing, apám hordott ilyen negyven éve, basszus trapéz nadrág, hát igen, a retró a divat, és tényleg, még barkója is van, nagyon hipster a koma.

szia, te időutazó vagy? mondom neki mosolyogva. láthatóan nem az első pintet issza, rám-néz, vérekes szemeiben a részek elszántsága gomolyog. remélem a barátságos fajtából való, ilyenkor mindenből más bújik elő. hello, jól sejtetted, a jövőből jöttem, de elnéztem kicsit az évtizedet, mutat végig magán, de úgyse venni észre, az a pár év meg úgyse számít, nevet. értem, hümmö-

Irodalom

KERÉNYI TAMÁS szociológus 1973-ben született Debrecenben. Családjával Budapesten élt, 2014-ben az angliai Bristolba költöztek, ahol teherautósofőrként dolgozik.

gök, no és mi járatban errefelé, bocs a mi századunkban. hát tudod, épp a múltat változtatom meg, megbízás. tovább bólogatok, szeretem az ilyesféle elborult beszélgetéseket. de ne irigyelj, nehéz a meló, hamarosan kiszállok, persze nehéz, és visszafordíthatatlan döntés. gyere meghívlak egy sörre. kiált a pincérnőnek, légyszíves drágám, kettőt ebből, kocogtat a pohár falán. meg talán gyorsítót is, valami jó scotchot. jó, jó, de a következőt én állom húzom ki magam. legyint, mint egy dzsentrí, akinek nincs jövője, felesleges. szia édes, én Dave vagyok bájolog, aztán átveszi a rendelést.

szívi, munka után elvihetlek a tengerhez, csücsörít a lány felé. elkerekedett szemmel várom, mi lesz, ez a csaj simán kidobja az ilyeneket ezért. a nő nem lesz ideges, sőt elpirul, bólint, lesütött szemmel rebegi, éjfélkor végzek. az Elvis forma fej büszkén odasúgja nekem, tudom mit kell monda-

ni, ismerem a múltat, hehe. csináltam egy kis előtanulmányt, ha érted mire gondolok. bedobjuk az adagot, kér mégegyet, és mégegyet, közben mesél, végeláthatatlan történet, csupa meredek dolog, fel kéne írnom, tiszta scifi. kezdek bekarmolni rendesen. tudod, néha csak kis dolgokat kell megváltoztatni, amik majd nagyra nőnek. értem, de ha ez ilyen jól megy, próbálom akadozó nyelvvel, akkor mondjuk mittomén Hitler, na az miért nem lett kitörölve? hát tudod ő megrendelésre ment, piszkos ügy, sok pénz forog az időszakában, de hát nem is győzött a végén, elég bonyolult, de még történhet máshogy kacsint. de ne hidd, hogy olyan irigylésreméltó ami majd lesz, én spec imádom a ti korszakotokat. arca már egészen közel, akadozva ejti a szavakat, itt a szar meló is jobb, mint akár-csak egy nap az én időmben.

bocs haver, ki kell mennem, sok volt a sör. ez a férfi aranybánya, mesélem hangosan a piszoárnak, fejem koppan a falon. telefonom gyorsan felvételre állítom, sietek visszafelé. a szék üres, klotyón nem lehet, úgy tűnik beszélgetőpartnerem köddé vált, a pultos lányt kutatom. hé, te fizess ki a két sört, reccsen rám ahogy idejön. de hát az a fickó, azt mondta a vendége vagyok. nem volt itt senki, csak te iszol egy jó ideje, és csak szövegepsz. úgy döntök kipróbálom a macsó csajozós dumát. mit szólnál, ha elvinnélek a tengerhez, bébi? na húzz innen gyorsan, vagy hívom a férjem. ő itt a kidobó, vigyorog rám, de mielőtt kezdődik fizess! ne csináld már bébi, tudom neked mi kell, simogatom meg haját. hé Dave, gyere csak!

2020. december. 21.

– tartsd a husángot, én elhúzom a polcot. amikor kiszalad lecsapod, ott lesz mögötte.

– de hát olyanok, mint a kisegér.

– igen, de nem azok, pont az a lényeg, hogy nem állatok, hanem értelmes lények. és rendkívül idegesítőek.

– igen, emlékszem amikor először észlelték őket, tele volt vele az újság, idegen faj a világrúrból, nincs többé egyedül az emberiség, vajon kibírjuk-e

ezt a sokkot, a meghatott kutatók beszédeket mondtak. aztán az eufória alábbhagyott, ezek pedig megszokott, hétköznapi dolgokká váltak.

– igen, és ekkor kezdődtek a bajok, mert arra senki se gondolt azelőtt, persze hogyan is tehettek volna, hogy milyen lesz együttélni egy másik univerzum lakóival.

– megeszik a kajádat, amikor nagyon megszokják a környezetet, a lakásba is beszivárognak. arra ébredsz, – olvastam ilyet – az ágyadnál áll egy és néz, közben az otthagytott kajádat eszi, főleg a magok kellenek nekik, de igazából bármit felfalnak. persze kicsik, ezért sokáig tart nekik elpusztítani, ezért fedezik fel őket későn.

– olyan is volt, hogy intim pillanatban felhangzott az az idegesítő csipogásuk, ami lehet elismeres, vagy akár lefitymálás.

– ne csináld már, kiesik a bot a kezemből úgy röhögök, remélem velünk ez nem fog megtörténni, most is ahelyett hogy itt bohóckodunk, a gyerekek meg a suliban...

– előbb végezzünk ezekkel, aztán mehetünk. azt tudod hogy a hűtőt is ki tudják nyitni, a záruk se okoznak nekik problémát. és sokan vannak, nagyon sokan, hiába tárgyaltak a vezetőikkel, kiderült sok társadalmi osztály is útra kelt, a leg-alja is. velük nem lehet szót érteni.

– na akkor húzom, a nyakára célozz, a sisakról lecsúszik! ne érdekeljen a sikoltozása!

– szerencsénk van ezzel a fészerral itt a kertben, meg hogy ide raktuk ki télire a kaját, idejöttek, nem a házba. ez de rángatózik, milyen puha!

– ott a másik valamit kiabál, úgyse értem. na, már nem mond semmit. ott a sarokban, azzal mit csináljunk, az lesz az úrhajójuk ugye.

– lógassuk fel a gyerekeknek a karácsonyfára, nézd milyen szépen villog

2020. december 22.

először csak a botot veszem észre, aztán kezet, a szakállas alakot, aki a göcsörtös végét fogja. kézzel szőtt szürke köntösben didereg a buszmegállóban, mellén csillogó dísz visel, mereven néz maga elé. ma van a téli napforduló, gondolom druidám bolond, vagy hagyományörző, esetleg mindkettő egyszerre. mi járatban itt atyám, kérdezem. a stonehenge-i csatlakozást várom, öt perc múlva jön, néz el a távolba, csak az előző megállónál feltúrták az utat. fagyöngyért voltam, egy ideig kitart. most veszem csak észre a lábához támasztott zsákot, amiből növények lógnak ki. no, és tényleg aranyсарlóval csinálják-tok? gúnyos nevetést hallat, ezt nem tudom hol olvastad, ollót kap elő, ezzel egyszerűbb. na ott is jön a járat, a vezető mellett lesz is egy szabad hely, mert aki ott ül hirtelen meggondolja majd magát. na viszlát, szólal meg, mennem kell előadást kell tartani a kormánynak. hivatalos jószok vagyunk, mutat a ruháján lógó kerek kitűzőre. nemrégiben megkerestek minket, olyan a helyzet, covid, brexit, szóval hogy félre kell tenni minden előítéletet. na ehhez kell a sok varázsnövény. bonyolult, most nem magyarázom el. köp egyet, zöld csomó kenődik az aszfaltra. neked sem árt, rágcsáld, tessék. hazafele aztán fékezz le időben az autópálya kivezetőnél, amikor nevetni kezdesz azon a novellán, hogy a kutya megszólal, ja bocs, lelőttem a poént.

Saját gyökereim éltetik a művészetem

Ioan Bunuș képzőművésszel, grafikussal Szűcs László beszélget

Kulturális értelemben milyen „útravalót” adott Önnek Szászrégen, a szülőváros multikulturalizmusa? Már gyermekkorában eldőlt, hogy a művészi pályára lép?

Elnézést, a kérdés végénél kezdem, igen bizony, tény az, hogy korai megfigyelő- és némi rajztehetséggel, képzelőerővel voltam megáldva, és ezt otthon, Szászrégenben idejében fel is ismerték. Az ötvenes évek végén, Márk Albert kereszt- és nevelőapám – emléke legyen áldott – íratott be a német nyelvű elemi iskolába, később a helyi zenei és rajziskolába, már a 60-as évek kezdetén. Kaptam bőven útravalót. Szüleim az én születésem előtt ott laktak a Márk család házában, amihez gyönyörű régi mintakert, méhészet is tarto-

zott. Gyerekkoromat minden nyáron a méhészekkel töltöttem a közeli Görgényi, meg a Kelemen havasokon, Ratosnya, Palotailva, Marosvécs, Nyergeshegy, Hegyeshegy, Kerekerdő, Mocsárerdő. Istenszékét, Görgényszentimrét, Laposnyát nem feledve. Hatott rám a háromnyelvűség, sőt, a római katolikus ministrálással a latin hagyomány is. Egy lilium és egy nyolcágú Mária csillag Szászrégen ősi címere. Tényleg kiváltságos város. Az államvizsga dolgozatomat is ennek a témának szántam 1978-ban. Rövid ideig volt műtermünk is, Adorján Zoltánnal elragadtatva művészkedtünk otthon.

Közben itt a válaszokon gondolkodva két gyertyát elhunyt drága, áldozatkész szüleim emlékére gyújtottam. Édesanyám Gyergyószárhegyen született 1930-ban, Váncza Annának hívták, 2018-ban hunyt el. Vallásos, dolgozó, szép asszony volt. Minden áldott vasárnap és ünnepnapon négy gyermek mosdatása, öltöztetés és nyomás a város végi katolikus templomba. Engem (is) Márton Áron, Erdély szent püspöke áldott meg, s bérment. Ez is nyomot hagyott a szívemben. Édesapám görögkatolikus román bádigos mester volt Magyarországon született 1922-ben. A pléhesekre ott azon a vidéken nagy szükség volt ám. Szerettem volna én is rézpléhhel, cinkpléhhel templomtornyokon dolgozni. Itt Németországban ma is keresett szakma a Dachdeckermeister. Apám beszélt magyarul és valamennyire szászul. 2010-ben halt meg szegény. S mielőtt el nem felejttem: első rajzaimat vastag könyvek nézegetése ihlette: a Pallas Nagy Lexikona, a Tolnai Világlexikon, *A kert* című régi szaklap műmellékletei.

Következett Marosvásárhelyen a középiskola, Kolozsvárt a főiskola, a grafika szak. Mit adott ez a két város Önnek? S mi volt az, ami ezekben az iskolákban, az ottani tanároktól megtanulható volt?

Az akkori Marosvásárhely, annak zenei és művészeti líceumával igazi szabad művészelékek nevelője volt, Erdély-szerte elismerték a hírnevét. Emlékszem, mindkét múzsa rátermett pedagógusai és mesterei formálták, készítették a fiatalságot,

Galéria

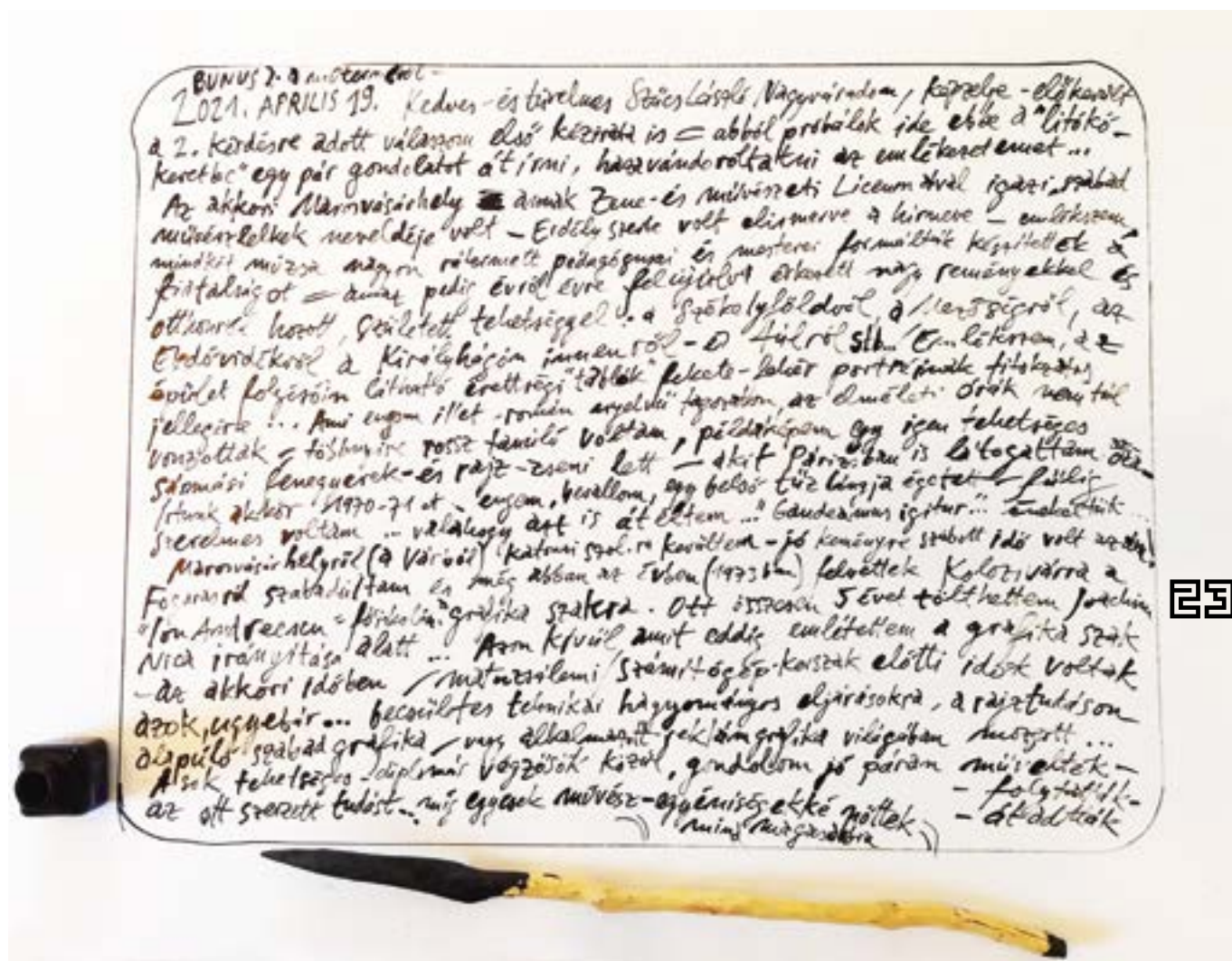
IOAN BUNUȘ képzőművész, grafikus (Szászrégen, 1952). Kolozsvárt diplomázott, Nagyváradon dolgozott, 1982 óta Nyugat-Európában, jelenleg Németországban él.

Adatkép az interjúhoz (alma, kézirat, gyertya)

amely évről-évre felújulva érkezett nagy reményekkel és otthonról hozott, született tehetséggel a Székelyföldről, a Mezőségről, az Erdővidékről, a Királyhágón innenről és túlról. Emlékszem az épület folyosóin látható érettségi tablók fekete-fehér portréinak titokzatos jellegére. Ami engem illet, a román tagozaton az elméleti órák nem túlságosan vonzottak, többnyire rossz tanuló voltam. 1970-

öt évet töltöttem Ioachim Nica irányítása alatt. Ezek még a számítógépes korszak előtti idők voltak, becsületes hagyományos technikai eljárásokkal, a rajztudáson alapuló szabad grafikával, alkalmazott reklámgrafikával. A sok tehetséges végzős közül gondolom jó páran művelték s átadták az ott szerzett tudást, míg egyesek művészegyeniségkévé nőttek mind magasabbra.

23

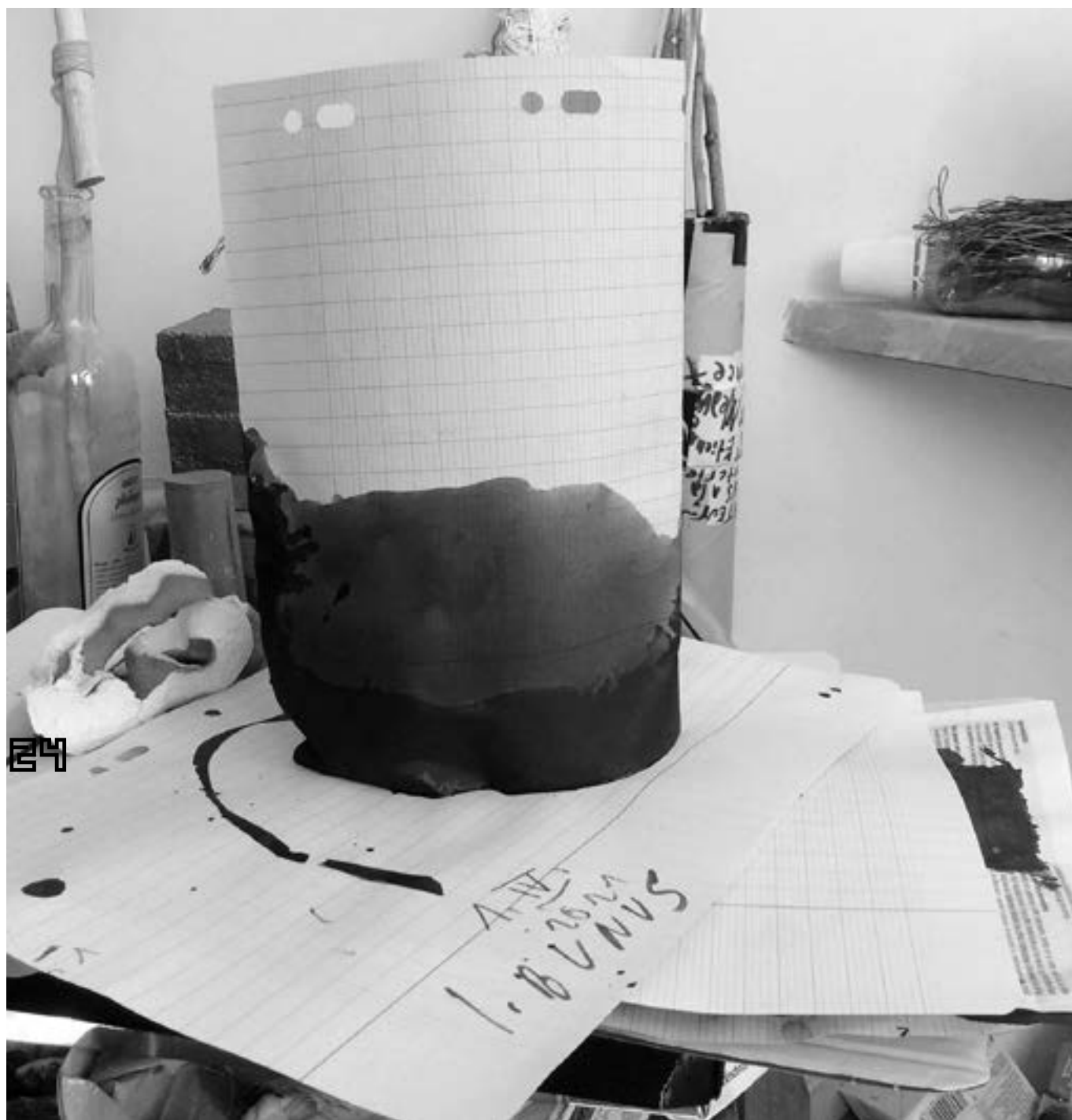
Adatkép az interjúhoz, második válasz (toll, tinta, kézirat)

71-et írtunk akkor. Példaképem egy igen tehetséges sármási fenegyerek és rajzzseni lett, akit Párizsban is látogattam azóta. Engem, bevallom egy belső tűz lángja égetett, s fülig szerelmes voltam... valahogy azt is átéltem... Gaudeamus igitur, énekeltük.

Marosvásárhelyről, a várból katonai szolgálatra kerültem, jó keményre szabott idő volt az ám! Fogarásról szabadultam s még abban az évben, 1973-ban felvettek Kolozsvárra a Ion Andreescu főiskola grafika szakára. Ott összesen

Egy érdekes konceptuális mű helyszíne volt egy kolozsvári kert. Kérem, mutassa be ezt a munkát!

Ha nem csal az emlékezetem, 1975–76-ot írtunk. Nagy Lajos, fiatalabb grafika szakos diák-társam kolozsvári rokonai engedték meg nekünk, hogy abba a „falakon kívüli paradicsomkertbe” száműzzük magunkat, ott tanyázzunk. Vágytunk is oda, hogy szabadabbnak érezhessük magunkat, mint a Mátyás-ház tantermeiben, például a kínos tudományos szocializmus kurzusokon, vagy a véget nem érő művészettörténet órákon. Em-

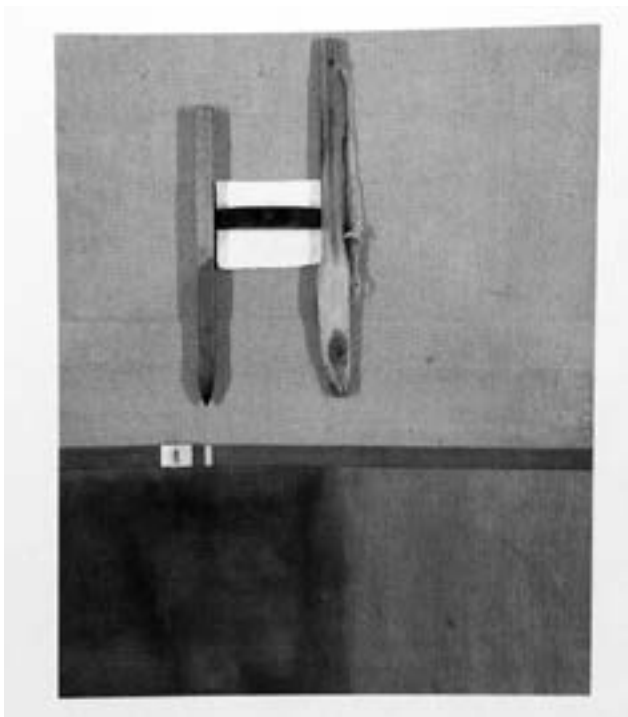
Adatkép az interjúhoz, kommunikáló tárgyak, 2021. április 1.

lékszem, a könyvtárban jegyeztem meg magamnak egy kortárs francia művész nevét: Gérard Titus-Carmel. Tőle származó francia nyelvű idézetekkel, fogalmakkal plakátoltam tele annak a kis kerti házikónak a belső deszkafalait... Értettük is, nem is, de nagy hatással volt ránk. Hiszen így okosabb diákoknak, sőt, érettebb művészeknek képzelhettük magunkat. Rajzoltuk, fotóztuk, amit ott láttunk és tapasztaltunk, gyakorolhattuk lelkünk és munkáink egybehangelését annak

a csöndes kertnek a fény-árnyék természetével, békességével...

A 70-es évek végén került Nagyváradra. Mekkora váltást jelentett ez, milyen volt a Pionírházban dolgozni?

Újabb szál gyertyát gyújtok, a lángját nézem, így könnyebb az emlékezés a szép időkre. 1978-ban kaptam állami kihelyezést Nagyváradra, mint

Adatkép az interjúhoz, kompozíció

grafikatanár, a Pionírházhoz. Az abban az időben eluralkodó romániai állapotokhoz képest nagy szerencsémre a legjobb helyen, remek, mondhatni kiváltságos körülmények között kötöttem ki, egy magyar családba: szeretett, okos, csinos feleség, rendes anyós, párttisztviselő após (akivel reggelente felhajtottunk egy-egy picit pohár finom szilvóriumot munkába indulás előtt) A Petőfi-park mentén öt perc séta után a Pionírházban voltam, potom heti 21 óra munkaidő, szép fizetés, közel a Múzeumhoz, a vasútállomáshoz. Néha jártam Bukarestbe az UAP (Képzőművészeti Szövetség) rézkarc műhelyébe, vagy kiállítások miatt. A Pionírház kertjénél a kőfalban volt egy kis kapu, azon át a szomszédos párthotel éttermébe jártunk pár kollégámmal, jutányos áron hétköznaponként ebédelni. UAP-tag voltam, munkahelyemen próbáltam – saját magam számára is – egy rajzműhelyt berendezni. Még a véglegesítő tanári vizsgát is letettem Bukarestben. Uttörők az én képzőkörmöt nem lepték el túlságosan, úgyhogy magam dolgoztam művészi terveimen. Volt fotólabor, modellező műhely is, egy tanítványom munkája még nemzetközi díjat is nyert Lengyelországban. Jártam Krakóban, Budapesten, sőt Drezdában, a Művészeti Akadémia óriási grafikai műhelyében is, ahol egykor Otto Dix litográfiái készültek. Bizony kár, hogy Váradon nem volt, nem lehetett igazi rézkarc műhely...

Lehetetlenség, de bárcsak ott lett volna műhelyestől a francia René Tazé rézkarcnyomó

Adatkép az interjúhoz, az idő múlása

mester vagy a német Rainer Bunte. Én Váradra érkezve 27 évesen úgy meg voltam áldva munkakedvvel, meg némi szaktudással öt év kolozsvári főiskola után, hogy a mai napig mindkét mestert elláttam volna munkával.

25

Vissza a kérdéshez: már az elején rokonszenvet éreztem Gyalai István igazi váradi, fiatal, művelt grafikus barátom iránt. Illő tisztelettel voltam édesanyja meg nagybátyja iránt, öreg kertész házuk varázsa mélyen hatott rám is. Voltam néha Jovián György kolostorcella műtermében. Ismertem és kedveltem Gerendi Anikót meg Găină Dorelt még Kolozsvárról, Zsakó Zoltánnal pedig később Párizsban is viszontláthattuk egymást. Ők mind hatottak rám, persze Bittenbinder János, Molnár László József, Szalai is, ahányan voltunk annyifelé széledtünk szét a világban. Ott volt Kiss Elek, a bohém művészet emlékalakja. Kerestem a mail art-hoz jó angoltanárnőt, ő mutatott be S. Babinak, aki máig tartó közeli kapcsolat, és Németországban vagy 30 év művész-galériás szoros együttműködés.

Természetesen az idősebb helyi művészekkel, Művészeti Alap meg UAP-tagokkal, vezetőikkel, mint Hora Coriolan, Maczalik Alfréd, Mottl Román, Kristófi János, Jakobovits Miklós, Tompa. Voltak persze jobbnál jobb ismerősök, barátok: Ara-Kovács Attila, Zudor János, Gittai, Sall, Darkó István, a színész, D. Talpan hegedűművész, Urszinyi Mária, Epaminonda Tiotiu. Aztán

Onucsán Miklóst is Váradra helyezték. Pár emberre, lehet én is hatottam. Egy időben szakállt viseltem. Kísérgettem S. Babit a tenispályához.

Egy másik művészeti akciója már Váradon volt, egy közös villamosozás művésztársakkal a végállomásig. Mi volt a koncepció, kik vettek benne részt?

1980? 81? Ekkor lehetett. Mostani messzelátóval nézve a T (mint terminus) akció a fiatal

zösként. Meg Robotos Júlia. De voltak a fiatalok között, akik gyanakodva elutasították a meghívónkat. Jávor fekete-fehér fényképei (profi, motoros kamerával) emlékszem, nagyon releváns anyagot produkáltak.

1982-ben közös kiállítása volt három művésznek: Bunuș, Jovián, Zsakó. A plakáton egy nyugat felé mutató nyíl volt látható. Akkori munkáit, grafikai műveit mi jellemezte?

Adatkép az interjúhoz, műteremrészlet

művészklub tagjainak szólt. (Ha jól emlékszem Ara és Jovián szervezhette be nekünk Budapestről Jávor István fotóriportert. A koncepció városi (helyi) szociális, művészi dokumentáció. Megismerkedés a mi zárt állomástól-végállomásig és vissza világunkkal, kimozdulási lehetőségeinkkel. A sok fáradt utast szemlélni, inspirációt szerezni a végállomás kietlen környékén. Emlékszem, Ujvárossy Laci is ott volt, fiatal vég-

Emlékszem, nagyon kezdett a köd sűrűsödni, ott Nagyváradon is. Elmondok egy rövid, de jellegzetes esetet: ki lettünk vezényelve, Várad összes tanára, így mi, a Pionírházból is az első sorban. Sok diák, tanár, tömeg, rengeteg milicista, szekus civilben mert „vinye șefu la Oradea”, jön a nagyfőnök Váradra, ahova ugye nem szívesen szokott jönni a vezér. Ott várunk, várakozunk órákon keresztül, aztán egyszer csak hallani a sorok közül,

Steffen Harms kiállításának megnyitóján, 1991

Ioan Bunuș (balról az első) 1985-ben Belgiumban

Adatkép az interjúhoz, kommunikáló tárgyak 2., 2021

Önarckép tükörrel, 2021 tavaszán

jön/vine! Tapsolás, éljenzés: előttünk elhalad a nyitott kocsiban az integető nagyfőnök, mellette egy jó nagy fajkutya, meg egy tábornok szalutál-gat. Mit ad Isten, a szemben lévő házak egyikénél a huzat, vagy egy ott lakó bevágott egy utcai kaput. Hatalmas durranás, a főnök berezelve térdre vágódott, a testőr-tábornok rávetette magát a főnökre, a véreb ugatott, fék, gumicsikorgás. A sok elképedt néző döbbszent csendben, mindenki becsinálva, aztán visszaálltak a dolgok, ment tovább a „kara-ván”. Ez ott történt a központ túlsó sarkában, ahol a görögkatolikus püspöki palota áll, ami leégett nemrég. Ez az egyik legélesebb élményem, habár az évre pontosan nem emlékszem, biztos mások tudják. (Ez csak egy zárójel volt.)

Vissza a kérdéshez: igen, emlékszem, az új galériában volt a kiállítás. A plakátot a nyugat felé mutató nyíllal Dorel Găină tervezte, aztán mi, a három jóbarát – elcsüggedni nem szabad – neki is vágtunk nyugat irányába Európának: Zsákó Zoltánt Párizs ölelte magához, Joviánt Budapest ünnepli nagy magyar festőként, rám pedig három országban való szétszóródás várt, és szakított el szeretett szülőhazámtól. Akkori és jelenlegi munkáimból néhányat nemrég látni lehetett a váradi Várban az Akiért a harang szól című, Ami Barak válogatta kiállításon.

Miért és hogyan ment el végleg Németországba? Illetve hogyan született az ötlete az utolsó váradi performansznak, amikor a Pionírház udvarán minden addigi eszközét elégette, megsemmisítette?

27

A kérdést számtalanszor feltettem én is magamnak az elmúlt 39 év alatt. A narratíva kábé így hangzik: bevallom, ott és akkoriban nekem jókora önbizalmam volt – még Bukarestben is –, szakmai körökben felfigyelhetek rám, nekem ítél-ték az UAP egyetlen országos grafika ösztöndíját 1981-ben. (Egy egész évig azzal megduplázódott a tanári fizetésem.) De ami még nagyobb szót jelent-tett, 2-3 munkámat Andrea Pleșu beválogatta az 1982-es nürnbergi nemzetközi rajz-triennáléra. Nagy vakmerően (és naivan) útlevelekérelmet adtam be, egy kis korszó szilvórium segítségével R. Procopovici kalauzolt az UAP útlevelel Manitujához. Hatalmas meglepetésemre, kedvező válasz jött Váradra. (Jakobovits Miklós a múzeum előtti park-ban, négy szemközt megígértette velem, hogy nem maradok kint.) Az égvilágon senkinek nem mer-tem megmutatni a nyugatra szóló útlevelem, benne nyugatnémet és belgiumi vízumok. Hazamentem, szegény szüleimtől elbúcsúzni. Bizony, nagy volt a tét, még nagyobb a szorongás! 1982. szeptember 1-én S. Babival egy vonaton

elhagytuk a nagyváradi vasútállomást. Így, csakis utólag volt megfejthető az én búcsúakcióm a Pionírház belső udvarában. „Adios, amigos!”

Volt-e köze a távozásához annak, hogy szerepet vállalt az Ellenpontok szamizdat lap megjelenésében?

Az Ellenpontokról volt tudomásom, hisz Ara-Kovács Attila a barátaival bejárt a pionírházi műhelyembe elég gyakran. De túlzás ne essen, nem voltam én egy Navalnij... Inkább S. Babi

zó elvtárs, az igazgató, a portás már vártak, s követelték, hogy azonnal írjak egy listát a hiányzó kellékekről: szép lengyel plakátok a falról letépve, fényképek, egy amatőr fényképezőgép, egy régi írógép, ilyesmik hiányoztak! Ha még sokáig maradtam volna Váradon, kétségkívül keményebben foglalkoztak volna azok a nyusztukok velem is.

Művészként miként jellemezné Önmagát: kísérletező vagy nonkonformista?

Gesztusok piros körben, 2021

miatt, meg Elekes Károllyal folytatott postaművészi kapcsolataim miatt érdeklődött utánam is a belügy. Viszont soha nem rendeltek be vallatásra. 1982-ben, a munkahelyemen felforgatták alaposan a tantermet, éjszakai betörést színlelve, bár az ablakai komoly rácsokkal voltak ellátva. Egy szép napon, reggel 8-kor állt az épület előtt egy speciális kék fényes terepjáró kocsi, a nyomó-

Mai algoritmusokat tápláló robot-önarckép... a profil fogalmat kerülöm, de nekivágok a kedvetekért. Egy nagy francia lángész szerint „le style c'est l'homme”. Minden hamis objektivitás nélkül szemlélve az eltelt időt és benne a mulandó képet, úgy az otthoni édes nagyváradi pár év alatt, vagy mint azután, kint az ádáz Nyugat-Európában: voltam és vagyok egy szuverén szellemű szabad kép-

zőművész, sok-sok munkával, némi sikerrel, felváltva keserű csalódással, kísérletezés új reményekkel, rendíthetetlenül.

Mit jelent Önnek a mail art? Milyen munkái vannak ezen a területen? Egyáltalán van-e még létjogosultsága a fluxus művészetnek az online világban?

A művészeti piac pénz, spekuláció, törvényszerűségek elleni attitűd. Magához az élet folyamán – flux & réflux, dagály-apály titkához igyek-

Voltam és vagyok egy szuverén szellemű szabad képzőművész, sok-sok munkával, némi sikerrel, felváltva keserű csalódással, kísérletezés új reményekkel, rendíthetetlenül.

Adatkép az interjúhoz, az idő múlása 2.

szik közelíteni. A postaművészet maga is világháló, a számítógépes világháló előtti időkből való szubverzív természetű kreativitás, színes-vegyes okoskodás, a többnyire angol nyelven történő kommunikáció kifejezési forma nem halott. A minap jött meg Japánból a BRAIN CELL nevű A3 méretű magazin 1102. száma, a postán. 1985 óta létezik, néha én is hozzájárultam. Tudom, a réz-

karc, a litográfia, a fametszet igényes technikai eljárásaihoz, művészi eredményeihez képest ez egészen más. Azt hangsúlyozta ez a metaművészet, hogy: mail art and money don't mix! Nem mondhatni, hogy én egy fanatikus postaművész lettem volna, soha nem volt elég pénzem bélyegekre. Azokat nem egyenként, hanem ívenként kellett megvásárolni a postán.

Adatkép az interjúhoz, kommunikáló tárgyak 3.

Adatkép az interjúhoz (narancshéj, napfény)

Baggatott (öltött) francia postaszák

Milyen világgal találkozott a 80-as évek Németországában, milyen a kapcsolata ezzel a világgal, hogyan él most?

Legalább két nagy hibát követtem el, Bécsben meg Salzburgban: benéztem a Nächst Sankt Stefan galériába, a hatalmas székesegyház közelében, nézegettem A. Rainer ijesztő portréit, ahelyett, hogy bemutatkoztam volna, mondván, most érkeztem, művész vagyok, stb. A második égbekiáltóbb volt. Ausztria nyugati végén álltunk Babival a Thaddäus Ropac galéria kirakata előtt, és ahelyett, hogy becsöngessünk, ott tanakodtunk, 1982. szeptember végén. Nem tartottuk érdemesnek bemutatkozni. Így aztán egy otthoni szász barátom, Dr. Eduard Schuller átvitt autóval Münchenbe, meg Nürnbergbe, megnézni a Rajz Triennálét. Előkerült két másik régi szász barátom, sugallták, hogy maradjak, ők az elején még elkalauzoltak Karlsruheba. Ott „kezdődött a nulláról” az életem az NSZK-ban, utána Olaszországban és Franciaországban is szintén nulláról. Édesapámtól, édesanyámtól jó munkabírást örökölttem. Az is lehet, a helyem Nagyváradon lett volna. Hazátlanná váltam, az vagyok a mai napig. Mint szabad művész, perben vagyok ezzel a hamis, képmutató, farizeus, anyagi nyugati világgal. Műtermi életet élek, köszönöm megvagyok, az élet leckéztetett eleget. Utólag szoktam megérteni az intéseket, a jeleket. A tennivalókat a műtermemben keresem, a társadalomban többnyire csalódtam.

Mint szabad művész, perben vagyok ezzel a hamis, képmutató, farizeus, anyagi nyugati világgal. Műtermi életet élek, köszönöm megvagyok, az élet leckéztetett eleget.

Milyen munkái vannak mostanában, mi az, ami művészként a jelenben izgatja?

Elég nehéz dió. Kapásból és szemrebbenés nélkül azt válaszolnám: egyik munkám jobb, mint a másik! De, stop! A válaszhoz képek megösszező szavak szükségesek. Itt van például egy szétnyitott, a múltban használt, erős szövésű francia postaszák. Itt-ott rajta színes vonallal kézi varrás, baggatás, fércelés (mert hímzésnek nem nevezhet-

Adatkép az interjúhoz, kommunikáló tárgyak 4.

ni). Inkább nevezhető aleatórikus vagy irracionális öltésnek. Jelenleg ezt művelem... minden este, amióta ez a pandémia meg téli holtsezon van. Az ágyamra dőlve, olvasólámpa fényénél, színes cérnával, zsákvarrótúvel varrom, baggatom leendő munkáimhoz a szürke francia postai zsákokat. A foltozott zsák előtt egy hármassomfaág, fönt egy pontban egy vadonatúj barna filckalap alá futtatva. A munka még folyamatban van, nincs aláírva. Igazi profi képeket az utóbbi 10 év munkái alapján az óbudai Budapest Galéria fotósa, Rosta József készített, ugyanő dolgozott 2014-ben az ottani egyéni kiállításomon.

Dialógusra is képes vagyok, több nyelven a világgal és közelebbi környezetemmel. Úgy adódott, hogy leginkább francia nyelven, a német, az olasz, az angol mellett, a magyart meg a románt sem felejttem ki. Pár szót még jelenlegi munkamódszeremről: hajszálvékony rézdrótot csavarok bal kezem öt ujjá köré, nyugodtan, szépen, együtömbben. Lehet ezüst, sőt arányszál is. Körülbelül egy óra kitartó matolázás után megvan a plasztikai

modell. Máskor a legkeményebb fát szoktam faragni: buxus, tiszafa, kutyafa, vadrózsa, télen fahéjat, szerencsendiót, finom reszelővel. Modellezés, utána pedig jöhet az expanzió, ha van rá kerete a megrendelőnek, bronz plasztika, kovacsoltvas vagy vörösréz, ezüst.

Duchamp azt tanácsolja, hogy a talált tárggyal ne alakuljon ki érzelmi kapcsolat. Egyetért ezzel a kijelentéssel, miként alakul ez az Ön művei esetében?

Párizsban vagy 30 évvel ezelőtt olvastam egy cikket ezzel a címmel: „C'est de la faute à Duchamp”. Mindezért Duchamp a hibás, a szerzője Françoise Gallard műkritikus, aki ezzel bizony nagyon a fején találta a szöveget. Később még Joseph Beuys is elakadt Duchamp radikális-rejtélyes művein, de megfejtette azt, és hogy még messzebb juthasson (a 60-70-es években) még külön életművet alkotott Nyugat-Németországban. Engem inkább az ő világa ejtett gondolkodóba 1982-ben, Münchenben, a Lembachhausban. Az ő hírnevének a rejtélye, befolyása a német művészekre csak

jóval később világosodott meg bennem. Engem sokkal inkább egy Jannis Kounellis, egy Giuseppe Penone, újabban Ugo Rondinone munkássága tud lenyűgözni, ők adnak némi kedvet munka közben.

Párizsban és környékén – sokáig tartott a manna – kedvenc talált tárgy volt számomra minden utcáskon hagyott, kitétt kövér tévékészülék. Azokat lehetőleg azonnal nekifogtam szétszedni a bennük található vékony vörösréz drót miatt. Legutóbb TORSADES című munkáimból (vörösréz, sárgaréz, valamint ezüst dróttal, de textil anyaggal is) Cserba Júlia művészeti író (Párizs, Budapest) válogatott egyéni kiállításra a Budapest Galériában, 2014-ben. Mostanság is van Budapesten a Vasarely Múzeumban, zárt ajtók mögött, a Lumino Kinetika című gyűjteményen belül néhány munkám.

Az én művészi munkásságom, műveim háttere, alapja-magja erdélyi szármarzásom, az abból táplálkozó független szellemi-művészi egyéniségem. Saját gyökereim éltetik a művészetem, bármennyire is csábító hatással bírtak a fent említettek és más, óriás szirének világgraszoló dallamai az utóbbi négy évtized során.

Tapasztalatai alapján a pandémia miként hatott a kortárs művészekre, milyen konceptuális váltást provokál ki?

Élelmes szervezők, gyorsan reagálók már 2020. március közepe óta a műtermeikbe, lakásaikba rekedt művészek panaszaiból tökélet kövacsolva próbálnak az aktualitáson szörfölni. Engem a tavalyi vesztégzár, e pandémoni idő szerencsémre a Schwarzwaldban ért utól, úgy tudtam megbirkózni a szokatlan helyzettel, hogy naponta erőt merítetek a szomszédos fenyőerdőkből, csobogó havasi patakokból, források közelében, egészen otthonosan érezve magam, begyűjtve jókora taplóképződményeket. Mindezek képezhették az inspirációt, messze elkerülve orvost, kórházat. Minden bajnak fel kell idejében ismerni az okát, keresni az orvosságát, mert veszélyes időket élünk.

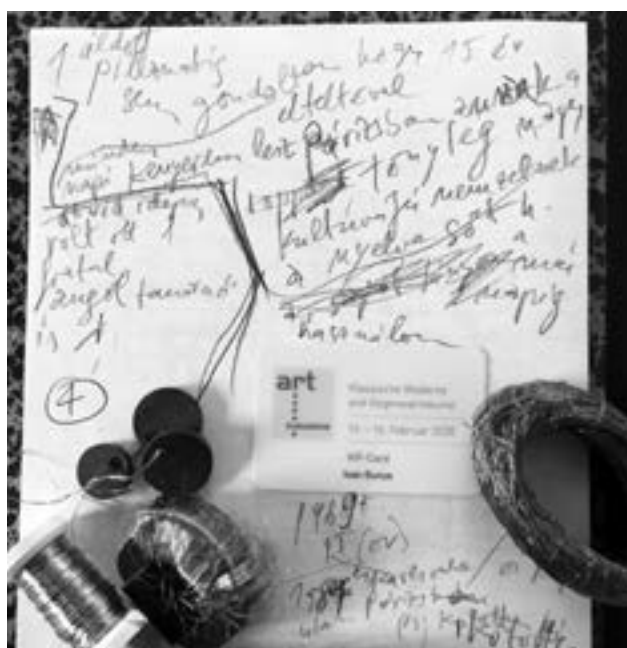
SZÜCS LÁSZLÓ

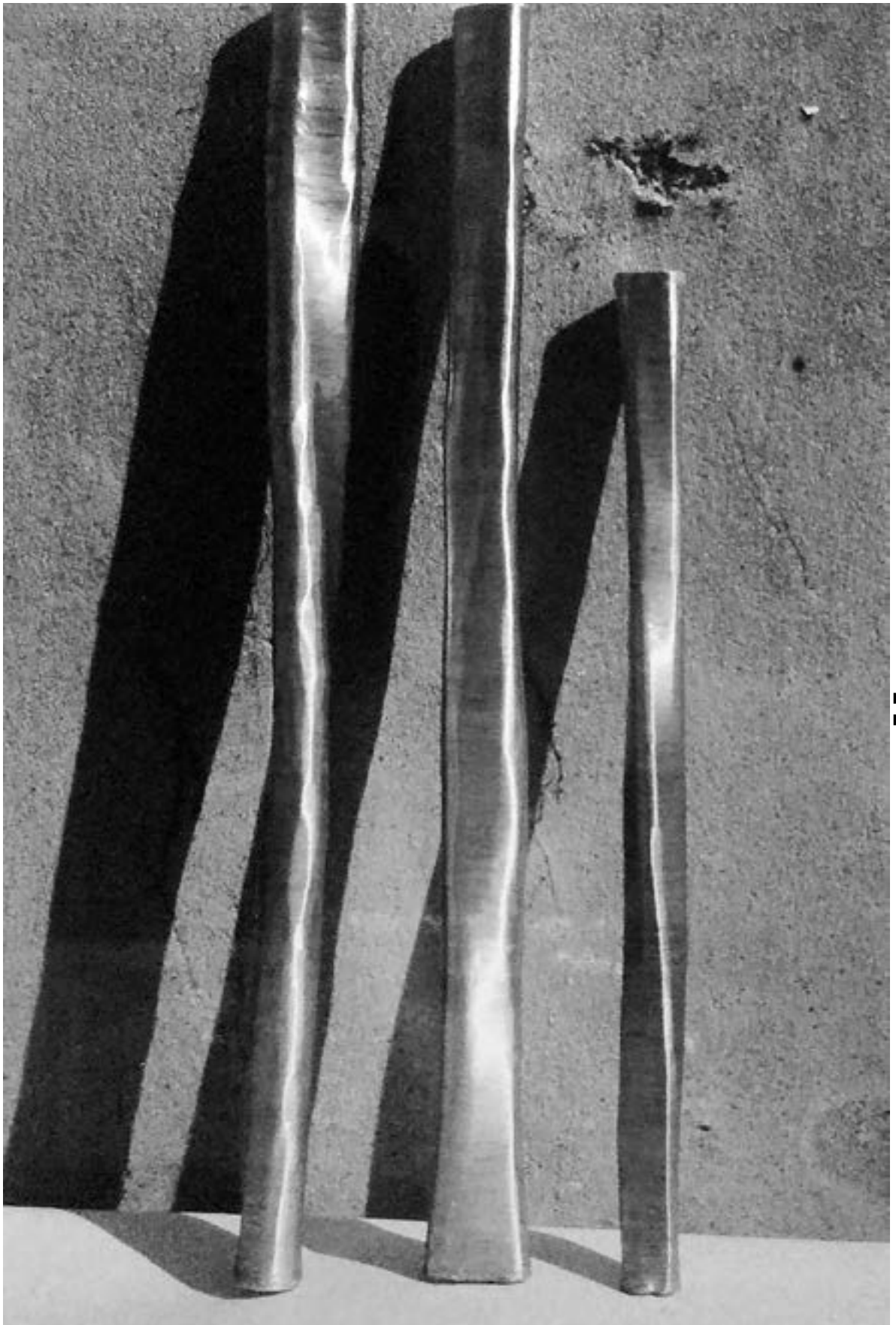
Adatkép az interjúhoz, paprikamagvak

Adatkép az interjúhoz, kommunikáló tárgyak 5.

Adatkép az interjúhoz, kommunikáló tárgyak 6.

Torsades, 2004

Egy felfedezőút kezdete a közhasználatban lévő fikciók világában, egy szívhez szóló, lírikus megidézés, ahogy illik, megboldogult nagyanyám életének fénykorából, gyermekkorom erdélyi kisvárosából.

„A történelem által figyelmen kívül hagyott jelek olyanok, akár a gyermekkor lippai utcája, a nyári tikkadásban hűsítő forrás ígéretével, amit régen is, most is *La ceșmă-năk* neveznek. Szintén egy távoli oszmán örökség, mint a zsidó temető, aprócska, nem ismert, óriási, bozóttal és bodzával ellepett mauzóлумmal, – a Mairowitz család kriptájával, amiről nagyanyámtól, Savita anyótól tudtam egyet s mást. Nagyanyám, gyermekkorom reggelein, amikor tíz óra tájban felébredtem és ő játszva-dorgáló öreganyó hangján azt mondta: »úgy aludtál, mint Mairowitz«, anélkül, hogy lett volna fogalmam arról, ki ez a furcsa nevű ember, aki úgy alszik, akár egy vakációját töltő tízéves gyerek. Óradna és Lippa múltjának messzi

összegyűjtött pénzét egy cimborával, akivel Aradon, chicagó-i mintára játékszertermet szeretett volna létrehozni.

Daniel Vighi Tisza Pista, felkeltél már?

Ceaușescu uralkodása első éveiben vasárnaponként látogatóba mentünk a családdal a nagybácsihoz, aki magyarul beszélt, akár csak Erzsi néni, a máriaradnai téesz kantinjának szakácsnője. Ugyanolyan jól beszélte John Wayne nyelvét is, amit akkortájt fedeztem fel a moziban. Valahogy így történt:

„A nagy családdal vasárnap délután Tonász bácsihoz mentetek. Nem messze a kolostortól, a völgyön túl, kétszáz éves hársfák alatt haladtatok el, amelyek méltóságteljes nyugalommal vezettek Máriaradna minorita rendházaihoz, amiket később, miután a hatalom a földekre zavarta a szerzeteseket, öregotthonná alakítottak. Felkavart ez a dolog, vagyis el szeretném mondani, hogy eljött az ideje annak, hogy a régi üstből felidézzem Tonász bácsi történeteit: nyolcvanhat éves volt akkoriban, aztán kitartóan elérte a kilencvenkettőt vagy kilencvenhármát is. Azt mondom, a világ kezdetén, te, kedves uram, Tonász bácsi kisházában sündörögtél egy darab sajttal a szádban, aztán kiesett a szádból a sajt, hisz telik az idő, és a bácsi elmúlt kilencven, a szobákat átjárta Tonász bácsi illata. Volt valami régi festménye Jézussal a hegyen, az egyik oldalon a nagy, tökéletesen kerek Holddal, bőrfotelek, rongyos székek bőr háttámlával.” (*Apocalipsa 9*, Editura Paralela 45 Kiadó, 1999).

Dialog

DANIEL VIGHI román prózaíró, publicista. 1956-ban született Lippán. Legutóbbi kötete: *Mort în Patagonia* (2017).

fuvallatát megtaláltam hasonlóan furcsa kifejezésekben, mint egy újabb reggeli köszöntésben, ami szintén nagyanyámtól jött. Ezúttal egy bizonyos Ladányi gróf és köztem vélt felfedezni hasonlóságot. Azaz »úgy aludtál, mint Ladányi gróf« – mondta a Ioan Slavici-féle, Aradhegyalján élő idős parasztasszony, engem a képzelet rejtélyei közt hagyva, ki is lehetett ez a gróf, kérdeztem magamban. Mászor kényeztető megszólításban lehetett részem: »Tisza Pista, felkeltél már?«, – kérdezte, anélkül, hogy tudtam volna, ki ez az egzotikusan dallamos nevű valaki.” (*Cetatea Lipovei de la Carol Robert de Anjou la ocupația sovietică – antologie de texte istorice și literare*/ Editura Ariergarda Kiadó, 2018)

*

Egy másik epikus, retorikus-kalandos történetem rég elfeledett apró házban folytatódik, egy bizonyos Tonász bácsiéban, aki Amerikában élt és a két világháború között jött haza. Elherdálta

A Nagy-völgybe, Tonász bácsi házához vezető vasárnapi útjaim során, nem messze a minorita kolostor tornyaitól, 1988-ban, amikor első regényemet írtam, rábukkantam egy hölgy szerelmes levelére, aki a két világháború között élt. Kedvese, úgy képzeltem, egy jóképű szerzetes lehetett. A leveleket átvizsgálta az állambiztonság, revizionista tevékenységekre utaló jeleket keresve. Onisifor Ghibu tette közzé e leveleket egy könyvben, aminek nem emlékszem a címére. Minden pénzt megérnek e szerelmes levelek, átítatja őket a korszellem és igazán jól mennek Tonász bácsi amerikai történeteire.

*

Egy másik episztola egy elveszett szerelemnek ad hangot: „Remélem, kedves Pali bácsi, nem haragszol rám. Nagyon elszomorodtam, mert nem tudom törleszteni neked a *tartozásom*, de azt hiszem, te nem fogod hagyni magad, és bárhova is visz az utad

ebben a széles világban, jó sorsod lesz és olyan tartozásokat halmozol majd fel, amilyen az enyém is. Ha csak erre gondolok, sírhatnékom támad, legszívesebben rózsaszirmokkal hinteném tele fekhelyünket, amit egy ideig úgy hagytam vetetlenül, padlóra csúszott lepedővel, hogy emlékként éljen bennem.”

1932. március 26-án Olga ismét levéllel jelentkezik Budapestről. Az írja, hogy Pali sorai, amiket Kézdivásárhelyről küldött, kimondhatatlan örömet szereztek neki. „El sem tudom mondani neked, milyen rossz érzés, hogy egy olyan helyen vagy, ahol nem tudod megszokni, Palikám. Nem tervezed, véletlenül, hogy a pesti vásárba elgyere? Nagyon boldog lennék, drága Palika, ha találkozhatnánk Pesten, s remélem, hamarosan meglátogatsz bennünket Szatmáron, mert nem töltöttem még el szokásos téli szabadságod.”

A következő levélben is utalás történik a *tartozásra*. Nyelvezete annyira bensőséges, hogy szinte bennünk is feltámad a szenvedély, a zaklatottság és a sajnálat a meg nem élt élet iránt: „Nem feledkeztem meg a *tartozásról*, azt hiszem, nemsoká törleszteni is fogom, kamatostól... Gizi üdvözlő, én őszinte szerelemmel sokszor csókollak. Olgi.” 1932 őszén Olga már visszafogottabb hangvételű. Sorai felett, akár az őszi ökörnýál, egy alig érezhető melankólia lebeg: „Sokszor, nagyon sokszor gondolok rád. Érezned kell, mennyire közel vagyok hozzád, és amikor nem írok gyakran, akkor még inkább itt vagy a gondolataimban.”

*

Végül a történelem végigseper Zaránd sikátorain, nem messze az úttól, ami Aradtól Déva felé vezet. A történelem a sikátorban, egy padon üldögél, bajuszkája olyas lehet, mint Hitlernek, és a történeteit meséli:

„A házak szegleteiben és ezeken a csúnya emlékművökön vélem újra felfedezni, amiket a kivégzettek emlékére állítottak meglepő helyeken, mondta az egyik, aki az első világháborúban szolgált. Oszlopon biggyeszkedő sasféleség, ami egy

varjúra hasonlít: az oldalain az elesettekkel. Nagypám harcostársai nemzetiségük szerint: magyarok, németek, szerbek, románok az oszlop

egyik oldalán. És ahogy mondom, a történelem egy sikátorban üldögélt. Megkérdezem tőle, milyen volt, olyanokat mesél, amiket alig tudsz prózává formálni anélkül, hogy a sztereotípiá, az eladhatóság veszélyei leselkednének rád. Egy rossz akciófilm egy szerbiai lágerral, a lengyel testvérekkel, olaszokkal, mínusz negyven fokos faggal, szökéssel, felkeléssel, az apó azt mondja, Lenint is hallotta egy »bolsevista gyűlés« alkalomával. Aztán a hazatérés, még az egyesülés előtt és a román hadsereg áthaladása itt, az Aradtól Déva felé vezető úton, Cocolic

Prin anul 1988, pe când scriam la primul meu roman, am dat peste scrisorile de amor ale unei doamne interbelice către amantul dumneaei, un călugăr arătos, credeam eu. Epistolele fuseseră dibuite de Siguranța statului român în căutarea activităților revizioniste.

1988-ban, amikor első regényemet írtam, rábukkantam egy hölgy szerelmes leveleire, aki a két világháború között élt. Kedvese, úgy képzeltem, egy jóképű szerzetes lehetett. A leveleket átvizsgálta az állambiztonság, revizionista tevékenységekre utaló jeleket keresve.

Párbeszéd

szomszéd háza előtt: itt mentek át a regimentek, és a lakosság a kapukban állt virággal vagy csak kíváncsian. Hét évtized múltán a padon ülő apó mindent felülíró, pragmatikus, hideg és pontos megjegyzése: a hódítók serege szálnalmas volt, szakadt, kezdetleges felszereléssel és hasonló bakanccsokkal. Aztán kilencvenen túl járó észrevétele, hogy a szolgabíróktól a prefektusokig, aztán a járástól a későbbi megyéig minden egyre rosszabb és rosszabb lett.

A szemtanú két évtizede halott: időközben nagyot fordult a történelem kereke, most minden másképp lesz. Lehet, jobb lesz. Az EU-ban jól ment Spanyolországnak, Portugáliának, Írországnak is, miért menne nekünk rosszabbul? Azt is mondhatnánk, hogy Görögországnak nem ment valami jól. Akárhogy is, jóval több, mint amit remélhetnénk: legalább hozzájuk hasonlatosak lennénk.” (*Comisia de împăciuire: marafeturi epice, tăieturi din ziare*/ Institutul European, 2009)

KEMENES HENRIETTE fordítása

Mikola Emese

Vég egy kecskét...

„Az ellenségeket agyonütik, a világ barátságos lesz.”
(Erich Fried: Intézkedések)

A kijárási tilalom idején azt álmodtam, hogy egy láthatatlan kéz ír nekem: *Anne Frank*. Másnap kezdtem utánagondolni: konkrétan, semmire sem emlékszem a szövegből, ha egyáltalán olvastam valamikor... Most viszont, feladták nekem. Karantén történet, karantén idején. Több ember összezárva, a háborúhoz képest viszonylag jó körülmények között, azaz élelem, gyógyszer, konyha, fürdőszoba biztosított, még olvasmányok és kiscica is. Egyszerűen minden adva van ahhoz, hogy kicsinyes, fárasztó civakodással töltsék el életük utolsó két évét és alig egy hónapját.

Meg merem kockáztatni azt a gondolatot, hogy a személyes dölyf, rosszindulat, büszkeség

anya se lesz, nagymama, és nem lesz alkalma, hogy kimutassa a szeretetét legalább az unokáinak, a most szükségesnek látszó szigorúság után.

De hát tudták, hogy meghalnak! – tör fel belőlem egy makacs kislány hangja. Előbb-utóbb úgyis mindenki meghal. Ha nem a háborúban, akkor másban, ha nem tizenhat évesen, akkor kilencvenévesen.

És fáj, hogy így telik el az emberi élet, mintha csak arra teremtettünk volna, hogy a másokban keressük a kifogásolnivalót. Hogy tényleg csak ennyit tud az ember: utasítani, kommentálni, elítélni, lebecsmérelni egyszer töményen, másszor meglágyul a szíve és hígítva adagolja ugyanezt. De a vegytiszta jót mindig képes felcserélni egy utólag úgyis féligazságnak bizonyuló megjegyzésre vagy megoldásra.

Igen, az Élőlény, hamar Félőlénnyé változhat, és akkor elfelejti milyen volt Élőlénynek lenni. (Békés Pál: Félőlény) De ha mindent, de mindent elfelejtünk, a rossznak akkor sincs semmi értelme! – toporzékol bennem a kislány.

Olvasom az összezártak végtelen torzsalkodásait, és már nemcsak értem, de átérzem: „a világosság e világra jött, és az emberek inkább szerették a sötétséget, mint a világosságot.” (János 3:19) „Az igazi világosság már eljött, de a világ nem ismerte meg őt” (János 1:7). Az ember, ha nem figyel oda, csak ennyit tud.

Homo religiosus minden kijövő gyűlöletét egy szegény kecskére zúdította, azt kizavarta a pusztába, és szegény bűnbak futhatott, amerre tudott. A civilizált ember észre se veszi, hogy kiválaszt valakit, és tudatalattija minden bugarát rázúdítja.

Elméletben már tudjuk Moviszter doktortól, hogy: „Az emberiség holt fogalom. És figyelje meg tanácsnok úr, hogy minden szélhámos az emberiséget szereti. Aki önző, aki a testvéreinek se ad egy falat kenyeret, aki alattomos, annak az emberiség az ideálja. Embereket akasztanak és gyilkolnak, de szeretik az emberiséget.” (Kosztolányi Dezső: Édes Anna) Míg Edo Jaganjac doktortól meg azt tudjuk, hogy, „Az

Esszé

MIKOLA EMESE (Nagyvárad, 1974) Kinde-díjas író, a BBTE magyar-német szakán végzett. Önálló kötete: *Félrehallgatások* (regény, HKE 2018).

jobban megkeserítette életüket, mint a háború. És hangsúlyozom, egymás között voltak, szeretteikkel: rokonaik és barátaik körében. Csakis egymás és önmaguk életét keserítve meg. Külső ellenségtől egyelőre távol. Persze dicséretes, hogy nem ámították magukat úgy, mint sok ismerősük, hogy a német kultúrnemzet, és csak vadregényességet kedvelő bolondok állítanak ilyen szörnyűségeket a munkatáborokról. Dicséretes, hogy nem engedelmeskedtek a behívónak... Dicséretes az intelligencia, ahogy kialakították a bűvőhelyet, ahogy megjátszották saját eltűnésüket, és szép, hogy holland barátaik segítettek nekik. Eddig dicséretes.

Mi persze tudjuk a történet végét. Tudjuk, hogy az erőszakos halál rövid időn belül bekövetkezik. Tudjuk, hogy a makacs tinédzser soha nem fog felnőni, de még a felnőttkort sem éri meg, és

ENSZ-et nem azért hozták létre, hogy bárkinek segítsen.” És „*amint valamibe beleüti az orrát a politika, ott az emberek másodlagossá válnak.*” (Edo Jaganjac: Szarajevói hercegnő) Mégis ahelyett, hogy kecskét vennénk vagy elmennénk egy pszichológushoz, az emberiség jövőjével és különböző szervezetekkel álcázzuk alantas ösztöneinket.

Mert a politika mindig kettéosztja az emberi társadalmat, a két felet meg összeugrasztja. És hiába régi az *Oszd meg és uralkodj!* elve, valamiért napjainkban is működik. Társaim a világjárványban, ne álljatok be az ellenségkép-gyártás ősi népszokásába. Úgy van kitalálva ez a gyűlöleteskedősdí, hogy kényelmes legyen, hogy kézre álljon. Adja magát, mint egy jó giccs.

Akik beoltatták magukat, mind birkák! Akik nem akarnak oltást, azokat ki kell zárni a társadalomból! Nem: különítsük el őket táborokba, hogy ne vegyülhessenek velünk!

Nézem a megnyilatkozókat, a hangadókat, és számomra csak az evidens, hogy mennyire gyakorlatias funkciója lenne az alázatnak. Én nem fogok másokra lecsapni. Csakis a saját démonaimmal harcolhatok. Befelé fegyelem, kifelé irgalom. Nem csak értem, de érzem is, miért szent a hallgatás. Bár érintett vagyok én is ebben a háborúban, de remélem, hogy nem a kommentek csatamezőjén fog eldőlni a dolog. Nincs szándékomban beállni, visszafogom magam. Mindenki előbb a

saját démonaival kezdhethné. Befelé fegyelem, kifelé irgalom. Már úgy olvasom Teréz Anya *A hallgatás értéke* című versét, mint egy bonyolult konyharobtot használati utasítását, mert már nem akarok többet hibázni. Idővel megtanultam, lassan magamban citálok... *A hallgatás szelídség, amikor nem keresed a magad igazát...* félig behunyom a szemem... *A hallgatás irgalom, amikor nem feded fel testvéreid hibáit...* mosolygok... *A hallgatás türelem, amikor nem keresel emberi vigaszt...* kiegyenesítem a gerincem... *A hallgatás alázat, amikor nincs versengés...* kezdem jól érezni magam.

Vagány lány volt Anna Frank, szép, fekete hajú lány. Bosszankodott is, hogy bezzeg a feketéknek nehezebb, nekik több gondjuk van még a szőrtelenítéssel is. Biztos. „*Mindent a beszélírbe szokott diktálni. A toll elavult szerszám, titokban és nehezen szerzett egyet. A dolog, amire készült, az volt, hogy naplót ír. De hogyan közölje a mondanivalóját? Ha a jövő is olyan, mint a jelen, nem fognak vele törődni.*” (George Orwell: 1984)

S igaz: én szőke vagyok, kékszemű, és olyan fehér a bőröm, hogy mindenre allergiás. Most éppen az ilyen külsejű embereket nem szeretik, nagy társadalmi szinten most nincsenek divatban. Most mások élete számít. De csak a saját démonaimmal harcolhatok. Befelé szigor, kifelé irgalom. Félig behunyom a szemem, mosolygok, kiegyenesedem, és hallgatok, mert *a hallgatás hit, amikor nyugodtan vársz, és nem azzal törődsz, hogy megértsenek.*

A hatalom mindig rányomja bélyegét a településekre is, főként a városokra. Mert a hatalmi magatartáshoz hozzátartozik a térfoglalás is: főként a látható térben, de a hallhatóban is ott szókott lenni, hol harsányabban, hol megbújva az éppen hatalmon lévők ereje, ideológiája, esztétikája stb. Most arról tande-mezünk, hogy miként veszi birtokába a városok tereit a hatalom. Egyáltalán hogyan jelennek meg a városok? És mire jők – a lakhatáson túl – ezek a települések a hatalmi játszmák tükrében?

(Tóth Szergej)

E rovatba szóló felkérés nélkül egészen biztosan nem jutott volna eszembe az a több mint 45 évvel ezelőtti geográfus létem, amikor is a településföldrajzi vizsgatétel kidolgozásakor több agy-nyikorgató napot töltöttem el a siker legkisebb

Tandem

TÓTH SZERGEJ (1955) nyelvész, szemiotikus a Moszkvai Társadalmi és Pedagógiai Főiskola professzora.

reménye nélkül azzal, hogy valamiféle puszkának is használható és jól megjegyezhető településtipológiát készítek el. Akkor nagyvonalúan csak a fővárosokra koncentráltam, és minden egyéb településről egyszerűen elfeledkeztem. Annyit talán már akkor megsejtettem, hogy a városok az emberi tevékenység komplex civilizációs tevékenységének csúcstermékei, de azok tipológiája akkoriban végtelenített és bizonytalan definíciók diszkurzusának tűnt. Arra is emlékszem, hogy elég nagy volt bennem a zavarodottság is, mert hát hogyan lehet az, hogy Nagy Károlynak egyáltalán nem volt szüksége a fővárosra, és hogy volt idő – és ez XIV. Lajos, a Napkirály ideje – amikor Párizs (a későbbi fények városa) a kicsiny Versailles külvárosaként tengette életét, IV. Iván pedig (tudják, akit a fekete piár egyszerűen csak „Rettegettnek” hív) a poros Alekszandrovból irányította évtizedeken keresztül óriásira duzzadt birodalmát.

Hát igen, könnyebb dolgom lett volna, ha akkoriban olvashattam volna Leon Battista Albertit mondjuk arról, hogy milyennek is kellene

lennie a városoknak ahhoz, hogy megfeleljenek az épp aktuális uralkodónak (az uralkodónak és nem a lakóinak), akivel oly szoros kapcsolatba kerülhettek. Talán már akkor megértettem volna, hogy III. Iván nem csupán a Kreml tatárok ellen védő falait építtette fel és át, hanem ezzel a

megerősödött központi állam létét is látványosan reprezentálta. Nagy Péter Szentpétervár alapításával egy új identitású társadalomnak teremtette meg a teret, Nagy Katalin városa viszont, napjainkban is virágzó parkjaival, gazdag könyvtáraival, színházaival, az általa elképzelt felvilágosodást szolgálta.

Göran Therbornt sem ismerhettem akkoriban, pedig ő aztán igazán világosan elmagyarázhatta volna, hogyan is formálták a városokat a különböző globális erők, karöltve a helyi szinten globalizálódott nacionalizmussal. Egyébként Therborn tipológiája olyan precíz és találó, hogy már-már azt találom hinni, egy időgépben ülve személyesen látogatta meg előbb csak Európát, ahol anno a legtöbb szuverén város(állam) született, majd tovább repült a gyarmatokra, hogy megsejmelje Bombay (ma Mumbai) gyönyörű gyarmati épületeit (melyekbe minden lelkifurdalás nélkül költözött be az új hatalom), és hogy végül körbenézzon a jövőben is. Mondjuk, Braziliában (mert csak azért sem Rio de Janeiro vagy Sao Paulo, hanem Brasilia), vagy a Közel-Keleten (pl. az Egyesült Arab Emírségekben, legyen mondjuk Dubaj a maga luxus pálmazigeteivel) vagy Közép-Ázsiában, Kazahsztán fővárosában (nem-nem, nem Szemipalatyinszkban, nem Orenburgban, nem Kizil Ordában, és nem is Alma Atában, vagy másképpen Almatiban – mert, hogy ezek mind fővárosai voltak –, hanem az „újban”, Asztanában – a valamikori Akmolában, Celinográdban –, amit ma Nur-Szultánnak neveznek).

Nekem a városok kérdésében Európa tűnik a legizgalmasabbnak, mert voltak/vannak világot, történelmet, társadalmat és ideológiát formáló város(állam)ok sok kontinensen, no de voltak-e olyanok, mint Róma, mely egy birodalmat épített

fel, vagy Bizánc, mely az írott világtörténelem során a leghosszabban fennálló birodalom központja lehetett? Más földrészen nem sok ilyen volt, és akkor Moszkváról, a „Harmadik Rómáról” még nem is szóltam.

Igaz, ha jól belegondolok, Ford városának napfényes, válaszfalak nélküli, szétterülő, futószalagokkal teli üzemcsarnokai sem kisebb mértékben hatottak az egész világra – egyszerre teremtve meg a szabadság új dimenzióit (a sokak számára elérhetővé tett T modelljével) és az újkori rabszolgaság Chaplin által kifigurázott munkaszervezését. És ezt tovább gondolva felmerül a kérdés: ezek a Ford csarnokok hogyan lettek szülői a bécsi és frankfurti munkások számára épített tömblakásoknak? Végül bizonyára lenne min gondolkodnom – napjainkat tekintve – New-York, London vagy éppenséggel Sanghaj vonatkozásában is.

Végig lehetne gondolni a város, az építészet és a hatalom kérdését az architektorok felől is: kik és hogyan szolgálták ki épített „gyermekeikkel”, és ezeket utólagosan hozzámagyarázott ideológiáikkal az épp aktuális hatalmat, legyen az politikai-, állam-, magán- vagy közhatalom. A magukat függetlennek és újteremtőnek tartó építészek az uralkodóknak épített palotáikkal, melyek akár fővárosi funkciókkal is rendelkeztek, vagy égbe törő templomtornyokkal, melyek a hit mellett a hatalom legalizálásával (koronációkkal) és megörökítésével (paradox módon a temetésekkel) segítették láthatóvá tenni a hatalmat. Látszólag a városok élő szervezetként a saját törvényeik szerint élnek és elhalnak, és ebbe „piszkálnak bele” az „építészek”, no de sokuknak semmiféle építészeti alapismeretre sem volt szüksége ... Gondoljunk csak arra, milyen – a városszerkezetet alapvetően átalakító változásokat indított el Párizsban III. Napóleon. Vagy hogyan változott meg Moszkva arculata az októberi forradalom után, hogyan romboltatta le Sztálin a város felszínét a kor legjelesebb, nagy tudású, jobb sorsra érdemes építészeivel, hogy aztán az új utópiát a föld alatt teremtsen meg a metró segítségével. Vagy Hruscsov hatására, aki – minden bizonnyal jól akarva – a napjainkban összedőlő egyen-ötemeletesekkel szórta tele a várost, megsemmisítve még azt a kevés gyönyörű, fából épített építészeti örökséget is, mely megúsza a 30-as évek rombolását.

És tudjuk, hogy (jó)szándék mindig akad egy jókora város-átalakításra a mai Nyugaton is, emlékezzünk Nicholas Sarkozy francia elnök nagyszabású párizsi terveire, mellyel a belső történelmi városrészről leszakadt külső szatelitvá-

rosokat szeretne volna bekapcsolni a főváros szövetébe.

És végül tegyünk egy képzeletbeli sétát a mai Magyarország főterén, a Kossuth téren. Mert a Kossuth tér régi új szobrai a mai Budapest fontos attribútumai lettek, és higgyék el, nem csak a tér esztétikai kitöltésére szánták azokat.

És ne sajnáljuk, hogy a pandémia miatt most nem juthatunk el még egy ideig Firenze központi terére, a Piazza della Signoriarára, hogy a helyszínen szemlélhessük meg azokat a szobrokat, melyek évszázadokon keresztül a helyükön állnak, csak időközben ideológiai irányt váltottak. Mert ez nem változtat a lényegen. De mi is lehet a lényeg számunkra, a város hangyaszerű lakóinak? Talán ez a középkori német közmondás: *Stadtluft macht frei* – A városi levegő szabaddá tesz!

(Magyar Sára)

A város nem csak lakóter, nem csak település. A város a vonzás, a lehetőség, a szabadság, az önmegvalósítás; a bujkálás, a romlás, az elidegenedés, a magány tere. A város az egyik fajta ember, kinek többérté magatartását, értékrend-

Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybudófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelen napilapban. Kötete: *Takázás* (esszék, publicisztikák) MŰRE, 2018.

jét, játszmáit találjuk meg. Ha nyitott szemmel járunk. Mert a város tele van jelekkel, titkokkal, izgalmas történetekkel. Az éppen aktuális városvezetés – és nem csak – megpróbálja rányomni a városra bélyegét. A térhasználat, az építkezés, az utcanevek, a növényzet fajtái, a színek, az útirányok mind-mind árulkodnak. Nálunk a gesztenyesor, az illatozó hársfák, a virágos sétányok a polgári élet utolsó elemei. A rózsakertek, a városligetek, a folyóparti kerengők szintén árulkodnak. A szoborsorok, a központi terek obeliszkjei, lovas szobrai mennyi vitát gerjesztenek?! Az emlékművek körül mennyi harcot látunk?! Mert jelzik, kié itt a tér. Imádom Temesvár tereit: a multikulturalitása az egymás mellett – elvileg – megférő nemzeti, vallási térhasználatban is megmutatkozik. Az Opera tér – a hosszú palotasoraival, gyönyörű

virágágyásaival vonzza a turistákat, mert csodaszép, tágas, szellős. És kevesen veszik észre, hogy a színház épülete valójában farkasszemet néz az ortodox katedrálissal. Az épület reneszánsz stílusban 1871–1875 között jött létre, két bécsi építész (Helmer és Fellner tervei alapján) munkájának köszönhetően, majd 1920-as helyreállítás során homlokzatát átépítették neobizánci stílusban. A stílustörés látványos, és jelzésértékű. A katedrális nem a tipikus hagymakupolás ortodox templom, hiszen multikulturális jegyeket mutat, de azért jóval magasabb, mint a színház. Tornyosul. Nem csak azért, mert templom. A kettő között, félúton, a capitoliumi farkas Romulusszal és Remusszal. Eredetileg a nőstényfarkas egymagában díszelgett, a reneszánszban biggyeszti a farkas alá a fiúkat, mintegy jelezve Róma alapításának mondáját. Mára többletjelentéssel kerülnek ezek a szobrok városaink főtereire, a római vonal felmutatásaként. Az olasz állam ajándékozta ezeket 1906–1926 között körülbelül 20 városunkba. S ahol nincs farkas, ott találunk sast. A hős katonák elestének emlékére. És ez a tér nálunk a tüntetések tere is. Lázadni, forradalmat csinálni, sőt, meetingelni a Dóm téren nem nagyon szoktunk. Pedig ott két templom is áll – a római katolikus és a szerb-ortodox. Ott is van középen elválasztó elem, a pestis-szobor, hivatalos nevén: Szentháromság-szobor. S ha már a megmozdulásoknál tartunk, a rendezvényeknél – csak halkán jegyzem meg, nem mindegy, hogy a sörfeszítvialok, a magyar napok, az operamaraton hol zajlik. Hol vonulnak fel a katonák és hol a néptáncosok?

A pálmaháború szintén Temesvár egyik izgalmas hatalmi játszma közé tartozik. Az előző polgármester az egyik fontos sugárút közepét és a főter egy részét dézsába ültetett pálmákkal díszítette. Miközben parkjaink, útszéleink gyönyörű hazai fákkal, cserjékkel zöldellnek. Hónapokig avval szórakozott – tüntetőleg – az ellenzék és a fiatalok egy része, hogy éjszakánként leborították a pálmákat: amit estig raktak, az leomlott reggelre, jelezve a pálmák itt épp olyan idegenek, mint ... De a Bega-parti csodás magnóliák sem csak a gyönyörködtetés céljából kerültek oda, ahova. A polgármesteri hivatal városszépítés gyanánt varázslatos növényekkel is meghúzza a határvonalat. S ha már a növényeknél tartunk: a szerelem alagútja nem véletlenül pont az ortodox katedrális mögöt-

ti park végében található. Pedig ezek növények, és szépség, és szerelem – első látásra?!

De nem csak annak van jelzésértéke, hogy milyen növényekkel ki, milyen teret foglal, hanem a növényzet hiányának is izgalmas a szerepe. Az európai nagyvárosnak kötelezően kell, hogy ma legyen legalább egy olyan központi tere, ahol nincsenek fák. Van helyette csodaszép vagy csudaronda járólap, macskakő, térburkolat; kerekded világítás, andalító fényjáték; világos színűre meszelt épület, amelyre lehet vetíteni, fényjátsszani. És kell lennie élő zeneszónak. Legalább nyaranta. Mert az európai nagyvárosban zongoraszó hallatszik: vagy az egyik főtéren, vagy a vízparton. Na jó, lehet még gitár, esetleg szaxofon, itt-ott cimbalom is – ez utóbbi már enyhén nacionalista hangot üt meg. Evvel azért csak csínján bánjunk!

Egy város nyelvi tájképe külön izgalmas: nemcsak nagyszerű nyelvészeti kutatások tárgyát képezi, hanem a mindennapokban politikai játszmákat tükröz. A kiírások, reklámfeliratok, útjelzők stb. első látásra kommunikációs funkciót töltenek be, de a valóságban ennél sokkal többről van szó. Szimbolikus jelentéssel bírnak: jelzik egy nyelv(-közösség) erejét, státuszát; befolyásolják a nyelvi viselkedést, a nyelvhasználatot; megerősíthetik vagy gyengíthetik az identitást; felmutathatják vagy letagadhatják egy-egy nyelvközösség jelenlétét a közös térben; legitimálhatnak vagy elnyomhatnak emberi közösségeket.

A hatalom szótári meghatározás alapján annak lehetősége, hogy valaki valamely közösségben, tevékenységben érvényesítse akaratát, a közösség gazdasági, katonai és szellemi erőinek összességét felmutassa. A lakótér sem csak az egyéni ízlésről árulkodik, hanem illeszkednie kell a mindenkori városképhez: a bérházak, a paloták, a tömbház-negyedek nemcsak kinézetükkel árulkodnak, hanem arról is, hogy hol, melyik városrészben találhatóak. Majd beköltözéskor, az ott élő ember lelkiületét, viselkedésmódját alakítják.

A város nemcsak lüktet, nemcsak befogad, hanem alakít is, mivel maga is alakítható. A város jelez – megmutat és felmutat, ha kell, eltüntet. És a város játszik is – kacéran megtréfál, mert nem csak az, aminek látszik...

Forgács Áron

Szólásszabadság a tizenhatos mélyén

Motto: „*Nem értek egyet azzal, amit mondasz, de halálig harcolni fogok azért, hogy elmondhasd*”

– Voltaire, vagy valaki hozzá hasonló

Az alaphelyzet:

Gulácsi Péter, a kapus véleményét megfogalmazta és a Facebookra kitette. Hrutka János, a volt kolléga azt mondta, hogy Gulácsi Péter jól tette, hogy kitette. Petry Zsolt, szintén volt kolléga véleménye szerint Gulácsi Péter nem tette jól, hogy kitette. Mindkét egykori focistát kirúgták.

Igazság és földrajz összefüggéseinek Pascal az egyik legavatottabb firtatója, ő franciaként a Pireneusokkal volt megakadva, de mivel mi Európának egy másik szegletében élünk, azon töprengünk, hogy ami a Lajtától (Fertőn) innen igaz, az a Lajtán túl miért nem az, és fordítva. A Gulácsi, Hrutka, Petry összeállítású csapat története is ezt a dilemmát példázza: azért jártak pórul, mert nyilvánosan kimondtak valamit ugyanabban a témában, ami szembe megy a folyón (tavon) inneni és azon túli hatalom által elvárt értékekkel, miközben állítólag itt is, ott is létezik egy zsinórmérték, a szólásszabadság és annak joga, amit illik tiszteletben tartani. De ha megtorlás az osztályrésze valakinek azért, mert olyasmit mert állítani, ami eltér a hatalom elvárásától, akkor nincs is zsinórmérték, legalábbis elszakadt.

A magyar focisták ügyében mindenki a saját eszmei, ideológiai preferenciái mentén ítélte el az egyik menesztést és helyeselte a másikat. Kevesen voltak, akik észrevették, hogy a két eset ugyanannak az éremnek a két oldala, és annál is kevesebben vallották azt, hogy a szólásszabadság lényege az, hogy mondani bármit lehet anélkül, hogy bevernék a fejedet vagy hogy kivennék a kenyeret a szádból. A törvényben kodifikált szólásszabadság haszna abban áll, hogy megakadályozza a hatalom értékeitől és érdekeitől eltérő vélemények elhallgattatását. Elszomorító, hogy mennyire kikopott a köztudatból a szólásszabadság eszméje, és mennyire csak arról szólt az egész diskurzus, hogy hallgattassék el a másik fél, az,

amelyik nem a helyes véleményt hangoztatja. Elfelejtettük, hogy nincs helyes vélemény, csak helyes érvelés van. Az a vélemény, ami megfelelő, az nem is vélemény, hanem szakjelentés, tény-megállapítás vagy hatalmi utasítás, netán manipuláció.

A kirúgáspártiak elvannak azzal, hogy nincs itt szó semmiféle hatalomról, mindkét volt sportolót a munkáltatója menesztette, aki eldöntheti, hogy kit foglalkoztat, illetve megszabhatja a munkavállalóknak azt, hogy milyen véleményt fogalmazhat meg, mert a dolgozó úgymond képviseli is a munkáltatót, nem csak dolgozik neki. Márpedig Hrutka és Petry megnyilatkozásaikkal – mondják – olyasmit képviseltek, ami nem egyeztethető össze a munkáltató értékrendjével. Az már csak

Társadalom 41

FORGÁCS ÁRON kultúrantropológus, szerkesztő, fényképész, Pécsen született 1989-ben.

képmutatás, meg talán némi félsz a jogi következményektől, hogy Hrutka menesztését holmi vérfrissítéssel magyarázták, de az eltanácsolást követő lejárató kampány nem hagyott kétséget afelől, hogy mi is állt a háttérben valójában. A másik esetben a munkaadó készséggel elismerte azt, hogy sem emberileg, sem szakmailag soha semmilyen kifogása nem volt Petryvel szemben, mégis kirúgta.

Ez így nem járja.

Kezdjük azzal, hogy egy alkalmazott nem képviselő. Ez utóbbi ugyanis egy külön szakma, feladat, munkakör. Képviselő minden tisztségbe megválasztott személy, továbbá képviselő valaki a szervezeten belül elfoglalt pozíciójából adódóan: az igazgató, a cégvezető, stb., és képviselő az ilyen feladattal megbízott ember: a nagykövet, a konzul, a jogi képviselő, a szóvivő stb. De nem

képviselő az az állampolgár, aki történetesen kapusedzőként dolgozik, vagy aki a tévében kommentelget a fociról. Főleg akkor nem, ha nem a munkáltató teszi oda őket, hogy nyilatkozzanak, hanem a maguk nevében szólalnak meg olyan ügyekben, amelyekhez a munkáltatónak saját tevékenységi körét tekintve egyébként semmi köze. Egy sporttévécsatorna feladata ugyanis a sportközvetítés, nem a családpolitikai megnyilvánulások elbírálása, egy focicsapat pedig focival foglalkozik, nem családjogi kérdésekkel, sem pedig migrációs politikával. Vagyis az a furcsa helyzet állt elő, hogy magánvállalkozások hánytorgatták fel saját munkavállalóiknak azt, hogy túllépték a – mit is? – hatáskörüket, jogkörüket, szerződésben vállalt kötelmeiket (?), amikor magánemberként megnyilatkoztak olyan kérdésekben, amelyekben a vállalkozások nem rendelkeznek semmiféle törvény által rájuk ruházott kompetenciával. Tehát valójában a munkaadók lépték túl hatáskörüket, méghozzá kétszeresen is, amikor erre hivatkozva szerződést bontottak munkatársaikkal.

Egy. Azokban az országokban, ahol törvény garantálja a szólásszabadságot, a munkáltató nem is támaszthatna társadalompolitikai-ideológiai elvárásokat a munkavállalókkal szemben, megbüntetni őket meg pláne nem lehetne. Ha teszem azt a Fertőn innen nem tilos a pride, akkor hogyan is lehet kirúgni Hrutka Jánost azért, mert kiáll a meleg-ügy mellett? Ha a Fertőn túl lehet szavazni egy migrációellenes pártra, akkor egy sportklub hogyan kérheti számon egyik munkavállalójától azt, ha migrációellenes nézeteket vall?

Kettő. Amikor a munkaadó véleménydeliktum miatt kirúgja munkavállalóját, ezzel bírói szerepkörbe helyezi magát, ugyanis egy jogállamban – micsoda elkoptatott fogalom már ez is! – csak a bíróságoknak van joguk ítélni. De Hrutka és Petry felett saját munkaadóik bíraskodtak, megsértve a szólásszabadság jogát, ami állampolgári, nem vállalati vagy korporációs jog, ugyanakkor a munkahely megvonásával az életfeltételek megteremtéséhez való lehetőséget vonták meg tőlük. Mert továbbgondolva a történeteket, ha valakit a véleménye miatt ki lehet rúgni a munkahelyéről a munkáltatóra nézve bármiféle következmények nélkül, akkor elméletileg minden munkahelyről el lehet távolítani bárkit pusztán azért, mert nem megfelelő a véleménye.

Az pedig ne tévesszen meg senkit, hogy a munkaadók értékekre hivatkoznak. Ha arra használják az értékrendet, hogy ártsanak a

másiknak, az elveszíti érték jellegét és átváltozik valami mássá, mondjuk ideológiai fegyverré. Egy társadalomban a jogok a kikristályosodott értékek, és ezeknek kell érvényt szerezni, de álnokság értékekre hivatkozva állampolgári jogot sérteni.

A véleménynyilvánítás szabadsága ráadásul olyan különös jogképződmény, hogy még az említett kikristályosodott jogok ellenében is megnyilvánulhat. Másképp mondva akkor van igazi szólásszabadság, ha a törvényben foglaltaktól eltérő dolgokat is meg lehet fogalmazni büntetlenül. Van egy jó példám is erre. A romániai magyarság óhaja az, hogy a magyar nyelvet egyes régiókban emeljék hivatalos rangra. Ezt az ötletet a többségiek rendre azzal söprik le az asztalról, hogy Románia Alkotmánya szerint az ország egyetlen hivatalos nyelve a román. Ebből az következik, hogy minden magyart, aki hangot adott annak a véleményének, hogy legyen hivatalos nyelv a magyar Romániában, ki lehet rúgni a munkahelyéről azért, mert az Alkotmánnyal ellentétes véleményt fogalmazott meg? Ugyan már!

A kirúgáspártiak visszavágnak. Mi az, hát a munkaadók nem követelhetnek semmit a munkavállalójuktól? Dehogynem! Megkövetelhetik a törvények betartását, illetve a szakterületükre vonatkozó szaktudást, és azt, hogy a szakmaisággal ellentétes nézeteket a munkatársak ne valljanak magánemberként sem, mert az valóban hiteltelenítené a munkaadót. Például egy pap aligha vallhat privátban istentagadó eszméket, egy mérnök se nagyon hangoztassa azt, hogy a mértan áltudomány, illetve a földrajtanár is aggódjon a munkahelyéért, ha azt híreszteli, hogy a Föld lapos. Vagy, hogy az alaphelyzetnél maradjunk: furcsán venné ki magát, ha egy kapusedző arra intene, hogy a kapus az Istennek se fogja meg kézzel a labdát, és az is meghökkentő lenne, ha a foci szakkomentátor arról értekezne műsoron kívül, hogy gól után szöglet következik. A szakmai tudást és a szakmai elvárásokat nem szabad összekeverni a társadalmi kérdésekben megfogalmazott véleménnyel. Ha elfogadjuk azt, hogy egy munkáltató – tehát nem párt, nem közintézmény – megszabhatja, hogy alkalmazottja milyen társadalompolitikai eszméket vallhat, ezzel elfogadjuk azt is, hogy egyetlen állampolgár sem, aki történetesen munkavállaló, nem fejezheti ki a saját véleményét, hanem kizárólag csak a munkaadójáét. Ez már csak egy kicsit más attól, hogy akinek több pénze van, annak több szavazat is jár. Volt ez így régen, de mi nem effajta demokráciához szoktunk.

Sajnos a Hrutka- és a Petry-ügy a társadalom ideológiai szegregációjának sötét jövőjét vetíti elénk, amelyben mindenki csak olyan helyen dolgozhat, ahol a politikai nézetei megegyeznek a főnökével. Ebben a disztópikus rendszerben a munkát kereső egykori sportkommentátor és kapusedző elmennek egy munkáltatóhoz, ahol kikérdezik őket arról, mi a politikai hitvallásuk, mit gondolnak a melegokról, migránsokról, és ha tetszik a válaszuk, akkor felveszik őket. Ha meg a szerencsétlen úgy gondolja, hogy éljenek a melegjogok, de a migránsok azért ne jöjjenek, akkor az egyik helyről kirúgják ezért, a másik helyről meg kirúgják azért.

Egy valóban demokratikus közösség tagjai az aktuális társadalompolitikai problémákra reflektálva, az eszmék, ideológiák, viták mentén alakítják ki saját álláspontjukat. Egy erős, a saját értékében bízó, a saját jogrendjét tiszteletben tartó társadalom ki tudja védeni a legszélsőségesebb néze-

teket is, miközben az emberek büntetése pusztán a véleménynyilvánítás miatt már maga is szélsőséges, mert szakad a zsinórmérték, amit a közösség egésze feszített ki, és amit most azok csomóznak össze kedvük szerint, akik éppen hatalmon vannak. Társadalompolitikai ügyekben – nyelvhasználat, melegjogok, migráció stb. – az állampolgárok szabadon kell kifejthessék véleményüket, ha ezt nem tehetik meg, akkor nem is demokráciában élnek, legfeljebb illiberálisban. De az a demokrácia olyan is.

Remélem feltűnt, hogy a fentiekben nem érintettem Hrutka János vagy Petry Zsolt nyilatkozatának a tartalmi részét, noha megvan róluk a véleményem. De egyrészt a tartalmi elemzés elterelné a figyelmet az elvi kérdésről, magának a szólásszabadságnak a lényegéről, másrészt mivel a zsinórmérték elszakadt, inkább megtartom a véleményemet magamnak. Mert a végén még kirúgnak...

Támogató leszek, mert

ujvar@d.ro

- **fontos számomra a független kultúra,**
- **szeretnék online-hozzáférést a teljes lapszám-archívumhoz,**
- **szeretnék exkluzív tartalmakat olvasni.**

Csomagok:

Alfa (1 év) – 50 lej / ~ 3700 HUF

Béta (6 hó) – 25 lej / ~ 1850 HUF

Gamma (3 hó) – 15 lej / ~ 1100 HUF

www.ujvarad.ro/register

„Nem baj, ha piszkos lesz az ujjunk”

A Fecsegő Ecsetek művészetterápiás műhelyről

Bencze Blanka Szatmárnémetiben született, középiskolai tanulmányait a nagyváradi Művészeti Líceum ruhatervezői szakán végezte. Pályaválasztáskor körvonalazódott számára, hogy pszichológus szeretne lenni, ezért felvételizett a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pszichológia karára. A mesteri utolsó évében azonban úgy érezte, szeretné kitölteni az az űrt, amit a művészet gyakorlásának hiánya hagyott benne – ekkor született meg a Fecsegő Ecsetek foglalkozás ötlete. A Fecsegő Ecsetek Kolozsváron indult, az Életfa Családsegítő Egyesületnél, majd a Planetarium Kids fogadta be, ezek után költözött haza Váradra, ahol március óta számos gyermek tapasztalhatta meg a művészet és pszichológia e különleges formáját.

A Fecsegő ecsetek művészetterápiás jellegű foglalkozás, amely Blanka elmondása szerint a

KK Kultúra

FEKETE ÁGNES színésznő, Nagyváradon született. A BBTE-n diplomázott, 2020–2023 között a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjasa.

„mindenhol jelenlevő alkotó- és teremtképeségre” épít, egyelőre elsősorban gyerekek számára. Az alkalmak során a festésen kívül változatos művészeti technikákkal ismerkedhetnek meg a Blankához látogatók: „Szeretném, hogy a gyerekek többféle képzőművészeti eszközön keresztül tekinthessenek be a művészetek világába, ezáltal képesek legyenek a felzárkózásra és önmaguk kifejezésére” – vallja Blanka.

Az egyéni és csoportos alkalmak során a gyermekek és kamaszok heti rendszerességgel vesznek részt a foglalkozásokon. Bár ez elsősorban egy pszichológiai jellegű foglalkozás, amely a művészetet használja eszközként, Blanka elmondása szerint gyakran olyan gondolatok is felmerülnek, amelyeket egy klasszikus tanácsadás során nehezebb lett volna előcsalogatni. „Az alkotás során könnyen felszínre kerülnek a

konfliktusok, vagy bármi, ami bennük zajlik. Annak vagyok a híve, hogy már egészen kicsi korban adjunk ecsetet a gyerek kezébe, és engedjük, hogy pingálja össze a falat. Rajzolja ki magából, ami benne van. Azáltal, hogy maszatol, és minden festékes lesz, igen mély dolgok történnek”. Blanka szerint mindennek a belső gyógyulásban és konfliktuskezelésben is fontos szerepe van: „Erre fektetem a kicsiknél a hangsúlyt: a maszatolásra. Nem baj, ha kezünk-lábunk festékes lesz, mert végül megmossuk a kezünket, és kimossuk a ruhánkat. A nagyobbaknál egy alkalom kicsit komplexebb, nagyobb hangsúly kerül a pszichológiai részre, sokkal többet fecsegünk.”

A csoportos foglalkozás három részből áll. Először az aznapi érzések kerülnek megosztásra, majd egy Blanka által ajánlott téma köré épül a művészeti tevékenység. A nagyobbak foglalkozásán Blanka elmondása szerint nagyon komoly témák is elő szoktak kerülni, ezért fontos a bizalmi légkör kialakítása. Minden csoportos foglalkozást egy kisebb kiállítás zár, ahol, aki-

nek kedve tartja, mondhat néhány gondolatot a munkájáról. Ez nem kötelező, de Blanka szerint általában ekkorra mindenki szeretne valamit megosztani az aznapi megélésekről, és a gyerekek legtöbbször nagyon büszkék az alkotásaikra. Mivel kis létszámú csoportokkal dolgoznak (5-10 fő), jut idő és figyelem az egyéni problémákra is, ám Blanka szerint a Fecsegő Ecsetek lényege nem a diagnosztizálás és a pszichológiai következtetések levonása, hanem az, hogy a résztvevők jól érezzék magukat, és kiadják magukból a feszültséget.

A gátlások feloldásában a foglalkozásokon alkalmazott képzőművészeti technikáknak is szerepük van. A már említett maszatolástól kezdve, itt az óvodában, iskolákban begyakorolt szabályok felrúgása is megengedett: lecsoroghat a festék az asztalra, nem kötelező a körvonalon belül maradni színezéskor. Mindennek az a szerepe, hogy bár lényegesen mások a gyerekek iránti elvárások óvodás- és iskoláskorban, mégis biztosítva legyen számukra egy hely, ahol lehetőségük nyílik absztraháló képességüket fejleszteni, amely Blanka szerint nagyon fontos képességük lesz majd további életük során.

45

A foglalkozások végén a szülők részéről történő visszacsatolás is fontos szerepet kap, ám Blanka hangsúlyozza, itt sem a rajzok elemzése a hangsúlyos, hanem az, hogy egy-egy Fecsegő Ecsetek alkalom teret enged a belső világ szabad megélésének a művészet eszközeinek segítségével. A Fecsegő Ecsetek mottója ezért *rajz-öld-ki*, „azaz rajzolunk, és közben kioldjuk a feszültségeket magunkból” – mondja Blanka.

A Fecsegő Ecsetek tervei között szerepel egy kiállítás megnyitása a résztvevők munkáiból, továbbá felnőtteknek szóló élményfestés-nap szervezése, ezért a művészetekre nyitott felnőtteknek is érdemes követnie a Fecsegő Ecsetek műhely híreit.

FEKETE ÁGNES

Közösen keresni a dolgok értelmét

Beszélgetés Gianina Cărbunariu drámaíróval

46 Kultúra

BOZSÓDI-NAGYORSOLYA újságíró, szerkesztő (Nagyvárad, 1983). A PKE angol nyelv és irodalom szakán diplomázott. 2016 óta a nagyvárad Szigligeti Színház irodalmi titkára.

Gianina Cărbunariu kortárs román drámaíró *A tigris* című szövegét (eredetiben: *Tigrul sibian*), Csűrös Réka fordításában, Tóth Tünde vitte színpadra 2021. februárjában a nagyvárad Szigligeti Színház stúdiójában. A cselekmény alapjául igaz történet szolgál: 2011 decemberében a Nagyszebeni Állatkertből megszökött a Mihaela névre hallgató nőstény tigris, amelyet, miután néhány órán keresztül rettegésben tartotta a közeli városnegyedek lakóit, a hatóságok emberei végül agyonlőttek. A „mockumentary play”, vagyis áldokumentumjátékként meghatározott szövegről faggattuk a szerzőt.

Miért döntött úgy, hogy drámaszövegben feldolgozza a Nagyszebenben történt esetet?

Az állatkertből megszökött tigris igaz története volt a kiindulópontja annak az adatgyűj-

tésnek, amelyet tíz napon át végeztünk Nagyszeben városában. Az érdekelt, hogyan reagált az egész város erre az eseményre, ugyanakkor elszorított, hogy a hatóságok kizárólag az állat lelövésében látták a megoldást. Magán a történeten túl azonban a szabadságról akartam beszélni, arról, hogy milyen viszony áll fenn századunkban az emberi és nem emberi lények között, és szerettem volna elmondani valamit az ismeretlentől való félelemtől is, ami mai társadalmunkban súlyos következményekkel járhat. Nagyon sok interjút készítettünk olyanokkal, akik részesei voltak az eseményeknek, de az állatkerthez közeli városrészek lakóival is. Legjobban azonban az érdekelt, milyen egy közepes méretű város élete egy olyan Európában, ahol már akkor megjelentek a fenyegetésnek tekintett „mások” ellen irányuló diskurzusok.

A „mockumentary” kifejezést elsősorban a film világából ismerjük. Hogyan készül egy ilyen műfajú színpadi játék, vagyis „mockumentary play”?

A helyiektől hallottakat az előadásban sokszor állatok, madarak mondják el. Ez az ironikus elidegenítés azt teszi lehetővé, hogy elgondolkodjunk azon, hogyan jelennek meg a közbeszédben a legsebezhetőbbek, a mások, azok, akik nem illesz-

kednek a „normába”. Az előadás megtartotta a valóságból való ihletettséget, ám olyan történetbe ágyazva, amelyben emberi és nem emberi lények találkoznak egyfajta, a világról szóló fabulában.

Mennyiben járulnak hozzá a társulat tagjai az ön által rendezett ősbemutatók előkészítéséhez, a szövegek megírásához?

Az előzetes dokumentáció általában néhány (illetve *A tigris* esetében az összes) színész bevonásával történik, de olyan is van, hogy képzőművész vagy antropológus vesz részt a folyamatban, például néhány projekten Valer Simion Cosmával (*kolozsvári történész, antropológus – szerk. megj.*) dolgoztunk együtt. A helyszíni tájékozódás befejeztével sokat beszélgetünk a színészekkel és az alkotói csapat többi tagjával. Közösben elemezzük, megvitatjuk a minket érdeklő témát vagy témákat, és igyekszünk megtalálni a közös nyelvet, azt a nézőpontot, amelyen mindannyian osztozunk. Ugyanakkor képeket, helyzeteket, mikrotörténeteket, szereplőket válogatunk, az összegyűlt anyagból kiindulva improvizálunk. Magát a szövegkönyvet azonban általában egyedül írom, majd a próbákön közösen teszteljük.

A szöveg alapjául szolgáló történet szibériai tigrise valójában szebeni volt. De mennyire lokális maga az

Dimény Levente és Balogh Attila *A tigris* váradi előadásában. Kritikánk az 51. oldalon

előadás? Mennyire köti a valós esemény helye és időpontja?

Az előadás 2012-es bemutatója nem Nagyszebenben, hanem Bukarestben zajlott, a közönség pedig tökéletesen értette a benne megjelenő szituációkat, mert egytől egyig ismerősek voltak a számukra. A város neve nem is jelenik meg sem a szövegben, sem az előadásban, mert nem kizárólag Nagyszebenről van szó, hanem – amint az el is hangzik – bármelyik közepes méretű európai városról. A darabot nagy sikerrel vitték színre külföldön, például Svédországban és Franciaországban, sok nyelvre lefordították, épp nemrég jelent meg egy kínai dráma-antológiában. 2016-ban az Avignoni Fesztivál hivatalos programjába is bekerült, ahol lelkesen fogadták a kritikusok, de a közönség is. Az előadás egy gondosan dokumentált lokális eseményből indul ki, de olyan problémákat vet fel, amelyekkel ma világszerte kénytelenek vagyunk szembenézni, mint amilyen a nacionalizmus, a közbeszéd polarizációja, bizonyos társadalmi csoportok egyre veszélyeztetettebbé válása, az ismeretlentől való félelem stb.

Fontosnak tartja, hogy a kortárs színház társadalmi, akár politikai témákat vessen fel? Miért?

Számomra a színház az a hely, ahol együtt érthetjük meg a világot, amelyben élünk. Ha nézőként megyek színházba, azt akarom, hogy elgondolkodtasson, hogy más nézőpontból láttassa velem a világot, hogy párbeszédre hívjon.

Hogyan látja a színház helyzetét a világjárvány idején? Mennyire tudják az online közvetítések, a közösségi média pótolni a színész és a néző közötti fizikai találkozást?

Az online kísérletek a lezárások, a zavartottság időszakában helyettesítették az előadó és a néző közötti találkozásokat. Ezek a próbálkozások hosszú távon segíthetik a színházat, ám azt már most érezzük, hogy a valós találkozást nem helyettesíthetik. Úgy vélem, a színház jelenleg sokrétű kihívásokkal néz szembe: meg kell találnia a módját, hogy biztonságosan eljusson a közönséghez. Az emberek világszerte igen nehéz időszakot élnek, amely mind a testi, mind a lelki egészségünkre káros hatással van, a színháznak pedig meg kell próbálnia egyfajta kohéziós tényezővé válni, olyan találkozóhelyként működni, ahol együtt, közösségben találhatunk újra értelmet a dolgoknak.

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA

Horváth Imre

Vívótársaim – váradi párbajok

Horváth Imre költő vívás iránti érdeklődése közismert, az alábbi, hagyatékából származó anyag 1925 és 1945 közötti párbajokról emlékezik meg jegyzőkönyv formában.

A vázlatnak tekintett szövegekből a párbajok költő általi megítélésének változásaira is rálátásunk lehet.

Kőszegi József városi főmérnök és Klein mérnök. Kőszegi Kleint egy építészeti vita után „hátlagombolós fejűnek” nevezte. Kőszegi a homlokán sebesült, 12-13 centiméteres vágást kapott 1925 tavaszán.

Dr. Kövér Gusztáv mérnök – közben főszekesztő – tartalékos huszárszázados és gróf Pongrácz Vilmos. Egyikőjük – már nem emlékszem, ki – nem emelt kalapot, holott a másik fél nőtársaságban volt. Pongrácz gróf a Kövér mérnök füléből leszelt egy darabot, a nyakán is megsebezte. Kövér Gusztáv az egyik Rimanóczy fiúval vívott párbaját

koltam. Rebeles a fejéhez kapott, de mivel a párbaj végkimerülésig ment, ezért folytatták, amíg az orvosok meg nem állapították a végkimerülést (Patzkó pulzusa 110-et vert). Patzkó egyébként találhatatlan volt, amikor Rebeles segédei jelentkeztek. A segédek ebben az esetben is egyoldalú jegyzőkönyvet vettek fel, s miután a becsületbíró-ság Patzkót kvalifikálta, ők is párbajoztak vele. Pisztolypárbaj volt, sebesülés nem történt. Patzkó egyik ellenfele Csapó Pali segédvívómester volt. Patzkó úgy belejött a dologba, hogy sürgősen egy negyedik párbajt is vívott, szintén pisztolyt, ez esetben nem tudom, hogy kivel és miért.

Kultúra

HORVÁTH IMRE költő (1906, Margitta – 1993, Nagyvárad). Egy-egy fiataalkori aradi és szatmári időszakot kivéve diákkorától haláláig Nagyváradon élt. Több mint húsz önálló vers- és aforizmakötet szerzője.

ban néhány évvel később bal füléből még egy darabot veszített és a nyakán ismét megsebesült.

Vodica Demeter, a „Roșiori” lovasezred tényleges főhadnagya és Grunbüch mérnök, nőügy, a mérnök sebesült. Segédek, hogy hogy nem, előzően nem találták egymást, ezért kölcsönösen egyoldalú jegyzőkönyvet vettek fel. Dengel ezredes közölte, hogy Vodicát kiteszi az ezredből, ha az egyoldalú jegyzőkönyvvel beérve nem verekszik meg. A párbajra így került sor, és az ügy következményeként a segédek is megverekedtek. Vodica egyik segédjét, Iliescu gyalogos főhadnagyot én „paukoltam”. Megvágta az ellenfelét.

Dr. Patzkó Elemér és Rebeles pénzügyi tisztviselő. A Püspökfürdő üres medencéjében verekedtek össze, az utóbbi sebesült. Patzkót én pau-

Kunda Andor hírlapíró és egy Székely nevű fiatalember. Kundának előzően Biró György újságíróval is volt lovagias ügye. Ekkor őt is én paukoltam, de a párbaj elmaradt. A Székellyel vívott párbajára később került sor, közben megtanult vívni, és a karján meg is sebesítette az ellenfelét. Az ügy hátterét nem ismerem. Azt sem tudom, hogy Vitán Zoltán bankigazgató és Kálmán György – akinek az apját Örley György még a múlt század végén párbajban lőtte agyon – miért párbajoztak. Kálmán György kitűnően vívott, Vitán kevésbé, nem a szerencsének tudható be, hanem reális eredmény, hogy a fején ő sebesült. Könnyű sebet kapott.

Bársony Sándor többszörös vívóbajnok, az NSE versenyzője és egy Weimann nevű fiatalember párbaja. Bársony a moziban nem vette le a kalapját, a háta mögött ülő hölgy Weimannak panaszkodott, mire az megjegyezte, hogy nem tehetünk semmit, ha az illető paraszt. Bársony Sándor a botjával hátracsapott, megütötte Weimant. A párbajra hosszas huzavona után került sor, mindketten megsebesültek.

Kövér mérnök és Halmai Árpád hírlapíró. Halmai állítólag sértő kijelentést tett Kövér mérnökre. A párbajban mindketten visszarántották a kardjukat, mikor megsebezhetnék volna egymást, mire a segédek békülésre szólították fel a

delikvenseket. „De most már azt is tudni szeretném, miért verekedtem” – kérdezte Halmay. Kiderült, esze ágában sem volt megsérteni Kövér mérnököt.

Simonyi Ernő, aki tízegynéhány kardvágással került haza valamely németországi egyetemről, ha jól emlékszem, egy Hertz nevű fiatalemberrel párbajozott. A diákpárbajok nyomán Simonyi arcán és a fején több sebhely fehérlett, mint egy sziú harcosén. Ráadásként Váradon is beszerzett még egy kardvágást, habár „tusserős” vívó volt, s mindig bátran támadott. Csúnyán, de eredményesen vívott, harmatgyenge ellenfele gyenge vívó volt. Mégis Simonyi sebesült, mert Hertzet Felici Lajos vívómester paukolta, aki ezer lejjért és a bepaukolt becsület-szavát véve, hogy a betanult cselvágást nem árulja el. Másokat is eredményesen betanított arra a cselvágásra, amely mindig bevált, akár csak a reneszánsz kori „spadissinek” cselvágásai. Úgy látszik, Felici mester nem túlzott, amikor azt mondta: „nem fontos, tud-e vívni az, akit én bepaukolok.”

Simonyi vállas alakja, hosszú, vöröses bajsza szinte riasztóan hatott, mindig párbajokról beszélt, nagy krakéler hírében állt. Én magam is annak tartottam egy ideig. Véleményem megváltozott, mikor egy vitát lezárva mindenki felé jelezte, hogy „nincs harag”, nem neheztel senkire. Csak velem nem fogott kezét, nem vett észre, amikor elment. Alig néhány perc múlva hallom, recseg a lépcső, Simonyi szinte csörtetve tért vissza. „Ne haragudj, feledékenységéből történt, nem akartalak sérteni” – mondta és már nyújtotta is a kezét. Kezét szorítottam vele, megnyugodva ment el. Tíz év múlva *elvitték*. Beleborzongok, ha néha eszembe jut, mikor előtte lökdöstek és szidalmaztak védtelen embereket. Ő, ha véletlenül sértett, azonnal bocsánatot kért, s ha akaratlanul sértett, mindenkitől elégtételt követelt. „Elintézetlen ügye” volt, mikor el kellett mennie. Nem tudom, bízott-e benne, hogy egy napon neki s minden sorstársának elégtételt szolgáltat-e a „lovagias” történelem.

Jávor Béla újságíró és Szikszay Sándor szintén újságíró a negyvenes években párbajoztak. Szikszay megcsúszott, Jávor leeresztette a kardját, mire ellenfele bevágott és a fején megsebezte ellenfelét.

Szántay János egy fiatal mérnökkel párbajozott egy „báli affér” következtében. A mérnök bátran támadott, de Szántay a Nagyváradi Sport Egylet örökös, aranydiplomás vívóbajnoka volt. A mérnök a fején sebesült.

Pisztolypárbaja Katona Béla hírlapírónak Pongrácz gróffal, Vitán Zoltánnak Fülöp László cégvezetővel, míg Bárdos László újságírónak a temesvári Hírlap főszerkesztőjével volt. Egyszer Tabéry Géza is „pisztolyra ment”. Sebesülés egyetlen esetben sem történt, egyesek szerint azért, mert a golyó a segédek zsebében lapult, s pisztolyból sikerült az esetleg akadékoskodó segéd társukat is megtévesztve kicsenniük. A pisztolypárbajt épp ezért választották azok, akik szerettek volna komoly színezetet adni lovagias ügyüknek, amelyet azonban ők sem vettek túl komolyan.

Lukács tüzérfőhadnagy és Székely doktor nőgyógyász kardpárbaja a negyvenes években volt. Lukács „zsizdózott”, Székely doktor valósággal kipotyolta a főhadnagy arcát. Ha a pengék élet a segédek nem tompítják rutinosan, a főhadnagy állkapcsát is átvághatta volna a kard. Így azonban délután már vatta-szakállal korzózott és feszített a Japport cukrászda teraszán, nem csinálva nagy problémát abból, hogy egy civil bagázs kikészítette őt.

Thury Lajos bankhivatalnok, volt tényleges huszárhadnagy párbajozott az egyik Rimanóczy fiúval. Valami komplikált örökösödési ügy volt, tény, hogy Thury szépen vívott, valamikor én is nagy kedvvel asszózgattam vele.

1913 nyarán Babocsai párbajban agyonlőtte a sógorát, Hajdú hadnagyot. Apám az utolsó tengerparti nyaralásunk után az első osztályú kupé bársony pamlagán a *Pesti Hírlap* új számát lapozva olvasta a történetet, mialatt a dalmát tájék sziklái közt száguldott a fiumei gyors. Babocsainé, amikor a férje és a fivére összevesztek, hajdonfőtt, rémülődözve szaladt a testvére után, mert ismerte a férjét, Babocsait. Babocsai biztos kezű céllövő volt, két nap múlva tisztet megillető dísszel el is temették a békülést nem vállaló Hajdú hadnagyot. A húszas évek elején volt még egy halálos párbaj, Landauer Ede ügyvéd úr szúrta keresztül Kirchner Ödön tengerész főhadnagyot. A tengerésztiszt lakásán megtalálták Landauer Ede levelét, amelyben az állt, hogy kettőnknek szűk a tudomisen milyen utca.

Halállal otromba modortalanság egy percig is játszani

Leon Alex szénrajza a fiatal Horváth Imréről (1935)

50 Nyilvánvaló, hogy Landauer kívánta a végzetes kimenetelt. Addig tizenkilenc párbaja volt, mindig a párbajokról beszélt, mindenkiel kötekedett. A bíróság négy esztendei államfogházra ítélte, ez volt talán a legsúlyosabb büntetés, amelyet magyar bíróság párbajvétségért kiszabott. Halálos párbajért egy év volt a megszokott büntetés. Herczeg Ferenc is egy évet töltött az államfogházban, amikor fiatal jogász korában kardpárbajban halálosan megsebzett egy katonai vívómestert, Sipos hadnagyot. Landauer nem töltötte ki a büntetését, két év múlva „kormányzói kegyelemmel” szabadult. Az államfogház egyébként nem volt közönséges rab-ság, az elítélt párbajozó vagy politikai vétkes kint-ről kosztolhatta magát, s az intézet kertjében sétálhatott. Zsiga bátyámtól hallottam – aki két kadéttal vívott párbajaért szintén ült három-négy napot –, hogy akadt egy földbirtokos, aki az állam-

fogházba a saját bútoraival, egy stráfkocsit bérelve érkezett. „Hanem azért Imruc – mondta Zsiga bátyám – mégsem volt ez túl kellemes. Vendégeket fogadhattunk, kártyázhattunk, de csak este hétig, ekkor az ör szépen ránk zárta az ajtót, ezután már csak olvasni lehetett.” Talán ennek köszönhető, hogy akadt számos magyar úr, aki az élete során pár könyvet elolvasott.

Cseresznyés alezredes *A kardpárbaj veszélytelen kimenetele és annak eshetőségei* című könyvét azzal kezdi, hogy amíg az egyes nemzeteknek megengedik, hogy fegyverrel védjék hazájuk becsületét, addig az egyénnek is meg kell engedni, hogy fegyverrel védje becsületét. Ha ez igaz, igaz-nak kell lennie az ellenkezőjének is. Furcsa, hogy a párbajt fiatalkoromban elfogadhatónak ítélttem, s jó néhány lovagias ügyem is volt, a háborút azonban, amióta a fejem lágya benőtt, nem bírtam elfogadni. Lehet azért, mert sehol olyan otrombán nem szégyenítik-alázzák meg az embert, mint a hadseregnél. A lovagias ügyekben azonban kötele-ző a már-már kínos udvariasság. Vagy talán mert a háborúban százezrek pusztulnak, halálos pár-baj pedig ebben az évszázadban alig volt az a ket-tő-három, az is a század elején. Vagy talán meg-szállottságom a párbajt a néhány csepp kipréselt vérről is esztétikusabbnak ítéli, a háború viszont a szétfröccsent agyvelőkkel egy csöppet sem eszté-tikus? Remélem, okom a felsoroltaknál ezerszerre komolyabb.

A párbaj veszélyes játék, de hiszen a legtöbb sport is az. De a háború nem játék, halállal otrom-ba modortalanság egy percig is játszani. Persze elvileg már a párbajt is helytelenítem, de az érzel-meim mélyén még nem vagyok elég „steril”, míg a háborúk ügyében, mint egy műtőbe induló orvos, olyan „bemosott” vagyok. Elnézést a képzavarért, a műtőbe induló orvos a beteg gyógyulásáért kénytelen vért ontani, de azt csak 914-ben hittük, hogy a vérontás dacára van gyógyító fegyver, hogy van „tisztító háború”.

Válogatta és a szöveget gondozta:
SZÜCS LÁSZLÓ

Demény Péter

A nagy költészet vízjele

1990-ben jutottam be az egyetemre, s az évfolyamon volt egy csoportosulás, amely Ébernek nevezte magát, Hamvas Béla hatására. Vida Gábor, meg Jánk Károly, Vermesser Levente. Egyszer felkerekedtek, azzal a céllal, hogy felkeresik Nemes Nagy Ágnest. Csakhogy Nemes Nagy '91-ben meghalt. Ez mindig nagy csalódás, kiábrándulás egy nemzedék életében. Balla Zsófiának van egy verse, épp Nemes Nagyhoz: „A mi kezünknek tegnap meghalál, s mint Te Babitsot – nem láthattalak.” Tehát a Mestert látni kellene, jó volna. Persze az is lehet, hogy kiderül, jobb lett volna, ha nem látjuk, de van egy vágy az emberben, hogy lássa a Mestert. És hát mint mondtam, az Éber se látta, ahogy Balla Zsófia se látta Nemes Nagyt, és Nemes Nagy se látta Babitsot.

Amikor érettségiztem, úgy éltem meg, hogy egy csomó mindent nem tudok, nem tudhattam a bezártság miatt. Olyan szempontból jót tett nekem ez az elégedetlenség, hogy elkezdtem keresni. S én akkor kezdtem el keresni, amikor kiderült, hogy az Éberek nem találták meg. Ez az én személyes viszonyom a költőhöz.

Egy paródiával kezdeném, amit Orbán Ottó írt, a „szerző” neve Heves Nagy Ágnes. Így hangzik: „A fákon már áttört a délután, jártunk a Krisztinában./ Nem szóltál, néztél propán és bután,/ megremegett a vállam. // Feszés, későgótikus ég alatt / néma és barna állat,/ Európa – mondtad, s megcsókoltalak/ És eltörtem az állad.” Ebben a geg is benne van, hogy az is élvezze, aki nem ismeri Nemes Nagy költészetét. S az is élvezze persze, aki ismeri. Most már nem tudom kideríteni, mikor olvastam először ezt a paródiát.

Ebben sok minden benne van. Az intellektualitás, a műveltség. Hogy valaki költő, az azt jelenti, hogy olvasott, több nyelven beszél, a szellemi Európa lakója, amely Rilke, Goethe, T. S. Eliot Európája. Egy világ, ami ott kezdődik, hogy verset írunk, épületeket csodálunk. Hogy azokat a verseket németül is be tudjuk fogadni, franciául is, angolul is.

Benne van ebben a paródiában a nagyon érzéki fogalmazás. Hogy a testet mindig oda kell képzelni a szellem mellé. A műveltség az nem a fellegekben van, és a költő nem abból él, hogy a fellegekben van valahol. Hanem van egy anyag, amit formál. S ha ez a nyelv, akkor is nagyon kemény anyag. Azt írja az egyik versében, ami a kedvencem: „Amikor én istent faragtam, / kemény köveket válogattam. / Keményebbeket, mint a testem, / hogy, ha vigasztal elhihessem.”

Michelangeloról olvastam valahol, hogy arról álmodozott, a hegyeket faragja meg. Nem a márványt, amit kibányásztak. Hanem a hegyet. Ezt lehet érezni Nemes Nagy attitűdjén is. Hogy a hegyeket faragjuk, hogy a költészet munka.

Kultúra 51

DEMÉNY PÉTER költő, író, szerkesztő, a *Látó* szépirodalmi folyóirat esszé szerkesztője, 1972-ben született Kolozsváron, jelenleg Marosvásárhelyen él.

Nagyon gazdag életműről van szó, olyan értelemben gazdag, hogy sok van benne mélyen.

A másik dolog, amiről beszélni akarok, az a költő és a mesterség. Nemes Nagynak van egy nagyon pikírt, sértett, spród megjegyzése arról, hogy a magyar irodalomolvasásban elterjedt, hogy a költő csak dalol, mint madár az ágon. Az nem úgy van, a költő nem a tudatlanságától költő, és nem csak a tehetségétől, hanem attól költő, hogy a tehetségét folyton műveli. Ez a balhit a Petőfi-jelenség hatására terjedt el. Szilágyi Domokos mondja Aranyról szóló esszéjében, hogy senki nincs, aki ösztönösen lefordítaná a *Coriolanust*, amit Petőfi lefordított. Az csak egy része a költészetének, hogy megy a juhász a számaron, és ez milyen könnyűnek tűnik. De azért *tűnik*, mert a tehetség ott van, de csak akkor van ott, ha műve-

A költő nem a tudatlanságától költő, és nem csak a tehetségétől, hanem attól költő, hogy a tehetségét folyton műveli.

lik. A költészet – mesterség, fúrás-faragás, alakítás. Nem öntudatlan hite annak, hogy mi költők vagyunk, s a világ boruljon térdre.

1922-ben született, puritán családban. Ez nagyon látszik a versein, ez a szigorúság, rejtőzködés. Mindig idézik a *Fák* című versét, annak kapcsán, hogy hogyan képzelte Nemes Nagy a költészetet. „Tanulni kell. A téli fákat. / Ahogyan talpig zúzmarásak. / Mozdíthatatlan függönyök.” Mi van? Ez az első reakciója az embernek. Hogy mit kell tanulni? Hogy van ez? A költészetnek ára van, én ezt érzem ezekből a sorokból. De attól huszadik századi, hogy rejtélye van a versnek, mögöttese. Nem mond mindent direkt a vers. Persze, semmi

baj a verssel, ha direkt mond valamit, éppen Petőfi, Ady és sokan mások a példa erre. Csak arról beszélek, hogy Nemes Nagy nem ehhez a vonalhoz tartozott.

Áprily Lajos a tanára volt, ez bennünket, erdélyieket jó érzéssel tölthet el. S mindig büszke is volt erre. Természet és szellem összefüggése őt is, ahogy Áprilyt is, foglalkoztatta.

Pilinszky is, Mészöly is, Szabó Magda is, Ottlik is ez a nemzedék, vagy Mátyás Iván, Vas István. Egy nagy nemzedék, amely két világháborún küzdötte át magát. Amely aztán egy diktatúrába csöppent bele. Ennek a nemzedéknek egészen másként kellett megküzdenie a felelősség kérdésével. Olyan nemzedék ez, amely mellől sorra hálnak ki a mesterek, s nem mindig a gégerák viszi el őket. Hanem a gyűlölet. S ők valahogy a művészetnek köszönhetően éltek túl ezt a korszakot. Ezt a sok korszakot.

Nemes Nagy Ágnes nagy esszéíró, aki pedagógiai célból írja ezeket a szövegeket. Sokat és értően beszél, fontosnak tartja azt, hogy átmen-

jen a költészetről, az irodalomról szóló üzenete a közönséghez. A mesterség éthosza mellett a pedagógia éthoszá is képviseli. Egy olyan költőről beszélünk, aki Babits-tanítvány, aki könyvet ír Babitsról *A hegyi költő* címmel. És emlékszünk, Babitsot szokták abban a kontextusban emlegetni, mint aki elbújik az elefántcsont-toronyba, ott ül és lenézi a tömeget. Van is erről verse, de azért gondoljuk meg, hogy amit a költők mondanak, az nem úgy igaz, mint egy éttermi számla vagy egy szakácskönyv receptje. Tehát Babits valójában nem vonult el a toronyba, hiszen a háborúról írta nagyon sok esszéjét és magát a *Jónás könyvét*.

Nemes Nagy a férjével, Lengyel Balázssal létrehozta az *Újhold* című folyóiratot, Újhold-nemzedéknek is nevezik ezért azokat, akiket felsoroltam. Az egyik meghatározó vonása annak a másik nemzedéknek, amelyet kapcsolatba lehet hozni a mesterekkel, az az úgynevezett iróniátlan-ság. Már az elején különbséget tettünk a gegek („eltörtem az állad”) humora és egy finomabb, sejtelmesebb irónia között, ami igenis megvan az *Újhold* tagjaiban. A tanítványok közül olyanokat lehet említeni, mint Mesterházi Mónika, Schein Gábor, Tóth Krisztina. A posztmodern felfutásakor szinte elvárás lett, hogy vicceljünk, tekerjük ki a szavakat. Akiket felsoroltam, ’67-esek, ’68-asok, nem olyan szövegek szerzői, akiknél elsőprő humorral találkozna az ember. De igenis, tükörbe nézve gyakran használnak iróniát és öniróniát. Egy nagy nevet az imént kifelejtettem: Weöres Sándort. Ő is ez a nemzedék, de egészen más mégis. Kobold – Kovács András Ferenc szavával.

Emlékszem Nemes Nagy egyik kisesszéjére. A háború idején, amikor nem volt mit enniük, egy Napóleon nevű tyúk tartotta őket életben, aki két napig tojt, utána egy napig nem. „Így ütemezted az életet, tévedhetetlenül” – ez a mondat olvasható a szöveg vége felé.

Az ő kettőssége, elfojtott életműve és a nap-pali életműve az, ami kihatott. Lengyel Balázs adta ki a halála után összegyűjtött verseit, s az addig kiadatlanok között is gyönyörű szövegeket közölt. Radnóti Sándor azzal a feltételezéssel él, hogy Nemes Nagy a forróságuk, a személyességük miatt nem közölte korábban őket. Pedig sokféle vers van ott, de erotikus a legkevesebb. Persze ezt a keveset sem úgy kell érteni, mint Hollywoodban, hanem úgy, amikor az ember nem mond ki mindent, s éppen ettől érzéki. Metaforákkal, képekkel éri el a sejtelmesség, leplezettség egy időben való hatását. Szép példa erre az *Emlék* című verse, egy szakaszát idézem: „A part síkos volt, mint a szappan, / a nap-

**Amit a költők mondanak,
az nem úgy igaz, mint
egy éttermi számla vagy
egy szakácskönyv receptje.**

fény sárga, mint a len, / és bent a forró, rőt iszapban, / a talpunk csúszott, meztelen.” Erről a fajta érzékiségről beszélek, nem az *Óda* érzékiségéről, nem Szabó Lőrinc érzékiségéről, mint a *Piros kis húsbarlang a szád*. Hanem erről, amely elmond nagyon forró és síkos dolgokról valamit úgy, hogy közben nem is azokról beszél, pedig azokról beszél és a szerelem titkait kutatja. Lám, a szóválasztás is, milyen erős ez a „rőt iszap”. Pedig a *vörös* szót ugyanúgy odatehette volna. „Lent a forró, rőt iszapban”. Elképesztő. A *Balatonban* így ír: „Állja a víz a szél marását, / tusakodik az alkonyat.” Annyi szót ismer az ember, annyi kombinációban látta őket. És itt van valaki, akinek az egész élete arról szólt, hogy a megfelelő szót megtalálja – és meg is találta gyakran. Pontosan ez a nagy költészet víz-jele.

Embermesék a bunda alatt

Számos Európai város után Nagyváradon is bemutatták *A tigris* című mockumentary playt. A műfaji meghatározás magyarul áldokumentum-színművet jelent, a műfaj vagy a történet paródiáját. A szerző, Gianina Cărbunariu görbe tükröt tart a társadalomnak, az egyéneknek, a rendszereknek, a képmutatásnak, a bulvárnak, de még saját műfajának, a dokumentum-drámának is, amely amúgy világhíressé tette.

Cărbunariu ezúttal is megtörtént eseményből indul ki, de a többi drámájától eltérően elkarrododik a realitástól, a szürreális fikció felé viszi a történetet.

Az alaptörténet: a szebeni állatkertből elsőként egy szibériai tigris. (Innen adódik a mű eredeti, szójátékot kínáló címe: Tigrul sibian.) Az állat órákig kódorgott a városban, majd a hatóságok

Trabalka Cecília) kvázi társadalmi és egyéni prototípusokat mutat meg, minden szerepükben tökéleteset alkotnak, táncolnak, énekelnek, chaplinien nevéttetnek és szomorítanak el.

A székekkel és emelvényekkel berendezett színpadra, funkcionális és szuggesztív jelmezeikben belépnek a színészek, játszani kezdenek, az első pillanattól az utolsóig magukkal ragadják a publikumot, intenzív játékkal nem engedik ki a kezükből.

Gazdagok és szegények, hajléktalanok és turisták, szépek és csúnyák, őszinték és képmutatók váltják egymást a pergő előadásban, mindig mások, mert vérbeli komédiások, akik bármit el tudnak játszani, még a bálnát is.

A rendező beiktatott egy szellemes, jó ízléssel megkomponált improvizációs jelenetet, ami hangsúlyozza az előadás színház a színházban megfogalmazását, és okosan, humorral figyelmeztet a színház feladatára, ha úgy tetszik, lényegére: megmutatni minket magunknak, és nekünk a társadalmat, amiben élünk.

Úgy jön szembe a képmutatás, az áldozat hibáztatása (a nagyvad a hibás, hogy megölték, mert odament, a nő vétke, hogy agresszív vele a férfiak, mert csinos), a képmutatás (a munkakerülő, iszákos hajléktalanok a munka jelentőségéről beszélnek egészen szuggesztíven) a valóság elkenődése (a tolmács megszépíti a bíráló véleményét), az elmagányosodást (a nyugdíjas öregember), az önzés és gyávaság (szimbólumokká átlényegülő galambok, szarkák, verebek), hogy a nagy nevetéstől a telibe talál a pofon.

Fájdalmas ráébredés az idegen, a más, az ismeretlen elutasítása, eltaszítása. „Szeretnek ide jönni, de nem szeretik, ha mi megyünk hozzájuk” – mondják az állatkert lakói, a bezártak, a kirekesztettek.

A szabadság csak illúzió, hiszen megbéklyóz a rendszer és a rendetlenség, a látszat-modernitás, a felületesség. Minden csak látszat, a szemnek való, az értelemnek és az érzelemnek nem maradt semmi. A kultúra, az írott szó fölösleges luxus,

54 Színház

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

(rendőrök, állatorvos, vadász) a nyomára bukkantak, előbb egy altató, majd éles lövedékkel leterítették. A 2011-ben, elsősorban a bulvársajtóban felkapott esemény jó ürügy a szerzőnek és Tóth Tünde rendezőnek arra, hogy sajátos formanyelven mutassa meg az idegenekhez, a rendszeren kívüliekhez, a nőkhöz, illetve az egymáshoz való viszonyulást a társadalmunkban.

Tóth Tünde kiemeli térből és időből a cselekményt és szereplőit, színházat rendez a színházban, eszményien ötvözi a burleszket a musicallal, a szürreálist a geggel, a bohóctréfát a drámával, miközben szólnak a múlt század eleji, közepi amerikai slágerek, továbbá századunk divatnótái, mert it's a shit az egész, úgy ahogy van.

Az öt nagyszerű színész (Balogh Attila, Dimény Levente, Szotyori József, Tóth Ádám,

Tötös Ádám, Trabalka Cecília, Balogh Attila (elől), Dimény Levente és Szotyori József (hátul) *A tigrisben*

nem látják a turisták (dehogynem, ha megmutatnák nekik), a színház is fölösleges, mert szembesít, mert gondolatot ébreszt. A mennyiség felülírja a minőséget. Az egyének nem tanultak meg szabadon élni, szinte vágyják, jöjjön valaki, aki rendbe teszi az országot, a világot, az életüket. „Mert Ceaușescu egy betegség”, amely nem múlik, éneklő románul a színésznő, s valóban, a „régén jobb volt” mondatot többször hallani, olvasni, mint a kérdést, hogy „mit hoz a jövő?”.

Döbbenetes az a kép, ahogy még az előadás befejezése előtt jönnek a műszakiak lebontani a színpadot, mert menni kell, legyen már vége, kell a hely. És tényleg *A tigris* nyilvános főpróbájával és bemutatójával búcsúzott a társulat és a közönség a Szigligeti Stúdiótól, mert megszépül az épület, mert mindent a szemnek.

SIMON JUDIT

NAGYVÁRADI SZIGLIGETI SZÍNHÁZ – SZIGLIGETI TÁRSULAT

GIANINA CĂRBUNARIU: A TIGRIS
mockumentary

FORDÍTOTTA: Csűrös Réka

RENDEZŐ: Tóth Tünde

DÍSZLET ÉS JELMEZ: Florina Bellinda
Vasilatos

SZEREPLŐK: Balogh Attila, Dimény Levente,
Szotyori József, Tötös Ádám, Trabalka Cecília

A lényeg a kombinációban rejlik?

Debreczeny György: *Három menetben, kollázs nélkül*. AJ Téka Kiadó, Szeged, 2020

Nem kínál sok fogódzót Debreczeny György új kötetének fülszövege. Inkább fokozza a misztériumot, talált versekként prezentálva azt, ami sorsszerűen élénk tárul (szerepel is egy *talált versek* című, többféle hagyományt megidéző pársorosokból álló ciklus közöttük). Elsőre a kötet cím sem rendkívül beszédes: a „három menet” a kötet három részét fogja jelölni. A cím második szerkezetének feloldását Debreczeny régebbi olvasói bizonyára csuklóból előrántják, az újabbak hamar rátalálnak az interneten böngészve: visszautalás ez a szerzőtől korábban olvasott, kvázi védjegyévé vált verstípusok, a költő-elődök műveinek soraiból összemontált költemények gyakorlatára. A cím szerint tehát ebben a könyvben ne számítsunk ilyenekre.

S mégis, több versben működik most is a remixelés módszere, csak itt a saját sorok és azok

Könyv

CODÁU ANNAMÁRIA irodalomkritikus, szerkesztő (1993, Marosvásárhely). A BBTE-en végzett, majd mesterizett magyar-angol szakon. A *Látó* szépirodalmi folyóirat munkatársa.

elemeinek permutációjából épülnek fel egyes alkotások. Ezek egy része (például *a való*, mely „hódolat Eliadénak”) izgalmas és termékeny játék a költői nyelv alapelemeivel, a szintaxissal és az ezekkel kódolt jelentésekkel, mintha arra kérdezve rá, hol képződik az értelem: a részekben, az egészben, vagy az elrendezésben? Eszembe jutott róluk Weöres Sándor *Fuggettája* is... Debreczeny egy-egy kísérletében viszont inkább a kudarcot vélem látni: ti. hogy a módszer nem biztos, hogy ennedikszor is elgondolkodtat, idővel kiüresedik.

S ha a játék általában amiatt is szép meg jó, mert öncélú és ismételhető, azért van, amikor érdeklenné válik (pl. *a lila kabátos hölgy*, *Még nincs*). Arányérzékre vall, hogy mégsem dominálja a kötetet ez a fajta szövegépítkezés. A *2. menet* nagy része úgymond haiku vagy bonmot-szerű, esetleg valamilyen helyzet visszásságára a nyelvben rejlő többértelműségek, a nyelvbontások lehetőségét kiaknázva rámutató töredék. Van ezek között frappáns, van meglepő („hogy egyik szavamat / a másikba ne köpjem”), van cinikus, illetve kevésbé emlékezetes darab is, amely csak a vele való találkozás pillanatában látszik szellemesnek, ha egyáltalán (a *furcsa* mindössze ennyi: „nincsen abban semmi furcsa / hogyha valami furcsa”). S ha az utóbbiakra találna önironikusan reflektálni az *egy tucat bagatell* cím, attól még nem biztos, hogy van ezzel mit kezdenünk. Továbblapozunk. S a többi, hosszabb, hol modoros, hol természetesebb mondat-szövegszerű költemény között egy-egy igen megkapó, főleg ott, ahol az epikusság váratlan törmelékei kerülnek önmagukon túlmutató összefüggésbe. Ezek a törmelékek pedig olykor a szerző életrajzára vezethetők vissza (*miért nem lettem sakkvilágbajnok?*), máskor egy klasszikustól kölcsönvettek (*hódolat Proustnak*), esetleg szokatlan fogalmi metaforákat hoznak létre, a mélyben egzisztenciális kérdést hordozva (*vajon én*), s a variálás könnyedségébe keserű témát kevernek (*egy szelet ízletes hús*).

Debreczeny tehát érdekesen sakkozik a szavakkal, sorokkal, ötletekkel: „a képalkotó tudat létrehozza / és felfogja a poézist / akarom mondani a protézist / mint az esztétika tárgyát / a szövőnő lepkeszárnyon / a helyzetbe belegabalyodik / és ez a belegabalyodás eredendően / magához a lényeghez / magukhoz a lényekhez tartozik” (*hősei szájába adja*).

CODÁU ANNAMÁRIA

Érdeklődve nyitottam ki Kocsis Csaba *Megrajzolom az ebédet* című kötetét. Ismerős világ, sok évvel ezelőtt a nagyk házában éreztem hasonlót, amikor a szekrényekben kutakodtam. Ez a könyv épp annyi kincset rejt, mint régen a feneketlen gardrób.

A gyermekeknek szóló, de a komolykodó nagyranőtteket is megszólító verseskötetből tömött sorokban sétálnak elő a nagyszerű gyermekrajzok és egy felnőtt gyermekrajzokat továbbgondoló sorai. Nincs mese, itt a színek és a formák kavaládjába veti bele magát az, aki elég bátor. A könyv egy párbeszéd, természetes belehelyezkedés a gyermeki perspektívába. Tipikus esete annak, amikor a lélek megadja magát és „feltartott kézzel” merül alá egy olyan világba, ahol a rend éppen abban áll, hogy semmi sincs a helyén, mégis minden mindennel csodálatosan kapcsolódik.

A kötet minden oldalán megtalálható szemlélődő kíváncsiság nyit utat a merész asszociációknak is, ahol a kreatív, sablonoktól mentes (gyermeki) elme képes logikát találni a látszólag értelmetlen képzettársításokban. Itt nem találunk „fiókokat”, hiszen minden mindennel kézenfogva kacag bele a sötétségbe, kicsúfolva a szürke, felnőttesen unalmas gondolatokat. Az incselkedő gyermekszleng és a mondókákra történő utalások teszik még otthonosabbá a kötetet.

Hely ez, nem is könyv. Egy egész világ belefért, lapjain mese és valóság oly természetesen kapcsolódik, mint a gyermeki gondolkodásban, ahol az

empirikus módon tapasztalt hétköznapiakba besétálnak a meselények és a varázslat. Itt a térképen is fellelhető helyiségek színei sincsenek megfakulva, a körvonalak élesek, de vigyázat, bármikor előugorhat a természetbarát drótostót, akinek bajszán ezer kismadár tanyáz vagy a baktató szarvas, akinek nyomában forrás fakad. Itt történhet meg az is, hogy Hencidától Bonc(h)

idáig olyan csodálatos tájakon csavargunk, ahol koboldok kukucskálnak ki a sziklafalak mögül. Megtudjuk azt is, hogy Székelyhídon griffmadárral is találkozhat az ember gyereke. Ha mulatni támad kedvünk, megleshetjük az óceán mélyén csárdásózó ördöghalat és szellemcápát is. (Én nem tenném!)

Külön értéke a Magyar Napló Kiadó gondozásában megjelent hatos tagolású kötetnek, hogy

Könyv 57

SZLOPP BERNADETTE (1984, Nagyváradi) a PKE Filozófia szakán diplomázott, jelenleg az egyetem munkatársa.

az egyszerűen beazonosítható személyek és tárgyak mellett olyan élőlények bukkannak fel, amelyek nem forognak közszájon. Minden a sorok közül előbúvó furcsaság lehetőséget ad a kommunikációra, hidat épít szülő és gyermek között, utat nyitva a látszólag kicsik, valójában szellemi óriások érdeklődő kérdéseinek. A nyelvi játékoság, az írásban rejtőző ritmus és tánc elengedhetetlen kelléke a gyermekverseknek, és ezt Kocsis Csaba is tudja. Olyan világot rajzolt, ahol a nem ismert szavak és fogalmak is pattogó rímek segítségével lopakodnak a gyermekfejekbe. Szabad a tánc, lehet a karosszék tetején ugrálva skandálni a sorokat, túlkiabálva a tévét és az egész családot!

Ha a szülők ezzel szembesülnének, emlékeznének a szerző szavaira: „Ezek a versek lélekgyógyító pirulák és azt gondolom, hogyha valaki örömet leli benne, akkor már tettünk valamit a viláért.” Így olvassuk őket és hagyjuk, hogy hassanak!

Beretvás Gábor

Amikor minden darabokra hullik

Mundruczó Kornél: *Pieces of a Woman* (Netflix, 2020)

Mi történik, ha tragédiába torkollik egy otthonszülés? Ki és mi hibáztatható emiatt, ha egyáltalán hibáztatható? Hogyan dolgozható fel egy ilyen trauma, ha egyáltalán feldolgozható? Milyen hatással van ez az emberi kapcsolatokra? Mundruczó Kornél és szerzőtársa, Weber Kata többek között ezeket a kérdéseket feszegeti a Velencei Nemzetközi Filmfesztiválon is díjazott filmjükben.

Némileg meglepő, hogy Mundruczó legújabb rendezése, a Netflix gondozásában létrejött *Pieces of a Woman* nemigen hordozza magán a rendezőre jellemző stílusjegyeket. Már csak emiatt is érdekes kísérletnek számít a film. Ráadásul Mundruczóéknak ez az első angol nyelvű, ha úgy vesszük, amerikai filmje.

 Film

BERETVÁS GÁBOR kritikus Debrecenben szerzett diplomát mint filozófus-esztéta. Több felsőoktatási intézmény óraadó tanára vagy vendégoktatója. Kolozsváron él.

Az alkotás könnyen azt az érzetet keltheti, hogy a film a csúcsponton, az otthonszülés kálváriájával kezdődik. Ugyanis a vajúdás és a szülés feszültséggel teli pár perce szinte elsatírozza az előzményeket. Ez részint a sokak számára ismerős szülés-szituációnak köszönhető, illetve annak is, ahogy a film képisége, többek között a kézikamera használata rásegít egy ilyen közös aktus-átérzésre.

Persze a technikai készség valószínűleg mit sem érne, ha nem Vanessa Kirby hozná a szülési átszellemültségben vibráló Martha hullámozó érzelmeit testközelbe. A fókusz a szülő nőn van. Az őt segítő bába vagy a helyzetben nem túl otthonosan mozgó férj mintha csak asszisztálnának az eseményekhez. Ennek érzetei, jelzem, javarészt

a képi kompozícióknak köszönhetőek. A két „asszisztens” arca sokszor csak részlegesen van megjelenítve.

De még így is eleget kapunk a bábát alakító Molly Parker árnyalt arcjátékából. Parker alakítása révén a szülésznő igencsak megfelel munkaköre azon elvárásának, hogy a pánikállapotokat feloldja. Hasonlóképpen tapinthatóvá válik az is, hogy az építkezések világában magabiztosan mozgó férj mennyire gyámoltalan egy ilyen szituációban. Shia LaBeouf ezt ügyesen megragadja. Bár igaz, hogy alakja sokszor homályba vész, a mélység-élesség miatt.

Az igencsak erősen sikerült szülés-jelenetnek köszönhetően szinte elsikkad, hogy a szülés előtti képsorok hogyan is ágyaznak meg a sokkoló eseménynek. A kezdő jelenetek elandalítják a befogadót. Mintegy teljesen átlagosnak ható életképeket kapunk, hogy a narráció szempontjából fontos esemény még inkább hathason.

Az amerikai nagyváros jóléti miliője. Az irodai környezetben teambuildingeken összeszoktatott kollégák búcsúztató és egyben békaköszöntő bulija vagy a hídépítő munkások mindennapjainak felvillantása, esetleg egy autóvásárlás: leginkább az operatőr Benjamin Loeb képekben való lubicolására alkalmasak.

Bár igaz, Mundruczóék így vezetik fel a főbb karaktereiket, akik előreviszik majd a kamara-történetet. A szokványosság megragadása miatt pedig nem kapjuk fel a fejünket. A családon kívüli életében látjuk a férjet, a feleséget, a mindenkin uralkodni vágyó anyóست, akit Vanessa Redgrave alakít. Sőt, az autósalon eladóját is, aki maga is mint rokon is részt vesz az eseményekben. Így teremtdik meg a szűk családi viszonyrendszer, amelyet megterhel az igazi kiindulási pontnak tekinthető tragikus „baleset”.

Mert a film igazán ott kezdődik, valójában egy tragédiába torkolló szülés feldolgozásának története. Annak, hogy ki és hogyan tudja kezelni

Molly Parker, a dűla alakítója a főszereplő Vanessa Kirby társaságában

Fotó: Benjamin Loeb (Netflix)

a gyászt. Annak, hogy az addig tisztázott emberi kapcsolatok hogyan értékelődnek át újra és újra. Hogyan folytatódhatnak ezek a darabokra tört életek. Persze az origóban továbbra is a gyermekét elvesztő harmincas anya áll. De Mundruczóék kamerája a többi szereplő érzékenységét is átvilágítja.

Az, hogy a társadalmat is nagyban foglalkoztató téma, az otthon születés és annak veszélyei mennyire fontosak a mondanivaló szempontjából, a nézőre van bízva. Hogy ez ne legyen akkora teher, a nézők azonosulhatnak egy bírósági tárgyaláson megjelenő esküdtszékkal. Hiszen a történet egy bába-perhez vezet. Talán ennek a helyzetnek az ábrázolása az, ami egy kissé giccsessé teszi a filmet.

Illetve ezzel együtt a film szimbólumrendszerén is az érződik, hogy a szerzők idomulni igyekeztek az amerikai közönség igényeihez. A híd, a magzatra emlékeztető borsószemek, az alma és magjai, a csírák egy parányit didaktikussá is teszik a művet. Mint ahogy a zenei betétek elhelyezései is – mintha azt jeleznék, hogy jobbá-

ra kötött panelekkel ki kell tudni elégíteni a produceri igényeket is. De nem először fordul elő, hogy neves európai szakemberek nem találják magukat egyből meg az amerikai gyártási közegben.

59

A film időkezelése viszont, akárcsak a pirossal kiemelt naptárbejegyzések, olyan narratív pontokon nagyítják ki a történetet, ahol elidőzve kibomlanak olyan elfedett események, amik közelebb hozzák a szereplőket egymás megértéséhez, illetve a nézőt annak belátásához, hogy egy tragédia feldolgozása során hogyan világlanak elő az emberi viszonyokat addig beárnyékoló ok-okozati összefüggések.

Mondhatnánk, hogy Wéber Kata forgatókönyve a nők egymáshoz, az anyasághoz, a gyerekekhez, a karrierhez vagy valamelyest a férfiakhoz való viszonyán keresztül bontja ki, hogy a nők mennyire könnyen széteshetnek. De Mundruczóék alkotása, nem hanyagolva el a férfi főszereplőt sem, ennél sokkal mélyebbre megy.

BERETVÁS GÁBOR

További csodák is történnek

Horváth Gizella: *Egy fal között*. Partium Kiadó, 2020

Talán nem véletlen, hogy a járvány idején a naplóírás vált az egyik legnépszerűbb műfajjá. A vírus terjedését megállítandó, 2020 tavaszán az életterünket, mindennapjaink gyakorlatát teljesen átíró korlátozó intézkedések léptek életbe, a mozgástér beszűkült, esetenként négy fal – Horváth Gizellánál egy fal közé szorult. A térbeli korlátozottság egyik közös, ugyanakkor a legszemélyesebbet bemozdító tapasztalata a lelassuló idő, ami a gyerekkori időérzékeléséhez visz közelebb – s amelynek alapegysége a mai nap bizonyossága és ereje, a távoli elmúlt napokkal és a még távolabbi eljövendőkkal szemben. S mintha a kizökkent idő tanúiként az emberek indítva érezték volna magukat a tanúságtételre is. Ennek következtében hónapokon át láttunk-olvastunk vírus- és karantén-naplókat minden mennyiségben, előadás-sorozatok, napszép- és napijó-bejegyzéseket, szöveg-, videó- és multimédiás naplókat. Magam az

rámutatni, tanítani és nem utolsó sorban, szerkeszteni.

A kötetnek már a címe egy játékos, (ön) reflexív kalandra hív: egy falnak nyilván nincs közöttisége – de a jelentésudvara egyszerre idézi meg a le- és bezártságot, és azt, hogy csak viszonyban tud létezni, mondhatni jelentésért, megfajlásért kiált. Akárcsak a képek, amelyek ezen a képzeletbeli falon megjelennek. A *nem-festő író* pedig legalább olyan fontos feladatot végez, amikor ezt a viszonyt mégis felfeji, és rögzíti a gondolatot, benyomást, kontextust. A feljegyzés fontosságának alátámasztására Günter Kuntner német szerzőt idézném: „Csak a feljegyzés eredményezi a kívánt világosságot és tisztaságot, különben gyorsan elszálló, nem precíz gondolat maradna: a szükséges megfogalmazás nélkül máris rátelepedne és kitörölné a következő gondolat. (...) [A *jegyzetek*] önmagának és annak a világnak a jobb és pontosabb megértését szolgálták, amihez akaratlanul is hozzátartozunk, és amely elől nem térhetünk ki, és nem menekülhetünk el véglegesen. Ennek elkerülésére kell szembeszállnunk éppen ezzel a világgal, hogy ne legyünk tehetetlenül kiszolgáltatva neki. (...) Az írás, túlzó metaforikus-sággal élet-halál harc.”

Könyv

FAZAKAS MÁRTA Székelyudvarhelyen született 1975-ben. A kolozsvári BBTE-n filozófiát, a marosvásárhelyi MME-en teatrológiát tanult. 2007-től a nagyváradi Szigligeti Színház irodalmi titkára.

udvarunkon található növekedésnek induló arasznyi almafát kezdtem el fotózni, minden nap, ugyanabból a szögből.

Horváth Gizella a lassuló-táguló időben a napokat egy-egy véletlenszerűen választott műalkotás kommentárjával mintegy újrakeretezte, Facebook-bejegyzés formájában, 2020. március 14-től, az első Bihar megyei koronavírusos eset megjelenésétől, május 15-ig.

A később ebből született igencsak komplex formátummal bíró könyv – *Egy fal között* – hátulján a művészetfilozófus úgy pozicionálja magát, hogy mivel nem tud festeni, kénytelen írni. Tegyük hozzá: szerencsénkre. Továbbá, szerencsénkre nem csak írni tud, hanem látni és láttatni, figyelmet, gondolatot vezetni, meg- és

De vissza a szerkesztéshez, amihez természetesen hozzájárult Burus Botond kiváló grafikai munkája is. A borító fehér-fekete kockái felnagyított pixeleket idéznek, visszautalva a bejegyzések digitális bennszülöttségére. Belelapozva a szokványos könyvolvasási gyakorlatunk rögtön felfüggesztődik, az oldalpárokon egymás mellé szerkesztett vizuális és szövegelemek ugyanis nem adják könnyen és egyértelműen magukat. Előbb meg kell keresnünk hát a kulcsot, hogy elinduljon a kép- és gondolatjáték. A napi műalkotás csak miniatűr, jelzett formában tűnik fel a baloldalon, sokszor csak egy részlet látszik belőle, ami teljesen csak akkor fedődik fel, ha megtesszük azt az erőfeszítést, hogy az alatta lévő QR-kód segítségével visszatérjünk a virtuális térbe.

A felfedezés, a kicsiből a teljes kép fele lépés viszont mindannyiszor élmény, a részletek vagy a nagy egész feltárulása a felfedezés örömeivel ajándékoz meg. Ugyanakkor mindig emlékeztet arra is,

hogy a karanténba-zártság hirtelen, addig nem tapasztalt mértékben nyitotta meg az online világ gazdagságát, ami a fent említett időtágulással párosulva koncentráltabb figyelmet, odafordulást váltott ki belőlünk. Jobb oldalon következik a *nem-festő szerző* jegyzete, reflexiója a képről – ami oldalról-oldalra mindannyiszor dilemma elé állít: előbb a képet nézzem meg vagy a kommentárt olvassam el. Gyanítom, hogy a *nem-festő olvasók* gyakran választják ez utóbbit.

A szövegtest alatt három – egy sárga és két szürke oszlop húzódik, jelezve a vírusos betegek, gyógyultak és elhunytak napi statisztikáját, mely számoknak akkoriban egyféle bűvöletében éltünk, próbáltuk kiolvasni az összefüggést a társadalmi viselkedésformák megváltozása és a járvány alakulása között, megjósolni belőle a jövőt, szorongani és reménykedni fölöttük. Talán nem volt, és most sincs itt titok, nincs összefüggés, a számok szenvtelenül, kényük-kedvük szerint növekednek vagy csökkennek, de mint a papírra vetülő árnyék, mégis konstitutívva válhatnak. Például előhívják a képet, megtámasztják a szöveget.

Horváth Gizella látszólag random választja ki a napi műalkotást. *Paul Klee Kis szoba Velencében*-jével indít, de a kép keletkezési ideje, az 1933-as év borúja mellett rögtön, a kötet böngészése során egyre nyilvánvalóbbá váló, Velence iránti rajongását is megosztja, a város gyönyörűségével és gazdagságával ellentétezve borúlátásunkat.

Innen indul a gazdag, sokrétű „kiállítás”, mely, ha a művészettörténetben nem is követ semmiféle kronológiát – a művek a 12. századtól

és 2020-as évig bármelyik évből és bármilyen képzőművészeti irányzatból felbukkanhatnak – az aktuális naphoz (magyar szabadságharc, húsvét, április 1. , napsütés, járvánnyal kapcsolatos események, a váradi magnóliák virágzása) – elég gyakran kapcsolódnak valamilyen módon. De leginkább az egyáltalán nem tola-kodó személyesség húzódik a „kurátori” döntés és a reflexió mögött, amit a naplózás műfaja bőven elbír, és az olvasó számára pedig rendkívül felszabadító. A bezártság, a külvilág sötét tényei, az emberektől való távolság egyre szorongatóbbnak tűnik, de a naplóíró rendületlenül teszi, amit a 42. napon megidézett Monet tesz felesége halottas ágyánál: fest, vagyis ír (többnyire művészetről). Az értelmezés szerint Monet itt, mint mi emberek mindannyian, „a maga módján birkózik meg a halál hatalmas terhével”, s talán azáltal maradunk a leghitelesebbek, „hogy olyat teszünk, amihez értünk, amivé váltunk.”

És mi sem bizonyítja jobban, hogy a szerző valóban ért a tárgyához, mint az a mód, ahogy érzékenyen, a didaxisnak még a látszatát is elkerülve, mégis tanítja, bevezeti a nézőt/olvasót a képzőművészet világába – engem legalábbis nagyon sok, addig ismeretlen alkotóval, művel, háttérinformációval ajándékozott meg, mint például *On Kawara* dátum-sorozata, *Antony Gormley* angyalai, *William Hogarth* Lakomája, *Anish Kapoor* és *Antony McCall* installációi, *Kiki Smith* *Compass*-kiállítása, *Vermeer A geográfusa*, *Kerry James Marshall* önarcképe és még sorolhatnám...

Nem lehet pontosan beazonosítani a könyvben ízlést és elfogultságot sem, ahogy azt sem lehetne felróni, hogy valami kimaradt belőle, mert mintha minden, s minden egyszerre lenne jelen, bizonyítandó, hogy ha kellő figyelemmel és bátorsággal közelítünk hozzá, a képek, falak, műtárgyak maguktól is feltárják titkukat: mint egy földön heverő plakát a nagy kompozícióban, az élet fáradtságát a művészet könnyedségében, egy szelíd domborulatban az üres falon, vagy a vízen járás iránti vágyban. Vagy éppen ellenkezőleg, elnémulásra készítenek, és akkor sejteni vélhetjük, hogy a fenséggel van dolgunk. Néha elég a kontextust felvillantania, vagy az alkotás körülményeit plasztikus vagy éppen kedélyes történetbe foglalnia – mint *Piet Mondrian* New York-ba költözése, *Mark Rothko* esete a felső tízezerrel, *Giacomo Balla* futurizmusa a spanyolnátha után, *Giorgio de Chirico* önhamisítása, *Christo and Jeanne-Claude* csomagolóművészete – ahhoz, hogy megszólítódjunk, bejárjuk a saját utunkat. Folyamatosan dolgozunk van a fénnel, mint a *Xul Solar*-tól megidézett *A Nap*

Pegazusában, ahol mindent elönt a nap sárga fénye, Vermeer festményeinek egész kiállításra kiáradó fénye, ami az értelem megvilágító erejét hordozza, a Monet festményének belsejéből sugárzó fénye, Munch fehér fénye. Egészen megrázó Georges de La Tour *Bűnbánó Magdolnája*, aki a tükörben két égő, egymásnak világító gyertya előtt vet számadást a bűnben leélt, nehéz életre vetülő halál árnyékával. Végül pedig nem tudunk nem vágyakozni Anthony McCall fényátrai alá, ami „gyönyörű metaforája a kivételes találkozásoknak, a kivételes eseményeknek, amelyeket talán éppen mulandóságuk és megismételhetetlenségük tesz ennyire értékessé.”

Dolgunk van még a színek erejével és játékaival, a képek belső dramaturgiájával, a felületeken megtapadó égi és földi valósággal, dolgunk van a művészet önreflexiójával és azzal, hogy mi dolgunk a művészettel nekünk, halandóknak.

Az online térből átmentett, könyv formájában materializálódott napló mint memento és mint vigasz áll előttünk.

Végül pedig még ott van a sárga. A szín, amit a kötetben a jobb oldali, járványstatisztikát jelölő hasábok szerkesztésében paradox módon az „igazolts esetek” kaptak, miközben a szerző többször vallomást tesz arról, hogy a sárga számára az életörömet, teljesség ígérését hordozza, egyre jobban átfesti az oldalt, mígnem a mértéktelen növekedés folytán túlfut a könyv keretein. Akárcsak az a bizonyos almafa, ami egyszer csak már nem fért bele a fényképezőgépem nyitotta részbe, és a háttér kizöldülése révén a kontúrját is elveszítette. Horváth Gizella az előszóban történelmi jelentőségű eseményként keretezi a karantén-időt, én – most már biztosan – személyes életem legboldogabb időszakaként. A különbség, bár nyilvánvaló, a keretek szétfeszülése után, lényegtelen.

Az egész kötetet átszövi a levegőre, a szabad ég alá való kiszabadulás vágya, párosulva a képpel való face-to-face találkozás vágyával. Egy év távlatából visszatekintve, az online térből átmentett, könyv formájában materializálódott napló mint memento és mint vigasz áll előttünk, válaszként erre a valóság utáni sóvárgásra. A digitális kép mögötti pixelek közömbös ásításával szemben született egy kézzelfogható bizonyosság, örülhettünk neki. S ahogy a szerző mondja: további csodák is történnek. Csak figyeljünk.

FAZAKAS MÁRTA

Márkháza (nekem Marokháza) 1995. július. A képen Mészöly Miklós, Szigeti László és Eötvös Tünde.

Épp nagyobb társaság van nálam, 40 fokos hőség az udvaron, készülünk a késő délutáni Pestiek-Márkháza derbire a futballpályára. Ezekre a mérkőzésekre akkoriban minden évben legalább egyszer sor került.

Megszólalt a telefon, Szigeti Laci hív. Hallotta, buli van nálam, nem messze a falutól mennek el kocsival, Miklós ül mellette, beugorhatnak? Huh!

A kertvégi diófa alá beszorult a levegő, ott pihegtünk jópáran, Miklós egy széken ül, s mint Szigeti diadalmas mosolyából is következtethető, túl van már egy történelmi vereségen, amit Szigetitől szenvedett el pingpongban.

– Tudsz hozni olyan pálinkát, amit ezen a dombon termett szilvából főztek?

– Miklós! Negyven fok van árnyékban is.

– Ne törődj vele!

Átmentem a szomszéd Józsi bácsihoz, Doróhoz és szereztem egy fél liter „hazait”. Üveg a kezemben, a tálcán néhány stampós pohár, viszem a diófa alá. Kiöntöm Miklósnak, mennék a többiekhez. Elkapja a karomat: „Ezt hagyd még itt egy kicsit.” Nála maradt.

Szigeti a kiadójának, a Kalligramnak akkoriban tervezgethette azt a pályáját, amelyet több évtizeden át sikerült befutnia, a 90-es évek kortárs magyar könyvkiadása egyik legszínvonalasabb „istállóját” és kifutóját teremtve meg.

Eötvös Tünde, Sára lányom osztálytársának az édesanyja. Olyan szörnyű, Kolozsvárról menekülő, kisgyermekelhagyásos története van a nyolcvanas évekből, amelyet még a kilencvenes évek végén sem tudott, sőt azóta sem tud zsigeri félelem nélkül elmondani.

Mielőtt elindultunk volna a pályára, tettem annak érdekében, hogy gyorsan elérjedjen: a Pestiek csapatában a csatársor Esterházyval áll fel, az edzőnk pedig Mészöly. Megtöltötték a falusiak a „nézőteret”. Miklós a pálya széléről dirigált, körülötte a „Szőke Szikla” néhány helybéli csodálója hadonászott. Mi a vakondtúrásokkal sem bírva, rúgtunk ugyan pár gölt, de veszítettünk. A láda sört

Előhívás

KÖRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

mindig a vesztes csapat állja. A kocsmá felé menet hallom a hátunk mögül: Esterházy nem hasonlít önmagára, Mészöly szőkesége is megöregedett, már a hangja sem a régi, még csak nem is anyázott az az aranyember. Azt se mondta, hogy gyerekek, vesztesre állunk, ez így nem mehet tovább.

A másik képen (szerzője ismeretlen) Péter mellett Illés Pista, a helyiek szövetségi kapitánya, akinek a pesti csatár később két alkalommal is képeslapot küldött, köszönve a társaságot. Ő az egyetlen a faluban, aki tudja, melyik Esterházy ült mellette a kispadon, és ki az a Mészöly, aki nála aludt. Miklós ugyanis az éjszakát is a faluban töltötte, Pistánál, akivel kora hajnalig beszélgettek, reggel pedig együtt kávéztak a teraszon. Hogy Szigetivel mi történt a mérkőzés után, nem tudom, de arra emlékszem, hogy az a két nap is úgy telt el, hogy itt van közöttünk ma is.

